

DÜŞÜNCENİN SİYASETİ

Ramazan ayındayız. İslâm âlemi, Ramazan-ı Şerif'in rahmet iklimine her zamankinden daha fazla muhtaç durumda. Suriye'de ve başka coğrafyalarda devam eden çatışmalar günden güne daha da derinleşiyor. Dünyanın birçok bölgesinde Müslümanlar hem zulüm görüyor hem de maalesef zulme alet oluyorlar.

Peygamberimiz'in (s); "*Evveli rahmet, ortası mağfiret, âhiri ateşten âzât oluşturun*" (Beyhaki, Şuabu'l-İman 3/306) buyurduğu rahmet, mağfiret ve kurtuluş ayı Ramazan-ı Şerif, İslâm âlemine rahmet olur inşallah. İsmail Raci el-Faruki ve eşi Luis Lamia el-Faruki, birlikte hazırladıkları *İslâm Kültür Atlası*nda; Ramazan'ın mübarek bir rahmet ve merhamet ayı olduğu belirttikten sonra şöyle devam ederler: "Bu ay bütününü kendini tezkiye ve itaat için ahdini yenileme ayıdır. İftar ve sahurdan sonra, gün doğumundan batımına kadar yine aç kalmaya hazırlık, ideal bir şekilde insanın kendisini disipline etmesini sağlayan bir tekrardır. Ramazan, Müslümanlar için kendini hesaba çekme ayıdır; ahlaki ve ruhi değer ve sorumlulukların birikimini temin eden tek aydır."

Buradan hareketle düşünce dünyamızın asli ve aktüel boyutlarına dikkat çekmeyi amaçladık bu sayımızda. Aslında esas handikap edebiyatçıyı aşamamak, çünkü edebiyatçılarla bir dünyayla tanışmak, onlarla duygulanmak, duygu dünyasına katılmak mümkün ama orada kalındığı zaman sağlıklı bir fıkıh bilinci oluşturamıyorsunuz. Sağlıklı bir doktrin duygusu, itikat duygusu oluşturamıyorsunuz. Oysa İslâmî düşünce ve itikat daha ziyade o edebiyat olarak fazla etkisi olmayan insanlar üzerinden, âlimler üzerinden kurulması gereken bir etkidir.

"İslâm dünyasında canlılığı belirleyen şey nedir?" diye sorduğumuz zaman, artık batılı ideolojilerin bu noktada bir etkisinin kalmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Burada belki itirazlar olabilir, ama ben öyle düşünüyorum ve bir makalede de ifade etmiştim bunu: "Müslüman Dünyası'nda hâlihazırdaki canlılığın kaynağı İslâmcılık akımıdır." Türkiye'de Refah Partisi'nin 80'lerin ortasından itibaren siyasetteki yükselişine bağlı olarak 1994'te belediyeleri alması, 1995 seçimlerindeki başarısı ve koalisyon ortaklığı peşinden 28 Şubat süreci İslâmcılık araştırmaları yapanların sayısını çoğaltırken, aynı zamanda bu araştırmacıların popülerliğini artırdı. Öyle ki Refah Partisi'nden tarikat ve cemaatlerin faaliyetlerine kadar pek çok aktivite İslâmcılık özelinde değerlendirildi. Dolayısıyla iktidara gelirken de giderken de bir şekilde İslâmcılık biçiminde yorumlandı." Eserleri Türkçeye aktarılan Roy ve Keşel görüldüğü üzere olaylara fazlasıyla Fransız merkezli yaklaşıyorlar ve her ikisi de Ortadoğu jeopolitiğini, batının bu bölgedeki emperyalist hırslarını, ABD'nin ve dahası bölgedeki dikta rejimlerinin bu şiddet dalgasının ortaya çıkmasındaki rolünü göz ardı ettikleri gibi Fransa'nın ırkçı kibri ile yüzleşmekten kaçınıyorlar. François Burgat tarafından dillendirilen sömürgeci geçmiş ve bu geçmişin Fransız ırkçılığı tarafından sakatlanmış banliyö gençliği üzerindeki yaklaşımlarını üçüncü dünyacı diye kestirip atıyorlar.

İslâm dünyasındaki, değişik renklerden, tonlardan oluşan canlılığın devam etmesi, İslâmcılık düşüncesinin devam etmesine bağlıdır. Eğer bu düşünce bir şekilde körelirse -ki üzerinize düşeni yapmazsanız, o da ihtimallerden biridir- o zaman Müslüman Dünyası'nın da uzun vadede şansının kalmayacağı ileri sürülebilir. Düşünce dünyasında yankı uyandıran eserler de zor zamanlarda kaleme alınmıştır. Mesela *Siyasetnâme*'nin yazıldığı dönem İslâm düşüncesinde siyaset teorisinin kriz yaşadığı bir dönemdir. Sonraki yüzyıllarda İslâm'ın siyaset düşüncesi üzerinde durulduğunda atıf yapılan eserler genellikle Nizamülmülk'ün *Siyasetnâme*'siyle yaklaşık dönemlerde yazılmıştır. Maverdî'nin *el-Ahkâmü's-s Sultaniyye* adlı eseri, Gazalî'nin *Nasihatü'l-Mülûk* eseri, Farabî'nin *el Medinetü'l-Fazıla* eseri, İbn Teymiye'nin *es-Siyasetü's-Şer'iyye* eseri gibi klasikler yaklaşık dönemlerde yazılmış; İslâm siyaset düşüncesinin ve siyaset pratiğinin ne olması gerektiği konusunda önerilerde bulunmuşlardır.

Güçlü yapı oluşturmak, öncelikle ilim/bilgi alanını güçlendirmekle mümkün olacaktır. Tabii ideolojik anlamda güçlülükten bahsediyoruz burada, Müslümanlardan başka dünyada küresel anlamda bir 'potansiyel', ümit olacak bir ideolojik yaklaşım vs. kalmamıştır. Gelecek de bunun üzerine şekillenecek. Hâlihazırda yaşanan siyasal olaylarda bile bunu görmek mümkün. Ama bizim eksiklerimiz çok, bunları gidermek için çok çalışmamız gerekir. Çünkü İslâm diğer ideolojilerden farklı olarak kendi ideallerini bu dünyada gerçekleştirebilmiş belki de tek din ve tek ideolojidir. Onun için İslâm'ın trajedisi yoktur. İslâm trajik bir din değildir, bir tragedyası yoktur.

Öyleyse gelin, Ramazan ayını fırsat bilerek, Kur'an'ın 'hayat verici' ilkeleri doğrultusunda her şeyimizi yeniden formatlayalım. Eğer bozulan ilişkilerimizi fabrika ayarlarımıza geri döndüremezsek, dünyamız da ahiretimiz de heba olur.

Rahmetli, bereketli, takvalı Ramazanlar duasıyla...

Umran

GÜNDEM

04

Diriliş Mevsimi: Ramazan
Abdullah YILDIZ

06

Ümmet Şuurunun Yeniden İnşası-3:
"Allah'ın Emrettiği Şekilde Kardeş Olmak"
Burhanettin CAN

16

Sandıktan Çıkan Euro-Müslüman
Sadiq Khan
Ahmet DAĞ

20

Ortadoğu Şiddetinin Sosyo-Politik Analizi
-Bir Perspektif-
İbrahim KESKİN

22

ORTADOĞUDAN

DOSYA

26

Düşüncenin Okullaşması
Kürşad ATALAR

40

Selçuklular'da
Devletin Kurumsallaşması ve
Siyasetnâme
Öner BUÇUKCU

49

İslâmcılık Çalışmalarının Paltosu
Ercan YILDIRIM

54

Said Halim Paşa ve
İslâmcılık Düşüncesi
Yasin AKTAY

64

Bilme İradesi İŞİD için Devrede
Dilaver DEMİRAĞ

Sahibi

Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş. Adına
Şemseddin Özdemir

Genel Yayın Yönetmeni

Cevat Özkaya

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Metin Çiğrıkçı

İdare Merkezi

Bereketzâde Mah. Okçumusa Cad. Bank Han
No: 11 D. 3 Şişhane Beyoğlu-İST.

Tel: (0212) 293 90 41 - (0543) 281 58 85

www.umrandergisi.com

umran@umrandergisi.com

abone@umrandergisi.com

Temsilcilikler

Ankara: (0312) 418 12 77

İzmit: (0542) 250 75 77

Trabzon: (0462) 321 95 44

İsparta: (0246) 223 24 87

Nasıl Abone Olabilirsiniz?

1. Umran Dergisi'ne abone olmak veya aboneliğinizi yenilemek için 0212 293 90 41 nolu abone hattımızı arayabilirsiniz.

2. www.umrandergisi.com sitemize girip Abonelik sayfasındaki Abone Form'u doldurarak abone olabilirsiniz.

Abone Ücretleri (Yıllık/12 Sayı):

Yurt içi: 80 TL (KDV dahil)

Yurt dışı: Avrupa 60 EURO

Diğer Ülkeler: 80 USD

Birim Fiyatı: 7 TL

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

1- 0212 293 90 41 nolu abone hattımıza arayıp kredi kartınız ile ödeyebilirsiniz.

2- Posta Çeki hesabımıza abone ücretini yatırarak. (Posta çekine abonenin kendi adını yazmayı unutmayınız.)

POSTA ÇEKİ HESAP NO: 654482

Alıcı Adı: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.

3- Banka Hesap numaramıza, abone ücretinizi doğrudan yatırabilir veya internetten havale edebilirsiniz.

BANKA HESAP NO: 8515535-2

IBAN: TR46002050000851553500002

Kuveyt Türk Eminönü Şb.

Hesap: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.

Görsel Yönetmen

Tekin Öztürk

www.tekinozturk.com.tr

Baskı: Şenyıldız Yayıncılık ve Matbaacılık

Gümüş Suyu Caddesi Işık San. Sit. No:19 C Blok 102

Topkapı / İstanbul

Tel: (212) 483 47 91 - 483 48 23

Yaygın, Süreli. Ayda bir yayımlanır.

Haziran 2016 Sayı: 262

Yazıların ve ilanların sorumluluğu sahiplerine aittir.
Bu dergi basın meslek ilkelerine uymayı taahhüt eder.

YAŞAYAN İSLÂM

72

YOLCULUK, YOL HALLERİMİZ, ÇARELERİMİZ
Ramazan Tamer BÜYÜKKÜPÇÜ

KÜLTÜR|SANAT

78

SEZÂİ KARAKOÇ VE
"PUTLAR FUARI"

Metin Önal MENGÜŞOĞLU

SEZÂİ KARAKOÇ

TAHA'NIN KİTABI

GÜL MUŞTUSU

ŞİİRLER II

2. baskı

ÖZEL YAYINLARI

Diriliş Mevsimi: Ramazan

Ramazan ayı böyledir; oruçla, Kur'an'la, infakla, imsakla, iftarla, teravihle, dua, tevbe ve istiğfarla hayatımıza yeni bir ivme katar, Rabbimizle, kendimizle, diğer insanlarla ve eşya ile ilişkilerimizi vahyi geçeklik ışığında yeni baştan düzene koyar ve asli mecrasına oturturuz. Ramazan orucu ile tepeden tırnağa takvayı kuşanırız...

Abdullah YILDIZ

Zaman su gibi akıp gidiyor... Yüce Rabbimiz (c.c.), Kitab-ı Kerim'inde zamana ve çeşitli dimlimlerine yemin ediyor: “*Asr’a andolsun*”, “*Fecr’e andolsun*”, “*Kuşluğa andolsun*”...

Ömürlerimiz gün gün, ân ân eriyor; adeta yazın sıcaklığında hızla eriyen buz gibi...

Ahiret bilincine sahip olmayanlar için, korkunç bir tükeniş ve dehşet verici bir son bu... Ama Allah’a ve ahiret gününe iman edenler için dünya bir imtihan yurdu, bir sürgün yeri... Ve asla bir “son” değil... Ahiret ise sılamız; asıl varılacak yer; asıl yaşanacak yer... Esasen, “hayat, sadece Ahiret hayatı”... Ve ölüm yeni bir başlangıç... Ebedi hayata yeniden doğuş ve diriliş...

İşte yaklaşan Ramazan ayı da, bu ebedi dirilişin her yıl kapımızı çalan habercisi...

Üstad Sezai Karakoç’un ifadesi ile; “Zaman, insanı hep ölüme doğru götürürken, Ramazan gelir, diriliş ayı başlar. Oruç ayı insanı ölüme değil, diriliş aydınlığına götürür... Oruç, insanı, yeniden varolma, yeniden yapılanma, yoğrulma yolunda bir ay süren bir çileye tâbi tutar... Hırsıyla, ihtirasla dünyaya bağlanmanın, adeta ahireti unutmamanın mevsimlerinin geçtiğini, din gününün geldiğini ilân eden bir sancaktır çekilmiş insanlık ufkü burçlarına oruç...” (S. Karakoç, *Samanyolunda Ziyafet*)

Şu haz ve hız çağında, tutkularının esiri olmaya başlayan insanlık için bir özgürlük mustusu...

Aliya’nın Gözüyle Ramazan’a Bakabilmek

Ne ki, hırsıyla ve ihtirasla dünyaya bağlanıp ahireti unutan diğer insanlar gibi müslümanlar da, giderek seküler dünyanın etkisi altında kalabili-

yorlar ve İslâmî değer yargılarından bir kısmını zaman zaman bir kenara bırakabiliyorlar. Merhum Aliya İzzetbegoviç’in dikkat çektiği üzere, bu yaman çelişki, Ramazan algımızı bile etkileyebiliyor:

“Haram-helal denkleminin yerine, en kârlı olanın meşru sayıldığı, kaynağı ve usulü sorgulanmaksızın elde edilen her türlü kazancın mubah görüldüğü, erdemin, tevazuun sözde kaldığı, değerleri ‘piyasa’nın belirlediği hayat, seküler hayattır. Seküler hayat, eş zamanlı olarak seküler bir ahlak, seküler bir siyaset, seküler bir din tasavvurunu da beraberinde getirmektedir. Öyle ki, ubudiyetin en kapsamlı şekilde yaşanması gereken Ramazanlar bile bu sekülerleşmeden nasibini almakta, kişi başına düşen tüketim miktarı had safhaya ulaşmaktadır. Sekülerleşme başkaca isimler ve biçimler altında her dönem var olmuştur, olacaktır. Ancak mesele, seküler hayat tarzının günümüzde hiç bir alternatif bırakmayacak derecede yaygınlaşması, Müslüman hayatının en mahrem alanlarına kadar sızması, buna mukabil asgari eleştiri ve tashih anlayışının yerini, her şeyin normal karşılandığı izafi, kaygan, belirsiz bir ortama bırakmasıdır.”

Aliya’nın sözünü ettiği böylesi bir sekülerleşmenin meydana getirdiği aşağıdaki türden olumsuz sonuçların son yıllarda Türkiye’de de görülmeye başlaması oldukça anlamlı ve dikkat çekicidir:

“...Son on beş-yirmi yıldır, siyasi, ekonomik, sosyal alanlarda kazanılan mevzilerin maddi refaha tahvil edilmesiyle kaba saba da olsa bir tür burjuva sınıfı doğmuş, ancak bu sınıf aracılığı ile

ne ilmi, entelektüel anlamda her hangi bir terakki yaşanmış, ne de bu imkânlar, lisanın, edebiyatın, müziğin neşv-ü nema bulduğu gündelik yaşam tarzlarında bir zerafete, bir inceliğe dönüşmüştür. Çünkü daha lüks hayatlar, pahalı eşyalar, yüksek makamlar, *'kalb-i selim'*, *'akl-ı selim'* ve *'zevk-i selim'*in garantisi olmadığı gibi, bizatihi dünyevi gücün kendisinin bu 'selimler' olduğu yanılgısını beraberinde getirir.

Bu değişimin sonucu olarak da; "bir zamanlar topluluk olarak veya şahsen gördüğümüz yüce 'hayaller', 'rüyalar' bugün yerini 'projelere' bırakmıştır. Oysa Müslüman topluluğun kıymeti, projelerinin büyüklüğü, sayılarının çokluğu, maddi gücünün bolluğu, siyasi bağlantılarının stratejik oluşu gibi niceliksel değerlerden çok, adalet, istikamet, sahih itikad gibi niteliksel değerlere sahip olmasıyla alakalıdır. Müslüman topluluğun caydırıcı gücü, yeryüzünün herhangi bir yerinde işlenecek herhangi bir kötülüğün, bu topluluğun hesaba katılarak işleniyor olmasında yatar. 'Bu kötülük işlendiğinde kendilerinin ne diyeceği ve nasıl bir tavır takınacağından çekinilen topluluklar'dır hayır sahipleri. Bu durum ölçü olarak kabul edilirse, en küçük semtimizden ülke geneline kadar yaşadığımız topraklarda bir kötülük, bir yolsuzluk, bir şer fiil işleneceği esnada 'bir şekilde hesaba katılan, kendilerinden çekinilen' bir zümre, dane ile samanın karıştığı, haklıyla haksızın eşitlendiği zamanlarda her şeye rağmen savrulmayan, direnen, işaret taşı görevini sürdüren bir topluluk, artık kalmamıştır."

Bu değişimden medyanın özellikle yaklaşan Ramazan ayındaki tavrı da payını almış ve "Bilge Kral" Aliya'nın bilgece tespiti ile Ramazanlar da medyatikleştirilmiştir:

"Radyolarda, televizyon kanallarında ve gazete köşelerinde Ramazanlarda nispi olarak artan 'dini' içerikli yayınlar, iftar ve Ramazan programları, sohbetler, magazinle karışık muhabbetler medyatik ortamın ramazanlaşmasından çok, Ramazan'ın medyatikleşmesiyle ilgilidir. Medyatik ortamlarda artarak süren faaliyetlerin sıhhatinin sağlaması, Ramazan ve ona ait değerlerin her yıl yeniden tazelenerek yaşanmasından çok giderek sıradanlaşmasına bakılarak yapılabilir."

Ramazana: Sabır, Takva, Özgürlük, Ötelere Kanatlanmak...

Özgürlüğe Kaçışım-Zindandan Notlar isimli eserinde yer alan bir Ramazan öncesi yazısında

yukarıdaki harika tespitleri yapan merhum Aliya İzzetbegović, "bu ve benzeri tespitlerin yapılması, Müslümanlığa ve onun barındırdığı imkânlarla hâle getirmez" der ve nihayet yaklaşan Ramazan ayını ve özgürlüğe kanatlanma vesilesi olan Ramazan orucunu samimiyetle değerlendirmeyi önerir:

"Her şeye rağmen Ramazan bütün rahmetiyle, bereketiyle ve coşkusuyla gelmiştir. Samimiyetle tutulan ve kabul edilen tek bir oruç, açılan bir iftar, yapılan bir dua, sadece Müslümanları değil, belki bütün insanlığı Rahim-i Zülcelâl nezdinde temsil edebilir, onlara şefaati olabilir."

İşte mübarek Ramazan ayı böyledir; oruçla, Kur'an'la, infakla, imsakla, iftarla, teravihle, dua, tövbe ve istiğfarla hayatımıza yeni bir ivme katar, Rabbimizle, kendimizle, diğer insanlarla ve eşya ile ilişkilerimizi vahyi geçeklik ışığında yeni baştan düzene koyar ve asli mecrasına oturturuz.

Ramazana orucu ile tepeden tırnağa takvayı kuşanırız... Mustafa Kutlu'nun ifadesi ile 'Açlık bizi doyurur... Sabır bizi coşturur... İçimizde kurulan kürsü bizi hesaba çeker. Ağlar ve tövbe ederiz...'

Dahası, oruçla iç âlemimize ve ötelere yönelik kutlu bir seyahate çıkarız; "*sâimûn: oruç tutanlar*" olurken "*sâihûn: seyahat edenler*" de oluruz. Bu yolculukta yegâne rehberimiz, şaşmaz kılavuzumuz da elbette Kur'an-ı Kerim olur...

Çağdaş İslâm düşünürlerinden İsmail Raci el-Faruki ve eşi Luis Lamia el-Faruki, birlikte hazırladıkları *İslâm Kültür Atlası*'nda; Ramazan'ın mübarek bir rahmet ve merhamet ayı olduğu belirttikten sonra şöyle devam ederler: "Bu ay bütünüyle kendini tezkiye ve itaat için ahdini yenileme ayıdır. İftar ve sahurdan sonra, gün doğumundan batımına kadar yine aç kalmaya hazırlık, ideal bir şekilde insanın kendisini disipline etmesini sağlayan bir tekerrürdür. Ramazan, Müslümanlar için kendini hesaba çekme ayıdır; ahlaki ve ruhi değer ve sorumlulukların birikimini temin eden tek aydır.

Öyleyse gelin, Ramazan ayını fırsat bilerek, Kur'an'ın 'hayat verici' ilkeleri doğrultusunda her şeyimizi yeniden formatlayalım. Eğer bozulan ilişkilerimizi fabrika ayarlarımıza geri döndüremesek, dünyamız da ahiretimiz de heba olur.

Rahmetli, bereketli, takvalı Ramazanlar duasıyla...

Ümmet Şuurunun Yeniden İnşası-3: “Allah’ın Emrettiği Şekilde Kardeş Olmak”

Ayet ve hadislerde iman edenlerin arasındaki ilişki, din kardeşliği ile belirlenmekte, tüm tutum ve davranışları buna göre şekillendirilmektedir. Tüm Müslümanların bu sorumluluk bilinci içerisinde hareket etmesi istenmektedir. Kur’an’da müminlerin kardeş olduğunu söyleyen ayette, aralarında çatışma/ihtilaf bulunan müminlerle ilgili arabuluculuk görevinin diğer müminlere yüklenmesinden sonra yer verilmiş olması, Kur’an’ın müminlerin kardeşliğine verdiği önemden dolayıdır.

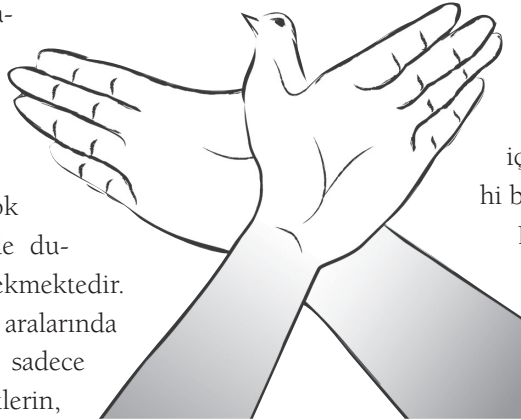
Burhanettin CAN

6

Giriş

“Emri bil maruf imiş ihvan-ı İslâm’ın işi;
Nehy edermiş, bir fenalık görse, kardeş kardeşi.”
Mehmet Akif, 16 Mayıs 1913

İslâm coğrafyasında(geçen sayılarda isimleri verilmiş) 17 proje, bazen birbirleri ile uzlaşarak bazen de çatışarak hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadır. Bugün için asıl sıkıntı, savaşın Müslümanlar arasında “İslâm’ın İslâm’la savaşı” projesi çerçevesinde cereyan ediyor olmasıdır. Bu proje “Sosyolojik Savaşı” esas almaktadır. Bu coğrafya “kaos teorisi” kapsamında, din, etnik, mezhep, aşiret ve cemaat merkezli olarak çatıştırılarak bölünmek istenmektedir. Bir buçuk milyarlık Müslüman Dünyanın, bu oyuna çok kolay gelmesi üzerinde durup düşünülmesi gerekmektedir. Müslümanların kendi aralarında savaşması, çatışması, sadece ve sadece emperyalistlerin,

Batılı sömürgecilerin işine yaramaktadır. Ancak bu çatışma sadece ve sadece emperyalistlerin oyunlarına bağlı olarak da vuku buluyor değildir. Ümmetin kendi iç dinamiklerinde meydana gelen kırıma, çözülme ve çürüme bunun ana nedenlerinden de biridir. Bu konu başka bir yazının konusu olacaktır.

Bu ülkede, en basit konularda bile, gerilim artmakta, dil ve üslup bozulmakta ve kavga edilecek bir noktaya gelinmektedir. Asırlarca birlikte yaşayan, aynı değerleri paylaşan, kanları toprakta karışıp toprağı besleyen, kız verip kız alarak a k - rabalık bağları ile de iç içe geçmiş olan bir milletin, bir ümmetin çocukları, bu gün birbirlerine kem gözle bakmaktadır. Genelde İslâm âleminin özelde Türkiye’nin kendi içindeki kavgayı sonlandırması tarihi bir sorumluluktur.

Bunun için en acil konu ve esas çözüm, ümmet şuurunu yeniden inşa edebilmek ve insanlığın ihtiyacı olan kurtuluşu onlara sunabilmektir.

İslâm'ın istediği değer odaklı bir kardeşlik, içinde bulunduğumuz sıkıntıları aşmada bir anahtar rol oynayabilir. Ancak Müslümanların kardeş olması demek aralarında ihtilaflar, husumetler meydana gelmeyecek anlamına gelmemektedir. Şeytanların yaşadığı bir dünyada risk her zaman var olmuştur ve bundan sonra da var olacaktır. Önemli olan bu riskin hangi şartlarda ve nasıl minimize edileceğidir. İşte bu noktada Hz. Peygamber'in 'Allah'ın emrettiği şekilde kardeşler olun' şeklinde bir kavramsallaştırma yapması önemli hale gelmektedir.

Burada, ümmet şuurunun inşasında, çok temel İslâmî “*anahtar*” hatta “*odak*” kavram olan *kardeş* kavramının anlam alanı, iman edenlerin kardeşliklerinin gerek ve yeter şartları, *kardeş olmanın getirdiği sorumluluklar*, ana hatları ile ele alınıp incelenmektedir.

Değer Eksenli Kardeşlik

Türkçe Sözlüklerde kardeş kavramı;

“1- Aynı ana ve babadan olma veya yalnız ana yahut babası müşterek çocuklar,

2- Ortak değerlere ve vasıflara sahip kimseler,” olarak tanımlamaktadır¹.

Tanımdan görülebileceği gibi kardeşlik, biri kan merkezli diğeri değer merkezli olmak üzere iki farklı şekilde tanımlanabilmektedir. Biz burada değer eksenli kardeşliğin üzerinde duracağız.

En genel anlamda inanç kardeşliği, ortak değerler etrafında toplanan insanların birbirlerine, ötekilere nazaran, ayrı bir sevgi bağı ile bağlanmaları ve ayrı bir ilişki, dayanışma içerisinde bulunmaları halidir. İnsanlar arasında Değerlerin ortak olma derecesi ve düzeyine bağlı olarak *bu kardeşlik, merkezden çevreye doğru bir genişleme, bir yayılma* göstermektedir.

Değer eksenli kardeşliğin en güzel örneklerinden birini, Kur'an'da Rum suresinin 1-4 ayetlerinin nazil olmasına sebep olan olayda görebilmekteyiz. Sure, İran-Bizans arasında 613'de başlayıp 616'da Bizans'ın mağlubiyeti ile sona eren savaşın geleceği ile ilgilidir. Mekkeli müşrikler, Kitab Ehli olan Bizans'ın mağlubiyetine sevinerek, Müslümanlara meydan okumuşlardır:

“Siz ve Hristiyanlar Ehl-i Kitapsınız, biz ve İranlılar ümmiyiz (kitap sahibi değiliz). Bizim kardeşlerimiz sizin kardeşlerinizi tepelediler, biz de sizi tepeleyeceğiz”²

Mekkeli müşrikler, putperest olmuş olmaları nedeniyle İranlıları kendilerine kardeş; Bizans'ı da, Ehl-i Kitab olmasından dolayı, Müslümanlara kardeş olarak görmekte ve İran'ın zaferinden dolayı sevinmektedirler. Bunun karşısında Müminler de, Ehl-i Kitab olan Bizans'ın putperestler karşısında yenilmiş olmalarına üzülmemektedir. İşte Rum 1-4 ayetleri, morali bozulan müminlere, Bizans'ın 9 yıl içerisinde galip geleceği müjdesini vererek onlara manevi destek olmuştur:

“Elif-Lam-Mim, Rumlar mağlup oldu, yakın bir yerde. Hâlbuki onlar bu yenilmelerinin ardından galip olacaklar birkaç yıl içinde. Önünde de sonunda da emir Allah'ındır. O gün müminler Allah'ın nusretiyle ferahlayacak.” (30/Rum1-4).

Mekkeli müşriklerle Müslümanlar arasında ortak payda olarak kan bağı vardı, birbirlerinin akrabaları idiler. Böyle olmuş olmalarına rağmen değil kardeş olmaları, arkadaş bile olmalar mümkün olamamıştı. Müşrik Araplarla putperest İran arasında hiçbir kan bağı, akrabalık ilişkisi söz konusu değildi. Bununla beraber Mekkeli müşrikler görmedikleri, tanımadıkları İranlıları, değerler sisteminin ortak oluşundan dolayı kardeş olarak kabul etmişler ve kendi kan bağı ile bağlı oldukları insanları, akrabalarını ret etmişlerdir. Aynı tutum, davranış ve anlayış, Müslümanlar için geçerli olmuştur. Müslümanlar da, kendi akrabaları yerine hiç görmedikleri ve tanımadıkları Bizanslıları, bazı değerlerin ortaklığından dolayı Mekkeli müşriklere karşı kendilerine daha yakın bulmuşlardır.

Değer eksenli kardeşliğin daha canlı bir örneğini, Müslümanların Mekke'den Medine'ye hicretlerinde görmekteyiz. Tarihte bu güne kadar görülmüş en büyük inanç eksenli bir kardeşlik, Müslümanların Mekke'den Medine'ye hicretiyle Medine de yaşanmıştır. Hz. Peygamber ken-

di akrabalarının zulmünden kaçarak Mekke'den Medine'ye Göç eden (Muhacir) Müslümanları, kendileri ile akraba olmayan Medine'nin yerli Müslümanları (Ensar) ile birbirlerine varis olabilecek bir hukukla (başlangıçta) bire bir kardeşleştirmiştir. Ensar malını mülkünü muhacirlerle paylaşmıştır. Bundan dolayı Ensar, Kur'an'da çok açık bir şekilde övülmektedir:

"Kendilerinden önce o yurdu (Medine'yi) hazırlayıp imanı (gönüllerine) yerleştirenler ise, kendilerine hicret edenleri severler ve onlara verilen şeylerden dolayı da içlerinde bir ihtiyaç (arzusu) duymazlar. Kendilerinde bir açıklık (ihtiyaç) olsa bile (kardeşlerini) öz nefislerine tercih ederler. Kim nefsinin 'cimri ve bencil tutkularından' korunmuşsa, işte onlar, felah (kurtuluş) bulanlardır."(59 Haşır 9)

İnsanın mala, mülke olan aşırı bağlılığı göz önüne alındığında Ensar'ın malını mülkünü aralarında kan bağı olmamış insanlarla (Muhacirler) paylaşabilmesi, sadece iman etmiş olmanın kendilerine verdiği bir şuur, yüklediği bir görev ve sorumluluktan dolayıdır.

Bugün Suriye'den Esed yönetiminin zulmünden kaçarak Türkiye'ye sığınmış olan muhacirlere, Türkiyeli Müslümanların elini açması, her türlü yardımı yapmış olması, hem mustaz'af hem de müslüman olmalarından dolayıdır. Türkiye, üç milyon civarındaki Suriyeli insan unsuruna kapılarını sonuna kadar açarken; Batı'nın zalimleri kapılarını sonuna kadar kapatmaktadır. Irak-Suriye düzleminde yeni doğmuş çocuklar ölürken-öldürülürken, denizde boğulurken, insan haklarından demokrasiden, özgürlüklerden, uluslararası sözleşmelerden bahseden Küresel ve Bölgesel güçlerin, BM'nin bütün bu olup biteni görmemesi, duymaması ve konuşmaması, İslâm'a ve Müslümanlara kalplerinde besledikleri kin, nefret ve düşmanlığın bir sonucudur (3/Âl-i İmran 118-120).

Gerek ayetlerde, gerekse hadislerde ve gerekse işin pratiğinde, farklı değer sistemlerine mensup insanlar kendi içlerinde birbirlerini kardeş olarak görmektedirler. İman edenler kendi içerisinde; müşrikler (inkâr edenler, münafıklar...) de kendi içerisinde kardeşirler.

"Şeytanın Kardeşleri": "Müşrikler Birbirlerinin Kardeşidir"

Rum Suresinin 1-4 ayetlerinin nüzul olmasına sebep olan olaya benzer bir olay da Medine'de

yaşanmıştır. Hz. Peygamber Beni Nadir Yahudileri'ni Medine'den çıkarmak istediğinde münafıklar, müslümanlara karşı Yahudilere destek vermişlerdir. Haşr suresinin 11. ayetinde münafıkların bu tavrına dikkat çekilmektedir:

"Münafıklık etmekte olanları görmüyor musun ki, onlar, Kitab Ehlinde küfre sapan kardeşlerine derler ki: 'And olsun, eğer siz (yurtlarınızdan) sürülüp-çıkarılacak olursanız, biz de sizlerle birlikte mutlaka çıkarız ve size karşı olan hiç kimseye, hiçbir zaman itaat etmeyiz. Eğer size karşı savaşırlarsa elbette size yardım ederiz.' Oysa Allah, şahitlik etmektedir ki onlar, gerçekten yalancıdırlar." (59 Haşır 11)

Kur'an, inkar edenlerin inkar düzeyleri ne olursa olsun,

inkarcıların tümünü (Kafir, Müşrik, Münafık...), İslâm'a ve iman edenlere olan düşmanlıklarından dolayı bir bütün olarak "Şeytanın Kardeşleri" olarak isimlendirmektedir:

"Şeytanın kardeşleri, dostları azgınlıkta şeytanlara yordakçılık ederler, sonra da ellerinden geleni yapmaya devam ederler." (7/202)

Görülebileceği gibi, iki ana farklı değer sistemine mensup olan insanlar, iki farklı ad altında kardeş olarak isimlendirilmektedir: Müslümanlar ve Şeytanlar.

Bugün her zamankinden daha fazla birlik ve beraberliği muhtacız. Ayrıntılarda boğulup bütünü gözden kaçırmamalıyız. Sahip olmamız gereken birlik ve beraberlik için geçmişte olup bitenlerin sebep olduğu kin ve nefreti bir tarafa bırakıp Allah'ın emrettiği şekilde kardeşler olmalıyız: "Bir de onlardan sonra gelenler, derler ki: Rabbimiz, bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla ve kalplerimizde iman etmiş olanlara karşı bir kin bırakma."

Müminler/Müslümanlar Kardeşdir

Müminleri kardeş yapan bağ, Allah'ın gönderdiği değerleri içeren Kur'an'dır ve Hz. Peygamber'in Sünneti'dir. Kur'an-Sünnet merkezli bir dayanışma, onları kardeş kılmış, her türlü ihtilafı, *Kur'an-Sünnet'in hakemliğinde* çözerek adaleti tesis etmişler ve dağılıp parçalanmaktan kurtulmuşlardır. Kalpleri onun sayesinde birbirlerine ısınmış, aradaki soğukluk sıcak bir sevgiye dönüşmüş, böylelikle ateşe düşmekten helak olmaktan kurtulmuşlardır (3/Âl-i İmran 103).

Ayet ve hadislerde iman edenlerin arasındaki ilişki, din kardeşliği ile belirlenmekte, tüm tutum ve davranışları buna göre şekillendirilmektedir. Tüm müslümanların bu sorumluluk bilinci içerisinde hareket etmesi istenmektedir. Kur'an'da müminlerin kardeş olduğunu söyleyen ayete, aralarında çatışma/ihtilaf bulunan müminlerle ilgili arabuluculuk görevinin diğer müminlere yüklenmesinden sonra yer verilmiş olması, Kur'an'ın müminlerin kardeşliğine verdiği önemden dolayıdır:

"Müminlerden iki topluluk çarpışacak olursa, aralarını bulup-düzeltilin. Şayet biri diğerine haksızlıkla-tecavüzde bulunacak olursa, artık, haksızlıkla-tecavüzde bulunanla, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın; eğer sonunda (Allah'ın emrini kabul edip) dönerse, bu durumda adaletle aralarını bulun ve (her konuda) adil davranın. Şüphesiz Allah, adil olanları sever. Müminler ancak kardeşirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını bulup-düzeltilin ve Allah'tan korkup-sakinin; umurlur ki esirgenirsiniz." (49/Hucurat 9-10)

Müminler kardeş oldukları için çatışan iki tarafın arasını bulmaya çalışmak, diğer müminlerin aslı görevi olmaktadır. Bu görev, sadece 'arayı bulmak için temaslar kurup, uğraştık ama olmuyor' diyerek ifa edilen bir görev değildir. Tamamen çatışmayı durdurmaya dönük olup haksız olana karşı tavır almayı, onu barışa zorlamayı öngören ve hatta kuvvet kullanmaya kadar uzanan bir yaptırım tarzıdır.

İşte müminlere böyle bir yaptırım görev ve sorumluluğu yükleyen ayetten sonra *'müminler ancak kardeşir'* hükmünün yer alması, kardeşliğe ve ümmetin birlik ve beraberliğine verilen önemden dolayıdır. Bundan dolayı Hz. Peygamber, mümin-

ler arasındaki kardeşlik sorumluluğunu, anayasal bir sorumluluk olarak Medine Anayasasına koymuştur:

"Madde 12-b) Hiçbir mümin diğer bir müminin mevlası ile onun aleyhinde olmak üzere bir anlaşma yapmayacaktır.

Madde 13- *Takva sahibi müminler, kendi aralarında mütecavize veya haksız bir fiil ika'ını tasarlayan yahut bir cürüm yahut bir hakka tecavüz veyahut da müminler arasında bir karışıklık çıkarma kastını taşıyan kimseye karşı olacaklar ve bu kimse onlardan birinin evladı bile olsa, hepsinin elleri onun aleyhine kalkacaktır.*

Madde 15- Allah'ın zimmeti (himaye ve teminatı) bir tektir: (Müminlerin) en ehemmiyetsizlerinden birinin (himayesi) onların hepsi için hüküm ifade eder. *Zira müminler diğer insanlardan ayrı olarak birbirlerinin mevlası (kardeşi) durumundadırlar.*"³

İşte böyle bir kardeşliğin tesisi üzerinde bu günün Müslümanları, yoğun bir şekilde düşünmek ve çaba harcamak zorundadırlar. Öncelikli görevleri çatışan taraflar arasında adaletli bir arabuluculuk yaparak çatışmaları durdurmaktır.

Müminlerle Müşriklerin Kardeş Olması Mümkün mü?

Kur'an değişik ayetlerde, Müşriklerin tutumlarını, davranışlarını, anlayışlarını, dostluklarını, müttefikliklerini açıklamaktadır. Tevbe suresinin ilk 20 ayetinde müşriklerle yapılan anlaşmalara ne oranda sadık kalacakları ve yeminlerini tutacakları anlatılmakta, onları kardeş olarak kabul edebilenin şartları ortaya konulmaktadır.

1. Ayette müslümanlarla antlaşma imzalayan müşriklere Allah'tan ve Resûlünden 'kesin bir uyarı' yapılmakta; 3. ayette ise *'Allah ve Resûlünün müşriklerden uzak olduğu'* insanlara duyurulmaktadır. Sonraki ayetlerde, anlaşma yapanlarla yapmayanlara karşı takınılacak tavırlar belirlenmekte ve anlaşma yapılmış olanlara karşı *daha uyanık ve daha dikkatli olunması* müslümanlardan istenmektedir. Bunun nedeni onların, her fırsatta anlaşmalarını bozan ve her türlü kötülüğü yapmaya kalkan, ahitlerine ve yeminlerine bağlı olmayan bir topluluk olmaları olarak ifade edilmektedir:

"Nasıl olabilir ki!... Eğer size karşı galip gelirlerseniz, size karşı ne 'akrabalık bağlarını', ne de 'söz-

leşme hükümlerini' gözetip-tanırlar. Sizi ağızlarıyla hoşnut kılarlar, kalpleri ise karşı koyar. Onların çoğu fıska sapanlardır. Onlar (hiç) bir mümine karşı ne 'akrabalık bağlarını', ne de 'sözleşme hükümlerini' gözetip tanırlar. İşte bunlar, haddi aşmakta olanlardır. Eğer onlar tevbe edip namazı kılarlarsa ve zekâtı verirlerse, artık onlar sizin dinde kardeşlerinizdir. Bilen bir topluluk için ayetleri böyle birer birer açıklarız." (9 Tevbe 8-11)

Yukarıdaki ayetlerde müşriklerin kardeş edinebilmesi için üç şart belirtilmektedir: *Tevbe etmek, namaz kılmak, zekat vermek*. Bu üç şartı yerine getirdikleri zaman geçmişte yaptıkları önemli olmamakta ve onlar da, müminlerin din kardeşi sayılmaktadırlar.

Görüldüğü gibi ortak değerlerin oluşması ile Değer eksenli bir kardeşlik ortaya çıkmaktadır. Böyle bir kardeşlik, dostluk oluşmayan toplumlar arasındaki yemin ve anlaşmalar bir çıkar ilişkisinden öteye geçmemekte, en küçük bir fırsatta ahitlerini bozup kötülük etmek istemektedirler. *Müşriklerin daha da önemli bir özellikleri, kalplerinde olan düşmanlığa rağmen dilleri ile müslümanları hoşnut kılarak uyutmaya çalışmalarıdır*.

Sovyetlerin çöküşünden sonra başta ABD olmak üzere Batı, müslüman ülkelerle daha önce yapmış olduğu anlaşmaların neredeyse tümüne muhalif bir tavır almıştır. "Büyük Ortadoğu Projesi" bu yemin ve sözleşme tanımazlığın en son, en canlı belgesidir. Afganistan ve Irak işgalinin müslümanların lehine olduğuna müslümanları ikna edebilmek için takındığı demokrat, özgürlükçü, şirin tavırlar, yukarıdaki ayetlerin canlı birer tezahürü şeklindedir. Arap Baharı adı altında İslâm coğrafyasına sokulan fitne Libya, Mısır, Suriye, Sudan, Yemen ve Somali'yi kan gölüne çevirmiştir. Kıbrıs'ta, ("Annan Planı") "Evet-Hayır Kampanyası" sonrasında yaşananlar, verilen sözlerin hiçbirinin yerine getirilmemiş olması, Türkiye'deki müslümanların Batıya karşı uyanıp kendisine gelmesi için yeter de artar!

Bütün bu gerçeklere rağmen hâlâ daha Türkiye'nin, seküler-laik bir kültür ve medeniyetin mensupları olan ABD'yi, İsrail'i ve AB'yi "dost"(!) ve "kardeş"(!) olarak ilan etmesi; AB yasalarını ve uluslararası denem sözleşmeleri, ruhuna ve muhtevasına bakmadan alıp Türkiye'ye uygulaması anlaşılabilir değildir.

Bütün bunlar, Hz. Peygamber'in ifadesi ile Kur'an'dan hicret etmenin, sekülerleşmenin doğal sonuçlarıdır: "Ve peygamber dedi ki: 'Rabbim gerçekten benim kavmim bu Kur'an'ı terk edilmiş (bir kitap) olarak bıraktılar.'" (25 Furkan 30)

Eğer Kur'an'dan hicret edilmiş olmasaydı yıllarca bu ülkenin en kritik iki kurumu (MIT, Özel Harp Dairesi) mensuplarının maaşlarının ABD tarafından ödenmesine ve ülkenin kılcal damarlarına (Kozmik Odalarına) yerleşmesine müsaade edilir miydi?⁴ Ordu NATO'ya teslim edilir miydi? Milli sanayi tasfiye edilir miydi? Bütün bu sıkıntıları aşmanın yolu, yalnızca Allah'tan korkarak, Allah'a dayanarak ve Kur'an'a sarılarak çağdaş, küresel müşriklere/kafirler karşı şuurlu bir mücadele vermektir.

Bu sıkıntıları aşmanın yolu, menfaatler uğruna birbirinin boğazını sıkma fırsatı aramak ve bunun için Batının işbirlikçisi olmak değildir. Bu sıkıntıları aşmanın yolu, 'Allah'ın emrettiği şekilde kardeşler' olmaktır, kardeşçe ilişkiler yürütmektir, Hak ile hükmetmektir.

'Allah'ın Emrettiği Şekilde Kardeşler Olmak'

İslâm'ın istediği değer odaklı bir kardeşlik, içinde bulunduğumuz sıkıntıları aşmada anahatar rol oynayacaktır. Ancak, müslümanların kardeş olması demek aralarında ihtilaflar, husumetler meydana gelmeyecek anlamına gelmemektedir. Şeytanların yaşadığı bir dünyada böylesi ihtilaf, çatışma ve ayrışma riski her zaman var olmuştur, var olacaktır. Önemli olan bu riskin hangi şartlarda ve nasıl minimize edileceğidir. İşte bu noktada Hz. Peygamber'in 'Allah'ın emrettiği şekilde kardeşler olun' şeklinde bir kavramsallaştırma yapması önemli hale gelmektedir. Bu niteleme, kardeşlik kavramına büyük bir derinlik kazandırmakta, onu keyfi ve yüzeysel bir kavram olmaktan çıkarmakta ve ona bir çerçeve çizmektedir:

"Selamı yaygınlaştırın, yemek yedin, Allah Teâlâ'nın size emrettiği şekilde kardeşler olun!"⁵.

"Sakın zanna yer vermeyin. Zira zan, sözlerin en yalanıdır. Tecessüs etmeyin, haber koklamayın, rekabet etmeyin, hasedleşmeyin, birbirinize buğzetmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin, ey Allah'ın kulları, *Allah'ın emrettiği şekilde kardeş olun*."

Müslüman müslüman'ın kardeşidir. Ona (ihanet etmez), zulmetmez, onu mahrum bırakmaz, onu tahkir etmez. Kişiye şer olarak, müslüman kardeşini tahkir etmesi yeterlidir. Her müslümanın malı, kanı ve ırzı diğer müslümana haramdır.”

“Allah sizin suretlerinize ve kalıplarınıza bakmaz, fakat kalplerinize ve amellerinize bakar. Takva şuradadır, takva şuradadır, takva şuradadır (eliyle göğsünü işaret etti).” “Sakın hâ! Birinizin satışı üzerine satış yapmayın. Ey Allah'ın kulları kardeş olun! Bir müslümanın kardeşine üç günden fazla küsmesi helâl olmaz...” “Pazarlığa girip yalandan fiyat yükseltmeyin!” “Bölünüp dağılmayın!” «Birbirinize küsmeyin» «Kişi kardeşinin istediği kıza talip olmasın, tâ evleninceye veya kesinlikle vazgeçinceye kadar.»⁶

Burada Müslümanlara verilen emirlerde/öğütlerde, 'Allah'ın emrettiği şekilde kardeş' olabilmek için Müslümanların nelere dikkat etmesi gerektiği açıklanmaktadır. Hz. Peygamber, gerilim meydana getirecek, harareti yükseltecek ve güveni yıkacak hususlarda müslümanları eğitmektedir. Bunlara dikkat edilmezse toplumsal bünye tahrip olacak, birlik, beraberlik, dirlik ve dayanışma yok olacaktır. Hz. Peygamber'in aşırı hassasiyet göstermiş olmasının sebebi, toplumsal yapı ile bireysel yapıyı bir bedenin organları, bir bütünün parçaları olarak görmesidir:

“Birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamette, birbirlerine şefkatte müminlerin misali, bir beden misalidir. Ondan bir uzuv rahatsız olsa, diğer uzuvlar uykusuzluk ve hararete ona iştirak ederler.”⁶

“Müslüman Müslüman'ın kardeşidir. Ona yardımını kesmez, ona yalan söylemez, ona zulmetmez. Her biriniz, kardeşinin ayinesidir, onda bir rahatsızlık görürse bunu ondan izale etsin.”⁸

İnsan vücudunda en basit hücreden en karmaşık birime kadar bütün alt birimler, birbirleri ile uyumlu, birbirleri ile organizeli bir bütün oluşturur. Her biri kendi bireysel görevini yerine getirirken bütünün mükemmel bir şekilde var olmasına katkıda bulunur.

İşte Hz. Peygamber, ümmeti böyle bir yapıya benzetirken bu mükemmel görev anlayışına ve dayanışmaya dikkat çekmektedir. Bütünlüğü sağlayacak bir işbirliği, Allah'ın emrettiği kardeşlikle vuku bulabilir. Bunu sağlayacak olanlar yalnızca

Allah'tan gerçek anlamıyla korkup sakınanlardır.

Müminler arasında gerilim, huzursuzluk, hoşnutsuzluk meydana getirecek bazı temel davranış bozukluklarının, müminlerin kardeş olduğunu belirten Hucurat süresinin 9. ve 10. ayetlerinin devamında dile getirilmesi dikkat çekicidir. Gerçekten bu ayetlerde müminler, çok sert bir şekilde uyarılmaktadır. Müminler arasında güven bunalımına sebebiyet verecek bu tür hareketler, fasıklık ve zalimlik olarak vasıflandırılmakta ve yapılanlar, ölü kardeşinin etini yemekle eşdeğer tutulmaktadır:

“Ey iman edenler, bir kavim (bir başka) kavimle alay etmesin, belki kendilerinden daha hayırlıdırlar; kadınlar da kadınlarla (alay etmesin), belki kendilerinden daha hayırlıdırlar. Kendi nefislerinizi (kendi kendinizi) yadırgayıp-küçük düşürmeyin ve birbirinizi ‘en olmadık-kötü lakaplarla’ çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir isimdir.

Ey iman edenler, zandan çok kaçının; çünkü zannın bir kısmı günahtır. Tecessüs etmeyin (birbirinizin gizli yönlerini araştırmayın). Kiminiz de kiminizin gıybetini yapıp arkasından çekiştirmesin. Sizden biriniz, ölü kardeşinin etini yemeyi sever mi? İşte, bundan öğrenip-tiksindiniz. Allah'tan korkup-sakının.” (49/11-12)

Böylesi ağır sıfatların kullanılması, iman edenler açısından olayın ağırlığını göstermekten başka bir manası olmasa gerekir. Kardeşler arasında güven bunalımının ortaya çıkmış olması, safların bozulmasına, birlik, beraberlik ve dayanışma ruhunun yıkılmasına sebebiyet vermektedir. Bunun için Hz. Peygamber müminlere *sıdkı ve birri* tavsiye etmektedir:

“Size doğru olmanızı sıdkı, tavsiye ederim. Çünkü sıdk birr (denen Allah’ın rızasına götür-en en iyi amelle) beraberdir, ikisi de cennettedir. Yalandan sakının. Çünkü o, fücurla beraberdir ve ikisi de cehennemdedir. Allah’tan afiyet dileyin. Çünkü kimseye yakinden sonra ayetten daha hayırlı bir şey verilmemiştir. Birbirinize haset etmeyin. Birbirinizle aranızdaki iyi münasebetleri kesmeyin. Birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah’ın kulları kardeşler olun!”⁹

Müslümanlar arasında güven bunalımına sebebiyet verip safları bozan her tutum ve davranış, aynı zamanda Allah’ı gazaplandırır: “Ey iman edenler, yapmayacağınız şeyi neden söylersiniz?

Yapmayacağınız şeyi söylemeniz, Allah katında bir gazap (konusu olması) bakımından (büyükçe) büyüdü (büyük bir suç teşkil etti) .

Hiç şüphesiz Allah, kendi yolunda, sanki birbirlerine kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.” (61/2-4)

Burada ‘Allah’ın gazaplanması’ kavramının kullanılmış olması bile, tüm iman etmiş olanların tüylerini diken diken etmeye yetip artması gerekir. Çünkü Allah’ın azabından, gazabından kurtulmak için iman edilmektedir. Öyleyse iman edenlerin kardeşliği, sadece bir slogan değil aynı zamanda pratik hayatta ikame edilecek bir olgu, bir görevdir de. Müslümanlar arasında güven bunalımına sebebiyet veren her şey, Allah’ı gazaplandırmaktadır. Günümüz Müslümanları bu noktada gerekli hassasiyeti göstermek, verdikleri sözlerin gereğini yapmak; yapmayacakları veya yapamayacakları şeylerle ilgili söz vermemek zorundadırlar.

Hiz. Peygamber sınıfsallaşmanın ümmet içerisinde sebebiyet vereceği yıkımdan olsa gerekir ki, Müslüman olmayan kesimleri de içeren bir toplumun anayasasına, Medine Anayasasına, sınıfsal ayrımı engelleyecek bir madde(Madde 15) koydurmayı uygun görmüştür. Günümüz Müslümanları, bu ikazları hiçbir zaman unutmayıp gerekli hassasiyeti göstermeleri gerekir.

Hiz. Peygamber, tüm müslümanlara yaptığı en büyük ve son olan vasiyetinde (Veda Hutbesi), müslümanların kardeş olduğunu vurgularken kardeşliği bozacak davranışlardan kaçınılmasına bir kez daha özenle vurgu yapmıştır:

“Öyle ise bilin ki, kanlarınız, mallarınız, ırzlarınız, birbirinize, bu ayınızda, bu beldenizde şu gününüz nasıl haramsa öylece haramdır, mukaddestir. Bilin ki herkesin cinayetinden kendisi sorumludur. Hiçbir babanın cinayetinden oğlu sorumlu tutulmaz. Haberiniz olsun ki, müslüman müslümanın kardeşidir. Bu sebeple, bir müslümana, bizzat kendisi helal kılmadıkça kardeşinin hiçbir şeyi helâl değildir.”¹⁰

Vasiyete uymak müslümanlar için önemli bir görev olduğuna göre günümüz müslümanlarını, Hiz. Peygamber’in vasiyetine uymaya ve gerekli hassasiyeti göstermeye davet ediyoruz.

Allah’ın Emrettiği Şekilde Kardeş Olmanın Önünde Üç Engel

İman edenlerin, ümmetin, Allah’ın emrettiği şekilde kardeş olmasını engelleyen *üç ayırımcılık hastalığı vardır: sınıfsal ayırım, mezhepsel ve etnik ayırım(kavmiyetçilik, ırkçılık)*. İslâm’da kardeşlik anlayışı, değerler etrafında bir toparlanış olması nedeniyle her türlü sınıfsal, mezhepsel ve etnik ayrışmaya karşıdır ve Allah’ın emrettiği şekilde bir kardeşlik, sınıfsal, mezhepsel ve etnik ayrışmayı engeller.

Sınıfsal Ayırım Yasaklanmıştır

İslâm’ın Mekke döneminde İslâm’ı benimsemiş olan ilk müslümanlar arasında zayıf, fakir ve köle olanlar mevcuttu. Başta Hiz. Peygamber olmak üzere zengin, itibarlı müslümanların hiçbiri onları kendilerinden ayrı görmemiş, onları sınıfsal bir ayrıma tabi tutmamışlardır. Birçok ayet ve hadiste yetimler, evlatlıklar, babası belli olmayanlar, bedeviler ve köleler gibi toplumda zayıf durumda olanların tümü, diğer müslümanlarla “din kardeşi” kılınarak koruma altına alınmışlardır. Ancak Kureyş’in “mele” ve “mütrefleri”, onlarla birlikte Hiz. Peygamber’in sohbetinde bulunmayı ret ederek, “Şunları huzurundan kov, bizimle sohbe cüret etmesinler” diyerek onları yanından kovmasını istemişlerdir. Ancak o şartla kendisini dinle-

yebileceklerini ve bunun da yazılı hale gelmesini istemişlerdir.¹¹ Böyle bir teklife, Hz. Peygamber daha cevap vermeden cevap bizzat Allah tarafından verilmiştir:

“Sabah akşam Rablerinin rızasını isteyerek O'na yalvaranları kovma. Onların hesabından sana bir sorumluluk yoktur, senin hesabından da onlara bir sorumluluk yoktur ki onları kovarak zulmedenlerden olasın.” (6 En'âm 52)

Cevabın Allah tarafından gecikmeden verilmiş olması, İslâm'da inanç/değer kardeşliğinin her şeyin üzerinde olmuş olmasından ve İslâm'da herhangi bir sınıflaşmanın ve ayrımcılığın olmamasındandır. Benzer bir durumla, Kureyş'in ileri gelenlerinden birini müslüman edebilmek için çok yoğun bir çaba harcayan Hz. Peygamber'in kendisine İslâm'ın anlatılmasını isteyen bir âmaya karşı yüzünü ekşitmesinde karşılaşıyoruz. Burada da cevap anında ve sert bir şekilde gelmektedir:

“Surat astı ve yüz çevirdi; Kendisine o kör geldi diye.

Nerden biliyorsun; belki o, temizlenip-arınacak?

Ya da öğüt alacak; böylelikle bu öğüt kendisine yarar sağlayacak.

Fakat kendini müstağni (hiç bir şeye ihtiyacı olmayan) gören ise,

İşte sen, onda 'yankı uyandırmaya çalışıyorsun.

Oysa, onun temizlenip-arınmasından sana ne?

Ama koşarak sana gelen ise,

Ki o, 'içi titreyerek korkar' bir durumdadır;

Sen ona aldırış etmeden oyalanıyorsun.”

(80 Abese1-10)

Toplum içerisinde fakir veya zayıf durumda olanlara karşı daha fazla hassas olunması konusunda bizzat Hz. Peygamber'in uyarılması, Allah'ın müminlerin kardeşliğine verdiği önemin bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

Keza bu konu ile ilgili müslümanların geneline dönük bir başka uyarı İfk (Hz. Ayşe'ye zina iftirası) olayında yapılmaktadır. Hz. Ayşe'ye zina iftirasını atan münafıklardır. Ancak bunun yaygınlaşmasına bir kısım müslümanlar hizmet etmişlerdir. İftiranın yaygınlaştırıcılarından biri, müslüman olan Mistah İbnu Üsase'dir. Kendisi, fakirdir ve de Hz. Ebubekir'in akrabasıdır. Hem fakir hem de akrabası olması nedeniyle Hz. Ebubekir ona mad-

di yardımda bulunmaktadır. Hz. Ebubekir'in kızı ve Hz. Peygamber'in hanımı olan Hz. Ayşe'ye yapılan zina iftirasında üstlendiği rolden dolayı Hz. Ebubekir; “- Âişe (radiyallahu anhâ)'ye bu iftirayı yaptıktan sonra, ona artık bir daha yardım yapmayacağım.”¹² demiştir. Bunun üzerine Nur 22 nazil olarak zengin güç ve iktidar sahibi müslümanlar, fakirler, zayıflar konusunda nazik bir şekilde uyarılmışlardır: *“İçinizde lütuf ve servet sahibi olanlar, yakınlarına, düşkünlere ve Allah yolunda hicret edenlere vermemek için yemin etmesinler, affet-sinler geçsinler. Allah'ın sizi bağışlamasından hoşlanmaz mısınız? Allah bağışlayandır, merhametli olandır”* (24 Nur 22).

Vahiyle gelen bu uyarıdan sonra Ebu Bekir, kızına bu büyük kötülüğün yapılmasına yardımcı olan Mistah İbnu Üsase'yi affederek ona yardıma devam etme kararını vermiştir: “Evet evet, Allah'a kase olsun, Allah'ın beni affetmesini çok severim” “Ebediyyen yardımı ondan kesmeyeceğim.”

Hz. Peygamber sınıfsallaşmanın ümmet içerisinde sebebiyet vereceği yıkımdan olsa gerekir ki, müslüman olmayan kesimleri de içeren bir toplumun anayasasına, Medine Anayasasına, sınıfsal ayrımı engelleyecek bir madde (Madde 15) koymayı uygun görmüştür. Günümüz müslümanları, bu ikazları hiçbir zaman unutmayıp gerekli hassasiyeti göstermeleri gerekir.

Kavmiyetçilik/Etnik Ayrımcılık

Yasaklanmıştır

Ümmetin 'Allah'ın emrettiği şekilde kardeş' olmasını engelleyen ikinci hastalık, etnik ayrımcılıktır, kavmiyetçiliktir, ırkçılıktır. Hucurat 13'de farklı kavimlerin varlığı, ümmet üst kimliğinin altında birer alt kimlik olarak zikredilmektedir: *“Ey insanlar, gerçekten, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için siz halklar ve kabileler (şeklinde) kıldık. Hiç şüphesiz, Allah katında sizin en üstün (kerim) olanınız, takvaca en ileride olanınızdır.”* (49/13)

Bu yaratılış kanunu çerçevesinde kişinin kavmini sevmesi, ona yardım etmesi yasaklanmamaktadır. Ancak bunun müslümanların kardeşliğini zedeleyecek bir boyuta taşınması yasaklanmaktadır. Bir soruya Hz. Peygamber'in verdiği cevap, kavmiyetçilikten ne anlaşılması gerektiğini ortaya koymaktadır:

“Füseyle'nin babası (Vâsile İbnu'l-Eskâ): “Ey Allah'ın Resûlü dedim, kişinin kavmini sevmesi, (merdud olan) asabiye midir?” “Hayır buyurdular, *asabiye, kişinin zulümde kavmine yardımcı olmasıdır.*”¹³

Hz. Peygamber, kavmiyetçiliği, etnik ayrımcılığı “cahiliyye da'vası”, “asabiyyet da'vası”, “cahiliyye asabiyyeti” gibi değişik tâbirlerle ifade ederek kesin olarak yasaklamıştır: “Kim hevâsına uyarak bâtıl yolda cenk eder, kavmiyetçiliğe (asabiyyet) çağrıda bulunur veya kavmiyetçiliğin sevgiyle öfke ve tehevvue kapılırsa, cahiliyye ölümü üzere ölür.”¹⁴ Böyle bir dava güdenler, müslümanların birlik ve dirliğini bozacağından ‘bizden değildir’ denerek İslâm kültür ve medeniyetinin inşa ettiği ümmetin/ce-maatın dışına itilmektedirler: “Asabiyyet (kavmiyetçilik) davasına kal-kan, onu yaymaya çalışan, bu dava yolunda mücadeleye girişen bizden değildir.”¹⁵

“Kim itaatten çıkar, cemaatten ayrılır (ve bu halde ölürse) cahiliyye ölümü ile ölmüş olur. Kim de körü körüne çekilmiş (ummiyye) bir bayrak altında savaşır, asabiyyet (ırkçılık) için gadablanır veya asabiyyete çağırır veya asabiyyete yardım eder, bu esnada da öldürülürse bu ölüm de cahiliyye ölümüdür. Kim ümmetimin üzerine gelip iyi olana da, kötü olana da ayırım yapmadan vurur, mümin olanlarına hürmet tanımaz, ahit sahibine verdiği sözü de yerine getirmezse o benden değildir, ben de ondan değilim.”¹⁶

Ayrıca Hz. Peygamber, kavmiyetçilik davasında bulunanların elde edeceği mükâfatın Cehen-nem olduğunu müjdelemektedir: “Kim cahiliyye davasında (kavmiyetçilikte) bulunursa cehen-neme iki dizi üzerine çökmüş demektir. Dediler ki: “Ey Allah'ın Resûlü, oruç tutsa, namaz kılsa da mı?” “Evet,” cevabını verdi; “*oruç tutsa da, namaz kılsa da.*”¹⁷

Hastalıkların İlacı: Takva

Hucurat 13'de insanların birbirine olan üstünlüğü, değerler sistemine olan bağlılığın bir göstergesi olan takvaya göre yapılmaktadır. Takva daha iyiye, daha güzele yöneliştir. Mükemmelliği arama özlemidir. Bir arayış bir yüceliştir. Beşeri za-afılardan arınmak için Allah'ın indirdiklerine şek-siz şüphesiz bir bağlantıdır **takva**. Müslümanların gıpta ettikleri en önemli bir yarış ve bir ayırım alanıdır. Bundan dolayı ümmet içerisinde ayrımcılıkta tek ölçüdür. Bu nedenle Hz. Peygamber sı-nıfsal, etnik mezhepsel ayrımcılık hastalıklarına karşı **takva** ilacını kullanmalarını müslümanlara emretmiş/öğüt vermiştir:

“(Ey Ebû Zerr): “İyi bak, sen Allah'a olan takvan ile üstünlük elde etmedikçe ne kırmızı, ne de siyahtan (acem ve Arabtan) daha hayırlı değilsin”

“...Allah indinden en şerefli olan takvaca en ileri olanınızdır. Arabın Arap olmayan (acem) üzerine bir üstünlüğü yoktur. Arap olmayanın da Arap üzerine bir üstünlüğü yoktur. Siyah derili olanın beyaz derili üzerine bir üstünlüğü yoktur. Beyazın da siyah derili üzerine bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük sâdece takva ileldir.”

Hz. Peygamberin en sert ikazlarından birini, bir kölenin oğlu olan Usame'nin komutanlığına karşı çıkılıp dedikodu yapıldığında yaptığını görmekteyiz: “Başı simsiyah bir Habeşli köle size Allah'ın hükümleri ile hükmettiği sürece ona tabi olunuz”. Hz. Peygamber öldükten sonra da Hz. Ebu Bekir Usame'yi komutanlıktan almamış, her türlü talebi sert bir şekilde ret etmiştir.¹⁸

Sonuç:

‘İman Edenlere Karşı Kalbimizde Bir Kin Bırakma’

İslâm'da asıl olan tevhidi değerlerdir. Bunlar her türlü ekonomik ve kan ilişkisinden bağımsız ve onların üzerinde başlı başına bağlılık oluşturan temel değerlerdir:

“Ey iman edenler, babalarınızı, kardeşlerinizi -eğer küfrü sevip iman üzerine tercih ediyorlarsa- veliler edinmeyin, içinizden kim onların velilikleri altına girerse onlar zalimlerin ta kendileridir” (9 Tevbe, 23).

Bugün her zamankinden daha fazla birlik ve beraberliği muhtacız. Ayrıntılarda boğulup bütünü gözden kaçırmamalıyız. Sahip olmamız gereken birlik ve beraberlik için geçmişte olup bitenlerin sebep olduğu kin ve nefreti bir tarafa bırakıp Allah'ın emrettiği şekilde kardeşler olmalıyız: “Bir de onlardan sonra gelenler, derler ki: Rabbiniz, bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla ve kalplerimizde iman etmiş olanlara karşı bir kin bırakma.” (59 Haşr10)

Ancak böyle bir kalbi yönelme ile Allah kalplerimizi birbirine ısındıracak kardeşlik duygularımızı pekiştirecektir:

“Allah'ın ipine hepiniz sımsıkı yapışın. Dağılıp ayrılmayın. Ve Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani siz düşmanlar idiniz. O, kalplerinizin arasını uzlaştırıp-ısındırdı ve siz O'nun nimetiyle kardeşler olarak sabahladınız. Yine siz, tam ateş çukurunun kıyısındaiken, oradan sizi kurtardı. Umulur ki hidayete erersiniz diye, Allah, size ayetlerini işte böyle açıklar.” (3/Âl-i İmran 103)

Bu, Allah'a ve ahiret gününe gerektiği gibi iman edenlere Allah'ın bir lütfu olup gerçekten felah bulacak olanlar da onlar olacaktır: “Allah'a ve ahiret gününe iman eden hiçbir kavim (topluluk) bulamazsın ki, onlar Allah'a ve Resûlü'ne karşı başkaldıran kimselere bir sevgi (ve dostluk) bağı kurmuş olsunlar; bunlar, isterse babaları, ister çocukları, ister kardeşleri, isterse kendi aşiretleri (soyları) olsun. Onlar, öyle kimselerdir ki, (Allah) onların kalplerine imanı yazmış ve onları kendinden bir ruh ile desteklemiştir. Onları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır; orda ebedi olarak kalacaklardır. Allah, onlardan razı olmuş, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte onlar, Allah'ın fırkasıdır. Dikkat edin; şüphesiz Allah'ın fırkası olanlar, felah (umutlarını gerçekleştirip kurtuluş) bulanların ta kendileridir.” (58 Mücadele 22)

İslâm'ı sadece 5 şarta indirgeyip de makamlarını mevkilerini, mallarını mülklerini ilahlaştıran, kavmiyetçilik davasında bulunan ve bu tutum, davranışları ile müslümanların 'Allah'ın emrettiği

şekilde kardeşler' olmasına mani olan müslümanların, unutmaması gereken nokta, öldükten sonra hesap vereceğimizdir.

İşte bunun için bu günkü beş vakit namazlı ve niyazlı müslüman Türk ve Kürt kavmiyetçilerini, bu ayet ve hadislerden gerekli dersi almaya ve Allah'tan korkup sakınmaya çağırıyoruz. *Herkesin kendi hesabını vereceği* (35/18) ve *el, ayak, dil, ıstıme, görme, dokunma organlarımızın şahitlik yapacağı o büyük güne hazır olmaya* (24/24; 41/20-22) davet ediyoruz.

*Herkesin kendi hesabını vereceği o büyük günde, o dehşet gününde herkesin, “yerin şahitliği”ni dikkate almasını diliyoruz: “Resûl-ü Ekrem (s.): Günah işlememek suretiyle kendinizi yerin şahitliğinden koruyunuz. Çünkü o sizin annenizdir. Kişi orada hayır veya şer hiçbir şey işlemez ki, Kıyamet gününde yer onu haber vermesin.”*¹⁹

“Yer, o şiddetli sarsıntıyla sarsıldığı, ağırlıklarını dışa atıp-çıkarıldığı ve insan: «buna ne oluyor?» dediği zaman; işte o gün yer üstünde olan biten her şeyi anlatır. Çünkü senin Rabbin, ona vahyetmiştir.” (99/1-5).

Dipnotlar

- 1 Doğan D.Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2005.
- 2 (734)- Tirmizî, Tefsir, Rum (3190).
- 3 Hamidullah M., *İslâm Peygamberi*, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1972.
- 4 Mercan F, 'İlk Özel Harpçi Orgeneral', *Aksiyon*, 9 ocak 2006 S:24-27.
- 5 Kütübü Sitte, 3252, 6955 Nolu Hadisler
- 6 3312)- Buhârî, Nikâh 45, Edeb 57, 58, Ferâiz 2; Müslim, Birr 28-34, (2563-2564); Ebu Dâvud, Edeb 40, 56, (4882, 4917); Tirmizî, Birr 18, (1928).
- 7 (3336)- Buhârî, Edeb 27; Müslim, Birr 66, (2586).
- 8 Buhari - (3352)- Tirmizî, Birr 17, 18, (1927, 1928, 1930); Müslim, İman 95, (55).
- 9 Kütüb-ü Sitte 3849, 7152 Nolu Hadisler.
- 10 Tirmizî, Fiten 2, (2610); Tefsir 2, (3087); Müslim, Hacc, 194, (1218).
- 11 (599)- Müslim, Fedailü's-Sahâbe, 45 (2413); İbnu Mâce, Züh'd 7, (4128).
- 12 Buhârî, Şehâdât, 15, 30, Hibe 15, Cihad 64, Megâzî 11, 34, Tefsir, Yusu'f 3, Nûr 6, 11, Eymân 18, İ'tisâm 28, Tevhid 35, 52; Müslim, Tevbe 56, (2770); Tirmizî, Tefsir, (3179); Nesâî, Tahâret 194, (1, 163-164).
- 13 Kütübü Sitte (3949) (7185) Nolu Hadisler.
- 14 Kütübü Sitte (3949) (7185) Nolu Hadisler.
- 15 Ebu Davud, Edeb, 121, 5121. H.
- 16 Müslim, İmâret 53, (1848); Nesâî, Tahrim 28, (7, 123); İbnu Mâce, Fiten 7, (3948).] [1729 Buhârî, Ahkâm 4; Müslim, İmâret 53, (1848); Nesâî, Tahrim 28, (7, 123); İbnu Mâce, Fiten 7, (3948).
- 17 Hakim, Müstedrek, 4, 298.
- 18 Hamidullah M., *İslâm Peygamberi*, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1972.
- 19 Kütüb-ü Sitte 1758; 3:234, Hadis No: 3260.

Sandıktan Çıkan Euro-Müslüman Sadiq Khan

Sadiq Khan'ın seçilmesi salt demokrasi bilincinin gelişmesiyle izah edilebilecek bir durum değildir. Seçilmesinin nedenlerinden biri İngiltere'de ekonomik olarak hitap ettiği sınıfsal bir gerçekliğin karşılığı olduğu içindir. Çünkü sosyo-ekonomik olarak İngiltere halkı; çoğunluk olarak Zac Goldsmith'e karşılık düşen bir topluluk olmaktan daha çok Sadık Khan'da karşılığını bulan bir topluluktur.

Ahmet DAĞ

16

1990'da Varşova Paktı dağılıp Sovyetler Birliği ve Komünist Blok çökünce Batı konsept olarak yeni düşmanı İslâm Dünyası üzerinden tanımladı. 1990 NATO konseyi toplantısından sonra yeni düşman İslâm olarak ilan edildi. 11 Eylül'den sonra tarihsel olarak teorik düşmanlıkları olduğu İslâm'a ve Müslümanlara karşı sözlü, fiili ve yazılı vs. her türlü saldırıda bulunulmuştur. Batılı medyada, sosyo-kültürel ve siyasi bir tavırla "İslâm ve terör" kavramları yan yana kullanılmaktadır. Bu bağlamda "İslâmofobia" terimi bir hayalet olarak İslâm ve Müslümanların üzerinde gezdirilmektedir. Bir hegemonya türü olarak İslâmofobia'nın derinleştirildiği ve bir endüstri haline getirilerek hem İslâm düşüncesi hem de Müslümanlar üzerinde baskı oluşturulma sürecini yaşamaktayız. Bununla birlikte Euro-İslâm'ın yeni bir hegemonya projesi ve imkân olarak sunulduğunu görmekteyiz. Bir anlamda İslâm dünyası ya şiddetle ilişkilendirilip bir şiddet gettosuna (İslâmcılığı şiddet gettosu olarak görmekteler) ya da Avrupa İslâm'ı üzerinden iman boyutundan koparılmış omurgası çöktürülmüş bir İslâm (Euro-İslâm) anlayışına mahkûm edilmek istenmektedir.

İslâmofobia'nın çok yaygın olduğu Los Angeles'ta uçağın kalkmasından önce "inşallah" dediği için uçaktan indirilen Müslümanların olduğu bir dünyada yaşamaktayız. Bu olay Anglo-Sakson siyasetinin ve kültürünün bir uzantısı ve türetimi olan ABD'de yaşanmaktayken bu dünyanın bir diğer önemli Anglo-Sakson parçası olan İngiltere'de -neredeyse eş zamanlı olarak- bir Müslümanın Londra gibi önemli sermaye, siyaset ve kültür merkezine belediye başkanı olarak seçilmesi paradoks gibi görülmektedir. Fakat bu durum bir paradoks olmayıp Anglo-Sakson bir kültürün oluşturduğu yapının ve projesinin bir neticesidir. Uzun yıllar boyunca siyahlara her türlü aşağılamalarda ve eziyetlerde bulunan Anglo-Sakson (Çağdaş İngiliz-Yahudi Medeniyeti) kültür siyahi bir aday olan Obama'yı dünyanın süper gücü olan ülkeye yani ABD'ye başkan yaparken aynı kültür dünyanın en prestijli kenti olan Londra'ya Pakistan kökenli bir Müslüman olan Sadık Khan'ı belediye başkanı yapmıştır.

Yaklaşık 10 yıl önce Müslümanlara atfedilen Londra metrosu patlamalarından sonra Müslümanın birinin Londra Belediye Başkanı olarak

Khan'a yüklenen vazife; ondan beklenen yeni bir rol-model olmasıdır. Batılı yorum ve beklentilere göre O, genç Avrupalı Müslümanlar için yeni bir rol-model sunmaktadır. Entegrasyonun zaruret olarak görüldüğü İngiltere'de "eğitimli İngiliz genç rol-model" olarak görülen Khan'a aşırıçılığın son bulmasında önemli bir rol yüklenmektedir.

Sadık Khan

seçilmesi demokrasinin bir neticesi midir yoksa Obamavari bir mühendislik projesi midir? Üzerinde düşünülmesi gereken bir meseledir.

8 yıllık muhafazakâr/Tory bir idareden sonra Batı sermayesinin en büyük başkentine İşçi Partili ilk Müslüman bir belediye başkanı seçilmesi olağan bir durum değil. Nitekim S. Khan yaptığı teşekkür konuşmasında Londralılara "imkânsız mümkün hale getirdikleri için" teşekkür etmiştir. Bir otobüs şoförünün oğlu, sıradan bir devlet okulunun mezunu ve İngiltere'nin fakir mahallelerinde büyümüş olan Pakistanlı Sadık Khan görünümüyle, giyimiyle, aldığı eğitimle ve -bir milyarderin oğlu olarak- zenginliğiyle tam bir İngiliz profili olan Zac Goldsmith'e karşı seçimi kazanması izahı kolay olan bir şey gibi görülmemektedir. Almış olduğu % 57 oy oranıyla belediye başkanı olması hakkını vermek gerekir ki demokrasi kültürünün İngiltere'de tarihsel olarak diğer batılı ülkelere nazaran daha gelişmiş ve yerleşmiş olduğunun göstergesidir. Bu tecrübe Almanya, Fransa ve İsviçre gibi Kıta Avrupası ülkelerinin ya da İsveç, Norveç ve Hollanda gibi İskandinav ülkelerinin üretemeyeceği bir tecrübedir. Ama bu izafi demokrasi kültürüdür. Fakat Khan'ın seçilmesi salt demokrasi bilincinin

gelişmesiyle izah edilebilecek bir durum değildir. Seçilmesinin nedenlerinden biri İngiltere'de ekonomik olarak hitap ettiği sınıfsal bir gerçekliğin karşılığı olduğu içindir. Çünkü sosyo-ekonomik olarak İngiltere halkı; çoğunluk olarak Zac Goldsmith'e karşılık düşen bir topluluk olmaktan daha çok Sadık Khan'da karşılığını bulan bir topluluktur.

Kampanyalarını *İslâmofobi* temasına dayandıran muhafazakârlar tarafından "tehlikeli" ve "aşırınlara aracılık edeceği" suçlamasıyla karşılaşmış olan ve "Obamavari" bir proje ya da netice olan Khan, kendisinin seçilmesini "bölünmenin/hizbin üstünde olan birliğin, korkunun üstünde ümidin tercih edilmesi" olarak yorumlamıştır. Nitekim Khan'a yüklenen vazife; ondan beklenen yeni bir rol-model olmasıdır. Batılı yorum ve beklentilere göre O, genç Avrupalı Müslümanlar için yeni bir rol-model sunmaktadır. Entegrasyonun zaruret olarak görüldüğü İngiltere'de "eğitimli İngiliz genç rol-model" olarak görülen Khan'a aşırıçılığın son bulmasında önemli bir rol yüklenmektedir.

Toplumsal olarak marjinalleşen Müslüman gençlik için rol model olan Khan yalnızca Birle-

şik Krallıklar için değil, -Batının en büyük şehrinin belediyesinin başkanı olduğundan dolayı- Avrupa için de sembolik değeri yüksek olan biri olarak görülmektedir. Şiddetin temsili olan IŞİD, El-Kaide gibi unsurlar tarafından sembolize edilen terörist gruplara karşın Khan “Uygar Avrupalı Müslüman” figürü ve sembolik bir değeri olması önemli sayılmaktadır. Fakat Müslümanları ya şiddetin gettosu olarak gördükleri “İslâmcılığa” ya da Euro-İslâm gibi projelerle melezleştirilmiş bir dine mahkûm etmek isteyen batılı akıl ve yaklaşım Khan üzerinden ölümü gösterip sıtmaya razı etmek gibi bir dualite geliştirmek istemektedir. Nitekim Oliver Roy, Khan’ın “radikal İslâmcılar tarafından radikal İslâm’a karşı gelmekle suçlanacağını” ifade ederek bu dualitetinin derinleşmesini sağlayan bir söylem ve yaklaşım sergilemiştir. Roy bunu söyleyerek Khan’ın bundan sonra İslâm akaidinin ve düşüncesine aykırı olan söylem, tavır ve davranışlarına karşı verilecek tepki ve eleştirileri de radikal İslâmcı olarak nitelendirilmesine zemin açmıştır.

Şehrin % 25’inin yabancı doğumlu olduğu ve 8/1’inin Müslüman olduğu yere belediye başkanı olan Khan seçim çalışmalarını pragmatik unsurların üzerine inşa etmiştir ve belediye başkanlığı törenini Hristiyan, Yahudi ve Müslüman toplulukların liderlerinin davet edildiği Southwark Katedralinde gerçekleştirmiştir. Gerçek olan şu ki Khan; kendisini empatik olarak İslâmcı hareketten uzaklaştırmaya gayret eden çok kültürlüğün bir ürünüdür. Londra sokaklarında artış gösteren kritik bir mesele olan başörtüsü ve hicap gibi görünürlükler hakkındaki kendisine sorulan sorulara çok kültürlülük

perspektifinde cevaplar vererek geçiştiren Khan gay evliliklerine de destek vermektedir.

Khan’ın seçilmesi; hoşgörüsüz, reaksiyoner ve bağnaz İslâm’a karşı aydınlanmış İslâm’ın açık bir zaferi olarak yorumlanmıştır. Nitekim Fransız Michel Houellebecq’in son romanı olan “Submission” *Teslimiyet*’te öngördüğü 2022 yılında Fransa’dan İslâmcı bir partiden bir başkanın seçilmesi disütopyası/korkusu bir nebze gerçekleşmiştir. Yine Khan’ın seçilmesi hem anti-Müslüman bağnazlar için hem de İslâmcı bağnazlar için bir darbe olduğu kadar İslâmcı olmayan Müslümanlar için bir zafer olarak yorumlanmaktadır. Bu zafer hem entegrasyon imkanını konuşma zemini için hem de Batıya gelen yeni göçmen aileler için bir umut olarak görülmektedir. Yine yorumcular için, bu seçim ve model toplumsal uyumluluğun bir sembolü olduğu kadar mütevazı geçmişten bir ilham alarak geliştirilebilir bir modeldir.

Khan’ı kişisel hayatında hoş bir liberal Müslüman, yeteri kadar İsrail karşıtı olmadığı için eski dostları (aşırıcular!) tarafından bir hain ve gay evliliğini destekleyen biri olarak tanımlayan M. Nawaz, “Anti-Müslüman bağnazlar için biz daima Müslümanız aşırı Müslümanlar için yeteri kadar Müslüman değiliz. Talih ki Londra’nın ilk Müslüman Belediye Başkanı için Tanrı Sekülerizmi icat etmiştir.” ifadelerini kullanır. Nitekim, Batılı medya ve yazarlar için Khan’ın seçilmesi, demokrasinin İslâm’a teslim oluşu değil, İslâm’ın demokrasiye teslim oluşunun bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. Ve onlar için demokrasi yani İngiliz demokrasisi yalnızca İslâm’ı hoş karşılaması değil onun reform edilmesine yardımcı olabilir.

2009 yılında İran televizyon kanalına vermiş olduğu mülakatta ılımlı Müslümanı “Tom Amca” tarzında adlandıran kendini İslâmcılardan ayıran Khan kendisini batılı bir liberal olarak tanımlar. Onun anlayışında batılı demokratik toplumlarda İslâmcı ideolojiye yer yoktur. Genelde Batı özelde Anglo-Sakson demokrasisinde kimlik talebinde bulunan; duruşu, vakarı ve dünya tasavvuru olan Müslümanı, parçalı, muğlak, gri, edilgenleşmiş nesne konumuna düşmüş “Müslümancığa” dönüştürme teşebbüsü gözlenmektedir. Bu teşebbüs Khan örneğinden hareketle modelleştirmeye ve yaygınlaştırmaya çalışılacaktır. Khan sandıktan çıkan bir Euro-Müslüman modelidir.

Avrupa’da varolan dinlerin arasında en büyük ikinci din olan ve -İspanya’daki Endülüs tecrübesine dayanan- 1300 yıldır orada bir gelenek olarak yaşayan İslâm’ın Khan üzerinden bir anlamda kamusal kabulü sağlanabilir. Ayrıca Batı’da yaşayan Müslümanların siyasette ya da bürokraside konum edinebilmesine rol-model olabilir. Fakat batılıların, Müslüman fertlerin Müslümanlığını (ahkâm ve ibadet hükümlerini) arkasında bırakmadan konum edebilmelerine müsaade edeceklerini zannetmiyorum. Nitekim son zamanlarda bu duruşunu sürdürmek isteyen İskandinav ülkelerindeki siyasetçiler siyaseti bırakmak zorunda kalmışlardır.

Obama’yı dizayn eden Anglo-Sakson kültürün böyle bir tecrübenin gerçekleştirmesini sağlaması dinamikleri açısından mümkün görünmemektedir. Nasıl ki Obama kendi döneminde siyahilerin ve İslâm coğrafyasının -huzur bulmasını geçelim- huzursuzluğunun artmasını sağlayan unsurları nasıl doğurduysa, polis teşkilatının belediye başkanına bağlı olduğu Khan’ın Londra’sında Müslümanların hayat alanları daha da daraltılabilir. Bu daraltmayı doğurmak için birçok sabote edici eylemler de gerçekleştirilebilir. Müslümanların sayısının artmasından dolayı Londra’nın Londraistan haline geleceği eyyamcılığında bulunanların mevcut eyyamcılığı daha da artacaktır. Khan’ın tüm bu eleştiri ve saldırıları püskürtebilmesi için ilim sahibi tevhide bir Müslüman olması gerekir. Bu niteliğin özelde Khan’da olması söz konusu olmadığı gibi genelde yıllardır İngiliz sö-

Khan kendisini batılı bir liberal olarak tanımlar. Onun anlayışında batılı demokratik toplumlarda İslâmcı ideolojiye yer yoktur. Genelde Batı özelde Anglo-Sakson demokrasisinde kimlik talebinde bulunan; duruşu, vakarı ve dünya tasavvuru olan Müslümanı, parçalı, muğlak, gri, edilgenleşmiş nesne konumuna düşmüş “Müslümancığa” dönüştürme teşebbüsü gözlenmektedir. Bu teşebbüs Khan örneğinden hareketle modelleştirmeye ve yaygınlaştırmaya çalışılacaktır. Khan sandıktan çıkan bir Euro-Müslüman modelidir.

mürgeciliğinde kalmış olan, kadim kûlt/ür/ün-den kopamamış Pakistan İslâm’ında hiç olduğunu zannetmiyorum. Kısaca tam 7,5 yıl önce Obama için yazdığım yazının son cümlesiyle yazıyı noktalayayım. “Anglo-Sakson Amerikan seçim sistemin doğurduğu Obama/Khan dünya (Londra Müslümanlarının) insanların nefes alacağı dünya düzeni oluşturabilirse yani Malcom’un deyiimiyle “eğer bir tavuk kaz yumurtası verirse, eminim ki ona ihtilalci tavuk” diyebiliriz.

Kaynaklar:

- Dağ, Ahmet. 2016. “İslâmofobia: Hegemonya’yı Derinleştirme ve Bir Hegemonya Projesi Olarak Euro-İslâm”, 1. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Müslümanlar Kongresi, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- <http://www.thedailybeast.com/articles/2016/05/08/the-secret-life-of-sadiq-khan-london-s-first-muslim-mayor.html>
- <http://www.bbc.com/news/election-2016-36232392>
- <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/3ff05dee-15d6-11e6-b197-a4af-20d5575e.html#axzz496PvyXK9>
- <https://www.project-syndicate.org/commentary/sadiq-khan-victory-enlightened-İslâm-by-bernard-henri-levy-2016-05>
- <https://www.project-syndicate.org/commentary/sadiq-khan-victory-enlightened-İslâm-by-bernard-henri-levy-2016-05>
- <http://www.juancole.com/2016/05/londons-nothing-european.html>
- <http://mosaicmagazine.com/picks/2016/05/sadiq-khans-reassuring-words-about-İslâm-to-be-taken-with-a-grain-of-salt/>
- <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/sadiq-khan-question-to-be-asked-about-why-muslim-women-wear-hijabs-a6985511.html>
- <http://www.thedailybeast.com/articles/2016/05/08/the-secret-life-of-sadiq-khan-london-s-first-muslim-mayor.html>

Ortadoğu Şiddetinin Sosyo-Politik Analizi -Bir Perspektif-

Öncelikle fark etmemiz gereken olgu Ortadoğu özelinde tüm küresel egemenlik iddiası ya da bir aktör olarak yer almak arzusu taşıyan güçlerin bir savaşının fiili olarak sürdüğüdür. Her ne kadar yayılımı ve direkt etkisi göz önüne alındığında yaşanan durumu bir dünya savaşı olarak değerlendirmek olanaklı gibi görünmüyorsa da aslında mevcut durumu potansiyel bir dünya savaşı olarak değerlendirmek mümkündür.

İbrahim KESKİN

Ortadoğu'daki şiddetin açıklanmasına yönelik çeşitli izah biçimleri geliştirmek mümkündür ve dile getirilen açıklama biçimlerinin elbette ki gerçeklikte payı da bulunmaktadır. Fakat söz konusu olgunun daha derinlerde yatan unsurlarını olduğunun göz önünde bulundurulması bir zorunluluktur. Zira bu unsurları göz önünde bulundurmadan yapılacak değerlendirmeler şiddet olgusunun değerlendirilmesinde eksik kalacak hatta yanlış kavramaya sebep olabilecektir. Genelde yüzeyde gerçekleşen oluşumların altında, daha derinlerde yatan ve yüzeysel değişimleri belirleyici unsurların olduğu, daha derinlerdeki unsurların göz ardı edilmesinin yüzeydeki oluşumların doğru anlaşılmayı engellediği sosyolojik açıdan yabana atılamayacak bir açıklama biçimidir.

Egemenlik Mücadelesi

Öncelikle fark etmemiz gereken olgu Ortadoğu özelinde tüm küresel egemenlik iddiası ya da bir aktör olarak yer almak arzusu taşıyan güçlerin bir savaşının fiili olarak sürdüğüdür. Her ne kadar yayılımı ve direkt etkisi göz önüne alındığında yaşanan durumu bir dünya savaşı olarak değerlendirmek olanaklı gibi görünmüyorsa da aslında mevcut durumu potansiyel bir dünya savaşı olarak değerlendirmek mümkündür. Bu fiili savaş halinin dünya emperyalizminin Ortadoğu kaynaklarına sahip olmak, pastadan mümkün olan en büyük payı almak ya da stratejik ve lojistik egemenliğini güçlendirmeye yönelik olduğu hususunda neredeyse bir uzlaşısı var gibi görünmektedir. Fakat yukarıda da ifade ettiğimiz üzere yaşanan fiili durumun eksik hatta yanlış değerlendirilmesi,

şiddetin metafizik temellerine yönelik asıl unsurların göz ardı edilmesi anlamına gelecektir.

Avrupa, savaş ve şiddetin egemenliğinde tarihsel deneyim ve tecrübesini elde etmiş fakat mevcut durumu gereği geçmişinin unutulduğu bir değerlendirme ve algılanmaya sahip bir coğrafyadır. Avrupa tarihine bakıldığında asırlardır çok uzun ve sürekli savaşları tecrübe ettiğini görülecektir. Avrupa tarihi kendi içinde yaşanan bilindik birçok savaşa ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır. Mezhep savaşları, yüzyıl savaşları, seksen yıl savaşı, otuz yıl savaşları gibi savaşlar bunların önemli örneklerini oluşturan savaşlardır. Bunların ötesinde I. ve II. Dünya Savaşlarının Avrupa merkezli olduğu unutulmuş gibi görünmektedir. Her iki savaş dünya tarihinin en şiddetli ve sonuçları itibarıyla en trajik ve travmatik savaşlar olarak karşımıza çıkmıştır. Hatta günümüzde yaşanan birçok sorun söz konusu savaşların devam eden sonuçları olarak karşımızda durmaktadır. Ortaçağın niçin karanlık çağ olarak değerlendirildiği ve bu dönemin, Avrupa insanına maliyetinin neler olduğu, aydınlanma dönemi ve onun açığa çıkarmış olduğu bilimsel başarılar tarafından örtülmüş gibi hatta söz konusu dönemin karanlık olarak değerlendirilmesinin Avrupa ile ilişkili olduğu gerçeği büyük oranda unutulmuş gibi görünmektedir. Aslında bu unutulmuş kendiliğinden gerçekleşen doğal bir sürecin sonucu olarak değerlendirmek de bir safdillik anlamı taşımaktadır. Zira bu unutulmuşluğun politik bir hedef doğrultusunda gerçekleştiğini söylemek bir komplo teorisi ya da bir paranoya şeklinde değerlendirmek bir safdillik ya da zihinsel emperyalizmin bir örneği olsa gerektir.

Batı düşünme biçimine egemen olan zihinsel işleyiş, kutupsal karşıtlıklar üzerine inşa edilmiş bir düşünme biçimidir. Bu kutupsal karşıtlık üzerine inşa edilen düşünme biçimi bir şiddet metafiziğini içeren bir düşünme biçimidir. Kutupsal karşıtlığın birinci kutbu öncelikli ve imtiyazlı olanı, ikincil kılınan ise daha değersiz olan ve işlevsel olarak konumlandırılmış olanı temsil eder. İkincil kılınan kutbun asıl varlık anlamı ve işlevi söz konusu karşıtlığın birincil ve ayrıcalıklı kılınan tarafını tahkim etmeye yöneliktir. İşte söz konusu düşünme biçiminin sosyo-politik tezahürünü şiddetin meşrulaştırma ve varlığını tahkime yönelik kime hizmet ettiğini iyi değerlendirmek gerekmektedir.

Ortadoğu'da Şiddet, Avrupa'da Sükûnet

Avrupa uzun süre devam eden içsel şiddeti politik bir kutup olarak yarattığı öteki aracılığıyla kendini bir barış toplumu olarak inşa etmeyi gerçekleştirmektedir. Ortadoğu, yaşanan şiddetin temelinde de büyük oranda bu gerçeğin yattığını düşünmekteyiz. Avrupa Ortadoğu'daki şiddet aracılığıyla kendi içindeki şiddet potansiyelini dışarı taşımaktadır. Bu Avrupa'nın kendi içinde yaşadığı sükûnet halinin garantisidir. Şayet yukarıda değindiğimiz üzere söz konusu olguyu ekonomik ya da enerji alanlarındaki egemenlikle ilişkilendirirsek, Avrupa'nın bu coğrafyayı ekonomik olarak sömürdüğünü gözden kaçırıyoruzdur. Petrol kaynakları, her ne kadar coğrafi olarak ulusal devletlerin egemenliğinde gibi görünse de, fiili olarak söz konusu kaynakların işletmeleri büyük oranda Avrupa merkezli ulus aşırı şirketlerin egemenliğindedir. Yine meselenin ekonomik nedenlerle izahı, Avrupa'nın yeni sömürge tarzları ve post sömürge dönemi siyasal tavırlarıyla örtüşmeyen bir izah biçimi olacaktır.

Ortadoğu'daki çatışmalardan bahsedildiğinde ilk akla gelen çatışmanın tarafları olarak etnik ve dini farklılıklar olmaktadır. Kürtler, Araplar, Şii ve Sünniler ve küçük dini ve etnik gruplar çatışmanın tarafları olarak görünmektedir. Fakat fiili durum orada yaşanan savaşın küresel düzlemde yaşanan bir savaş hali olduğunu çağırıştırır mahiyettedir. Özellikle tarafların büyük oranda Müslüman ana gövdeye ait olduğu düşünülürse fiili durumun bir dini şiddet olarak görülmesi mümkündür. Çünkü birçok dini grup ya da hareketin şiddetle arasındaki mesafe oldukça kısa ve bu hareketler yöntem olarak şiddeti tercih edebilmektedirler. Zira dinin meşrulaştırıcı işlevi en seküler

Avrupa uzun süre devam eden içsel şiddeti politik bir kutup olarak yarattığı öteki aracılığıyla kendini bir barış toplumu olarak inşa etmeyi gerçekleştirmektedir. Ortadoğu, yaşanan şiddetin temelinde de büyük oranda bu gerçeğin yattığını düşünmekteyiz. Avrupa Ortadoğu'daki şiddet aracılığıyla kendi içindeki şiddet potansiyelini dışarı taşımaktadır. Bu Avrupa'nın kendi içinde yaşadığı sükûnet halinin garantisidir.

durumlarda bile işlerliğini devam ettirmektedir. Söz konusu dini hareket olunca bu işlev oldukça yüksek düzeyde işleyecektir. Bunun için en fazla müracaat edilen şeytanlaştırma söylemi olacaktır. Seküler düzenin getirmiş olduğu ahlaki kaygılar ile sosyo-politik adaletsizlikler karşısında müracaat edilen şiddet söylemlerde bir savunma ifadesi olarak dillendirilecektir. Onların şiddete müracaat etmeleri şiddetin sosyal bağlamı tarafından meşrulaştırılacaktır.

Değirmeye çalıştığımız husus tam da bu noktada gündeme gelmektedir. Şiddeti doğuran ve haklılaştıran bağlam batının siyasi ve politik tavırlarından bağımsız düşünülemeyecek olan bir durumun fiili tezahürüdür. Fakat söz konusu fiili durumun ardında yatan bir zihin biçiminin olduğunu unutmamak gerekir. Elbette ki hem ekonomik hem politik hem de dini faktörlerin sosyal olayların açığa çıkmasında etkileri vardır ve hiçbir sosyal durum tek faktörle izah edilebilir değildir. Bizim yapmak istediğimiz şey de indirgemeci bir tavırla meseleyi izaha girişmek değildir. Dikkat çekilmemiş ve temelde yatan unsur olarak batılı zihin biçiminin gözden kaçırılmaması ile analizlerimizi dile getiriyoruz. Özet olarak tekrar etmek gerekirse, Batılı zihin kendini tahkim etmek için sürekli bir negatifleştirdiği bir ötekine muhtaçtır. Ve şu an oldukça uygun bir argüman olarak işlev gören inşa edilmiş öteki en somut biçimleriyle kendinden beklenen vazifeyi yerine getirmektedir. Batılı zihin Ortadoğu şiddeti vasıtasıyla hem bir öteki alanı oluşturmakta hem de arasına bir sınır çizmektedir. Bu bir vizyon inşasıdır. Batılı insan bu vizyon ile batılı yaşam biçimiyle uyumlu olmadığını düşündüğü olağan dışlıklar ile korunması gereken bir alanın kurgusal inşasını ve batılı yaşam biçiminden tasfiyesini gerçekleştirmeyi umut etmektedir.

Sykes-Picot Antlaşması'nın Yüzüncü Yıldönümü

Abdulbari ATWAN

14 Mayıs 2016 Osmanlı Devleti'ni Arap Maşriktaki mirasının devletlere ve oluşumlara bölen Sykes-Picot antlaşmalarının yüzüncü yılıdır. Arap Maşrik bölgesi Fransız ve İngiliz mandasına girdirildi ve Filistin'de bir Yahudi devletin yaratılmasına zemin hazırlandı. Maalesef bölgenin savaşlar, bölünme, mezhepçi ve etnik çekişmelerin yaşadığı hali hazırdaki şartların gölgesinde bu anlaşmalara rahmet okumaya başladık. Bu anlaşmalara Arap Birliği özlemi-miz çerçevesinde karşı çıkmış-tık. Zira göstergelerin çoğunlu-ğu bölgemize hâkim olan kötü-nün daha kötüye dönüşebilece-ğini vurguluyor.

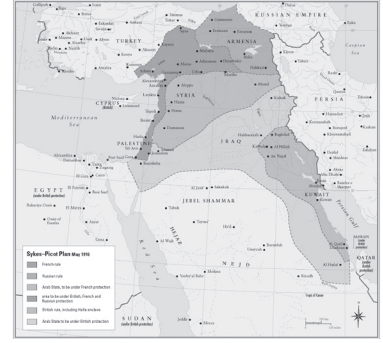
Geçen yüzyıl boyunca orta-ya çıkan ve kapsayıcı bir-lik için ulus devlet düşüncesi-ni aşan tüm ideolojiler bu birli-ği ve Filistin'in kurtuluşunu ön-celiklerinin başına koydular an-

cak gerek Arap milliyetçisi, sos-yalist veya ılımlı ve cihatçı şıkla-ryla İslâmcı bu ideolojiler bu iki hedefi gerçekleştiremediler.

Tüm başarısızlıkları, hayal kırıklıkları, savaşları, askeri dar-beleri ve bölgeye özgürlük, ba-ğımsızlık, ulusal egemenlik gibi birçok isim altında hükmeden diktatörlüklerle geçmişi iyi bili-yoruz. Diktatörlüklerden ve de-rin baskıcı mirasından kurtul-mak istediğimizde kendimizi Sykes-Picot'un ılımlı şekilleriyle yeniden getirilmesini amaçlayan yeni bir plan karşısında bulduk. Bu yeni Sykes-Picot etnik, mez-hebi aşiretçi yaklaşımlara göre sınırların yeniden çizilmesi esa-sına dayanıyor. Bu durum bir-birleriyle çekişen zayıf oluşum-lar ve devletler kurabilir.

Diktatörlüklerin birbiri ardı-na gelen Arap Baharı devrimle-ri altında yıkılması sonrası mez-hep ve iç savaşların doldurduğu büyük siyasi boşluk oluştu. Top-lumlar yıkıldı, birlikte yaşama-nın değerleri buharlaştı, bütün demokrasi ve olgun yönetim ha-yalleri suya düştü.

Suriye yıkıcı bir savaşa sahne oluyor. Irak mezhepçi veya etnik kimlikli oluşumlar haline geldi. Mısır dengeyi kaybetti. Liderleri başarısız. Cezayir iktidar ve yö-netim krizi yaşıyor. Yemen Suu-di dış müdahaleyi destekleyenler veya karşı çıkanlar ile ayrılmayı isteyen ve karşı çıkanlar arasın-da bölünmüş durumda. Libya üç başlı oldu. Üç hükümet, 10 milis güç var. Sudan Mısır'dan ayrıldı ve iki devlete dönüştü. Yakın ge-lecekte belki üç veya dört dev-lete bölündü. Fas ayrılıkçı savaş tehdidi altında.

Sykes-Picot antlaşmalarının, modern Türkiye'nin kurucu-su Mustafa Kemal Atatürk ile I. Dünya Savaşı'nın galibi Batı ara-sındaki ittifakının haksızlık et-tiği Kürtler en kazançlı çıkan millet olabilirler ve hatta Sykes-Picot antlaşmalarının ikincisi, Kürtlerin bağımsız devlet olma yönündeki tarihi hayallerini ger-çekleştirebilir. Zira Batı Kürtlerle ilgili tarihi hatalarını düzeltmek için bölgenin yaşadığı bölün-müşlük halini kullanmak istiyor. Batının Kürtleri özellikle de Su-riye, Irak ve Türkiye'de yeni sı-nırların çiziminin baş aktörle-rinden biri olarak kullanmasını uzak görmüyoruz.

Askeri ve siyasi müdahale ABD ve Avrupalı müttefiklerinin bir oyunudur. Bu müdahale böl-genin böylesine korkunç duru-ma gelmesinde temel rol oynu-yor. Müdahalenin ana başlıklarını Bernard Lewis'ten Paul Wol-fowitz, Richard Perle ve arka-daşı Nicolas Sarkozy'yle birlik-te NATO'nun Libya devriminin mimarı Bernard Henry Levy'ye kadar İsrail'in müttefikleri Yahudi filozofların çizdiği iyi çalışıl-mış plan çerçevesinde yürütülü-yor.

Arap halk ayaklanmalarının Arap diktatör yönetimlerine al-ternatif sunmaktaki başarısızlı-ğı düşen bu diktatörlüklere dö-nüş anlamına gelmez. Aksine tüm şekilleriyle reform için bas-kıların sürmesi demektir. Tüm

Arapça yayımlanan gazetelerdeki yazar farklı eğilimdeki gazetecilerin yazı-larından seçtiğimiz yazıları her ay Ortadoğu'dan başlığıyla yayımlıyoruz. Burada yayımladığımız yazılarda orta-ya konulan tüm analizlerin gerçek/doğru olduğunu veya bunların tümüne katıldığımız söylenemez. Yazılardaki amacımız olayların yorumlanmasında ortaya konu-lan bakış açısı farklılıklarını görünür kıla-rak meseleler karşısında ortaya konulan analizlerin hangi argümanlardan hare-ketle yapıldığını okurlarımızın fark etme-sini sağlamaktır. Yazıların/yorumların bu perspektifle okunmasının Ortadoğu'daki dolayısıyla dünyadaki gelişmeleri kavra-ma sürecine önemli katkıların olacağını düşünüyoruz. Yazılar Harun Ersoy tara-fından Türkçeye çevrilmiştir. (Umran)

hâkim Arap rejimlerinin meşru bir kriz yaşadıklarını bilmesi, yönetimdeki eski araçlarının bugün geçerli olmadığını ve önlerinde hukuk devleti, sosyal adalet ve siyasi özgürlükler dışında bir alternatif olmadığını itiraf ederek kendi halklarının desteğini ve güvenini kazanmaları gerekmektedir. Zira dünyayı artık gizli polislerle, baskı, denetleme ve engelleme yöntemleriyle kontrol altına alınamayacak sosyal paylaşım araçları yönetiyor. Bu rejimler böyle yapmazsa ayaklanma kuşkusuz gelecektir.

Petrol fiyatlarının düşmesi diktatörlüğü bitirecek ve Arap bölgesinde büyük düzeltici bir devrime yol açacaktır. Zira petrolü Arap özgürlük ve modernleşme taleplerini yumuşatmak için kullanan rejimlerin çoğunluğu bundan mahrum olacaktır. Araplar yeniden bilinçlenecektir.

Geçen yüz yıl zarfında Arapların onlarca trilyon dolarları heba oldu. Geriye kötü bir iz, aptallık ve israf suçlamaları dışında bir şey bırakmadı. Sykes-Picot düzenlemelerinin yeni planı âdemi merkezîyetçilik, federasyon, konfederasyon, etnik ve mezhepçi devletler gibi birçok başlık altında sunuluyor. Maalessif bazı kesimler Bu başlıklara İsviçre, Belçika ve hatta ABD'yi örnek veriyorlar. Oysa bu kimseler bizlerin bu ülkeler gibi olmak bir yana gelişim düzeylerine yaklaşmamız için bir asra ihtiyacımız olduğunu unutuyor.

Bu karanlık tabloya rağmen ortada bir uyanış ve değişim umudu var. Bu milletin güçlü bir inancı, onurlu bir mirası ve ümit vaat eden genç bir nesli var. Hayır, şerrin içinden gelebilir. (*Re'yü'l-Yevm* gazetesi, 14 Mayıs 2016)

İran Suriye Bataklığına Saplandı

Ahmed MANSUR

İran'ın birkaç gün önce Halep yakınlarındaki Han Tuman çatışmalarında verdiği ağır kayıpları itiraf etmesi, Suriye bataklığına battığının teyit edilmesidir. İran'ın durumu askeri güçle başka ülkeyi ele geçirmeyen çalısan işgalci güçle aynıdır. Hatta İranlıların açıkladığı üzere bu müdahale Suriye rejiminin çağrısıyla hayata geçirilmiş olsa da durum değişmez. Bunun en iyi kanıtı İran'ın Suriye halkına yönelik suçlarda ortağı olan Rusya'dır. Rusya aynı gerekçeyle Sovyetler Birliği yıllarında 1979 yılında Afganistan'a müdahale etmişti.

Gerekçe kendisinden koruma için müdahalede bulunmasını isteyen Komünist rejimin kurtarılmasıydı. Bu müdahale Sovyetler Birliği'nin tabutuna son çivinin çakılması oldu. Sovyetler 1989 yılında yenilmiş olarak Afganistan'dan çıktığını ilan etmesinden sadece iki yıl sonra yıkıldı. 1991 yılında çekilmesi tamamlanır tamamlanmaz da çöküşünü ilan etti. Tek örnek bu değil. Geçtiğimiz yüzyıl onlarda işgalci gücün direniş karşısındaki yenilgisine sahne oldu. Vietnam'da ABD ve Cezayir'de Fransa gibi. Hatta askeri teknoloji açısından dünyanın en büyük askeri güç olarak görülen İsrail dahi Gazze baskınında defalarca başarısız oldu ve yenildi. İsrail bunun üzerine Gazze'ye milyonlarca ton bomba attı, orada hayatı yerle bir etti ve Gazze halkını insanlık dünyasında benzeri görülmemiş bir ambargo altına koydu. İran ve müttefikleri Hizbullah ve Şii milisler Rus ortaklarının Afganistan'da yudumladığı

kâseden yudumluyorlar. Bu yüzden Rusların Suriye konusunda hesapları İranlıların hesaplarından farklı. İranlılar müttefikleri Alevi rejimin kurtarılması için sevdiklerini verdiler. Irak, Afganistan, Pakistan ve başka ülkelerden Şii milisleri Suriye'de Sünnilere karşı kutsal savaşım vermek için getirdiler. Beşşar rejiminin kurtarılması için Ruslarla işbirliği yaptılar ancak müdahalelerini ilan ettiklerinden bu yana her gün hava alanlarından tabut karşılıyorlar, bazen askeri danışman adını verdikleri askerleri için bazen de Şii milisler için cenaze törenleri yaptılar. Bu Şii milisler için Alevi rejimi savundukları kutsal rolü onurlandırmak için Kum kentinde özel kabir ayırdılar.

İran'ın son ağır kayıpları birçok gözlemciyi ortada bir İran-Rusya anlaşmazlığı olduğu iddiasını doğrulamaya sevk etti. Özellikle de aralarında anlaşma İranlıların ve müttefiklerinin karadan Rusların ise havadan hareket etmesi yönündeydi. Ancak görünen o ki Rusların kendi hesapları var. Bu hesaplar İranlıları devrimcilerin kolay avı haline getirdi. Devrimciler İranlılara ilk olmayan ve son da olmayacak ağır bir yenilgi tattırdılar. Nihayetinde Suriye bataklığına boğulma sürecini tamamlayacaklardır.

(Katar gazetesi *Vatan*, 11 Mayıs 2016)

Bedreddin'in Ölümü ve Hizbullah'ın Açıklaması

Yaser EZ-ZEATİRE

Mustafa Bedreddin

Geçen yılın Mart ayında ve General Rüstem Gazali'den kurtulma operasyonu sonrası Hizbullah'a muhalif Lübnanlı gazeteci İmad Kamiha, kaleme aldığı makalesinin sonunda şöyle diyordu: "Hizbullah ne zaman Mustafa Bedreddin'in cenazesini kaldırarak? İkinci soru ise Gazali'den sonra Mustafa Bedreddin'e ne olacak?"

Bizler Hariri suikastına adı karışanlardan kurtulma operasyonlarını defalarca yazdık. Yani bu kimseler Hariri'den kurtulma kararını kimlerin aldığını biliyorlar. Kararı alanlar genelde Tahran ve Şam'da yaşıyorlar. İmad Muğniye'nin Nasrallah'a değil de doğrudan Kasım Süleymani'ye bağlı olduğu biliniyor. Muğniye'nin öldürülmesinin İsrail eliyle olsa bile bulunduğu yerin bilgisinin Suriye rejimi kanalıyla sızdırıldığını yazdık. Muğniye'den önce

farklı şekillerde başka tanıklara yönelik suikastlar zinciri oldu. (Gazi Kenan, Rüstem Gazali, Asif Şevket ve aynı rejim tarafından öldürüldükleri anlaşılan bazı hücre üyeleri, Beşşar'a yakın General Muhammed Süleyman).

Hizbullah Cuma sabahı suikastı İsraililerin yaptığını açıkladı. Hizbullah ve Esed'e yakın Lübnan El Meyadin kanalı da aynı iddiayı dillendirdi. Bedreddin'in Salı günü suikasta uğradığını belirttiler. Nasrallah ise Perşembe günü konuştu. Örgüt sözde soruşturması sonrası Bedreddin'in "tekfirci grupların" top atışında öldüğünü açıkladı. Bu açıklama trajediden çıkma amaçlıydı. Ayrıca Suriye'deki savaşın sürdürülmesi için de yararlı olacaktı. Ancak bu iddia doğru değil. Zira devrimcilerin nokta atış yapabilecek top atış gücü yoktur. Kendileri de bunu id-

dia etmediler zaten. Şayet devrimciler yapmış olsaydı bununla övünür ve üstlenmek için yarışarlardı.

Ortada bazılarının işaret ettiği bir ihtimal var. Siyonistler Bedreddin'i öldürdüler. Örgüt intikam almaktan aciz olması sebebiyle bu iddiayı yalanladı. Bu yüzden devrimcilere yüklemeyi tercih etti. Bu ihtimal de ikna edici görülüyor. Zira bizler Siyonistlerin açıklamalarının nasıl olduğunu biliyoruz. Böyle bir suikastı olumlu karşılasalar da bu kez suikastla bağlantılarını yalanlarken gayet netlerdi.

Bu sonuç Hizbullah için kendi tabanı karşısında büyük bir skandaldır. Açıkladığı iddia bu skandalı düzeltemez ve sadece zayıf akılları ikna edebilir. Yani örgütün Siyonist oluşumla savaşında kaybettiği komutanlarının kaç katını Suriye'de kaybettiği gerçeği gölgesinde bu durumdan rahatsızlık duyan sesler tedrici olarak yüksek çıkacaktır.

Bu suikast eylemi örgütün ve müttefiki İran'ın Suriye'de askeri çözümde aciz kalması gölgesinde kafa karışıklığını arttıracaktır. Eylem ayrıca İranlıları fena şekilde vuran Han Tuman yenilgisinden birkaç gün sonra gerçekleşti. Özetle bu eylem İran eksenini vuran Suriye karnının lanetidir. Bu lanet İran'ın çeyrek asırdır izlediği yayılmacı proje çılgınlığı bitene kadar durmayacaktır. (Ürdün gazetesi *Düstur*, 15 Mayıs 2016)

İsrail Hem Terör Uyguluyor Hem de Kurbanı Suçluyor

Cihad EL-HAZİN

İsrail’le mücadelede literatürdeki tüm kavramları tükettim. İsrail bir devlet değil, mafya gibi bir suç örgütüdür. Okuyucuya “ister inan ister inanma” kabilinden bazı haberlerden bahsedeceğim.

- *Mail On Sunday* gazetesinde şöyle bir başlık okudum: “Yahudi liderleri! İngiltere’nin teröristlere desteğini durdurun”. Gazetede eski milletvekili Michael McCann’ın yazdığı Filistin devlet başkanına sordum. Filistin Kurtuluş Örgütünden katillere ödeme yapılıyor mu? Yanıtı şaşırtıcı bir basitlikte ‘evet’ oldu.

İşgal altındaki Filistin’deki teröristler İsrail hükümeti, işgal ordusu ve yerleşimcilerdir. Silah taşıyan her Filistinli özgürlük mücadelecisidir. Bu eski milletvekili sözlerime itiraz

edecek olursa kendisine meydan okuyorum. İki yıl önce 518 çocuğu kim öldürdü? Tabii ki Netanyahu hükümeti.

- İsrailli General Yair Golan Nazi Holokost’un yıl dönümü münasebetiyle yaptığı konuşmada İsrail’de bugün 1930’lardaki Nazi Almanya’sı ve Avrupa’sıyla karşılaştırılabilecek ‘iğrenç eğilimler’ olduğu uyarısı yaptı. Bazıları bu generalin görevinden alınmasını istedi. Bu general İsrail ‘savunma’ ordusunda genelkurmay başkanı yardımcısı.

- Bu ayın son haftasında ABD, Rusya, BM ve AB’ni içine alan dörtlü komisyonun İsrailli teröristlerin Netanyahu hükümetinin tutumunun eleştirileceğini tahmin ettiği bir rapor çıkarmak için toplanacak. Amerikalı Likutçu bir internet sitesin-

de yazan bir yazarın bu dörtlü komisyon raporunun Yahudilerin Kudüs’te ve Batı Şeria’daki sivil haklarını inkar edeceği yönündeki tespitini okudum. İşgal altındaki Filistin’in hiçbir yerinde Yahudilerin hakkı ve eserleri yoktur. İsrail’in tamamı Filistin’dir.

- Çinli bir sanatçı on kişilik ekibiyle Gazze’ye girdi. Kendisi milyonlarca Suriyeli sığınmacının filmini yapmayı amaçlıyor. Filmine Filistinli sığınmacıların da eklemek istiyor. Zira Filistinliler Ortadoğu’da sığınmacıların durumu konusunda temel rol oynuyorlar. Bu filmin dağıtılmasını bekleyeceğiz ve kendim de istiyorum. Umarım İsrail sağına ve ABD’deki çetesi ne yüklenir.

- İsrail hala Filistinlileri Kudüs’ten kovuyor, evlerini işgal ediyor veya terörle suçlananların evlerini başlarına yıkıyor. Bu suçlananlar ulusal özgürlük kahramanlarıdır. Asıl teröristler ise Netanyahu ve benzeri savaş köpekleridir.

- Son olarak İsrail Nakab’ta modern teknoloji kenti inşa etmekten kararlı. Askeri yönü de olacak bu kentin. İsrail’in elindeki nükleer veya teknolojik güç tamamen ABD’den çalınmıştır. İsteddiği yeni teknolojinin temeli ABD’deki Likutçuların onayıyla yine ABD’den alınacaktır.

(*El-Hayat* gazetesi, 18 Mayıs 2016)

Düşüncenin Okullaşması*

Bilelim ki her düşünce, fikir, ideoloji, felsefi sistem, anlayış bir 'süreç' takip ediyor. Yani bunun bir başlangıç evresi var, gelişme evresi var, sonra da 'kemâl' evresi var. Ondan sonra düşünce kendini tekrar ediyor ve nihayet tarihteki yerini alıyor. Önce bunu bir tespit edelim. 'Düşüncenin okullaşması' kavramını çağdaş dönem için kullanırken, özellikle Müslüman düşünürlerin, aydınların, âlimlerin ürettiği düşüncenin okullaşma sürecini kastediyorum.

Kürşad ATALAR

Öncelikle hepiniz hoş geldiniz. Muş Alparslan Üniversitesi'ne, sayın Rektörün şahsında akademik kadroya, hassaten Bayram Hocam'a, Kamil Hocam'a ve Ercan Hocam'a ilgilerinden dolayı, siz değerli konuklara da kıymetli vaktinizi ayırıp beni dinleme lütfunda bulunduğunuz için teşekkür ediyorum.

Burada öncelikle 'düşüncenin okullaşması' kavramıyla neyi anlatmaya çalışıyoruz, kısaca bunu izah etmeye çalışalım. Bu kavramı kullandığım ilk yazı, *İktibas* dergisinin 2000 yılı Ekim sayısında yayınlandı, adı da "Düşüncenin Okullaşması Üzerine Bir Yöntem Önerisi" idi. Yazının içeriği, bugün gelmiş olduğum noktaya nazaran 'primitif' sayılabilir, ama 'düşüncenin okullaşması' kavramının bir 'fikir' olarak oluşma süreci daha öncesine gidiyor, onu söylemek istiyorum. *Düşüncenin Okullaşması* adlı kitabım ise 2012 yılında yayınlandı. Arada geçen sürede, kavramın içeriğine yeni bazı katkılar yapmaya çalıştım ki, bunları birazdan anlatmaya çalışacağım.

Ama son 5 sene içerisinde bu çalışmalarım yoğunlaştı ve fikir bende olgunlaştı diyebilirim. Hatta 'düşüncenin okullaşması' fikrini farklı bir 'yöntem önerisi' olarak gördüğümü dahi burada ifade edebilirim.

Düşüncenin Gelişimi

'Düşüncenin okullaşması' kavramıyla neyi anlatmaya çalışıyorum? Şunları: bilelim ki her düşünce, fikir, ideoloji, felsefi sistem, anlayış bir 'süreç' takip ediyor. Yani bunun bir başlangıç evresi var, gelişme evresi var, sonra da 'kemâl' evresi var. Ondan sonra düşünce kendini tekrar ediyor ve nihayet tarihteki yerini alıyor. Önce bunu bir tespit edelim. 'Düşüncenin okullaşması' kavramını çağdaş dönem için kullanırken, özellikle Müslüman düşünürlerin, aydınların, âlimlerin ürettiği düşüncenin okullaşma sürecini kastediyorum. Sürecin başlangıcını, pek çoklarının da ifade ettiği gibi, geçen yüzyılın ortaları olarak belirleyebiliriz ve bunu Cemalettin Afgani ve Muhammed Abduh'la ile baş-

latılabilecek bir süreç olarak görebiliriz. Hemen başlangıçta şöyle bir değerlendirme yapayım: yaklaşık olarak bir buçuk asırlık süre içerisinde Müslüman Dünyası'nda üretilen düşüncenin gelişme kaydettiğini, ancak şu an itibarıyla bir 'tikanma' hali yaşandığını düşünüyorum. "Bunun aşılması için ne yapılması gerekiyor?" sorusunun cevabında da 'okullaşma'nın veya belirli bir 'sistematik' içerisinde düşüncenin ifade edilmesinin zorunlu olduğunu söylemeye çalışıyorum. Yani bu kavram, özellikle son yüzyılda Müslümanların üretmiş oldukları düşüncenin artık belirli bir sistematik içerisinde ifade edilmesinin zorunlu olduğunu anlatmaya çalışıyor. Eğer bu yapılabilirse, bu tikanıklığın aşılabileceğini ve bundan sonra her alanda Müslüman Dünyası'nın önemli gelişmelere gebe olacağını düşünüyorum. Dolayısıyla, tabii bu fikir kendi içerisinde bir 'tez' barındırıyor. 'Tez' mahiyeti taşıyan düşüncelerin de toplum tarafından tartışılması ve eleştirilmesi önemlidir. Ben de bu bağlamda düşüncelerimi, fırsat oldukça değişik vesilelerle anlatmaya çalışıyorum.

Şu notu da ekleyeyim: Muş Alparslan Üniversitesi benim bu konuyu anlattığım ilk üniversite oluyor. Konuyla ilgili olarak değişik yerlerde, vakıf ve derneklerde, yurtiçinde yurt dışında konferanslar verdim, konuşmalar yaptım ama üniversite olarak ilk kez burada konuşuyorum. O açıdan da bunu önemli görüyorum. Kitaba gelince, okuyanlarınız görecektir; ilk makale 'yarı manifesto' üslubuyla, daha sonraki makaleler onu açım-lamak amacıyla yazılmıştır. Burada 'yarı manifesto' mahiyeti taşıyan ilk bölümdeki alt başlıkların açım-lanması gerektiği söylenebilir, ama bu tür metinlerde daha kısa ve öz cümleler kurmak gerektiğinden, ister istemez izahı kısa tutmak gerekiyor. Bu yüzden - okuyanlar açısından söylüyorum - "kitapta tavzih gereken noktalar var" diyorsanız, onları da sunumdan sonra sorular bölümünde inşallah cevaplamaya çalışırım.

Bu kısa girişten sonra şöyle devam edelim: Önce bir genel analiz yapmaya çalışalım. Dünya şu anda ne noktada bulunuyor? Benim kanaatime göre hâlihazırda dünyada - tabii düşünce meseleleri açısından bakıyoruz - bir ideolojik boşluk var. Şu an artık modernitenin tükendiği, postmodern anlayışın hâkim olduğu kabul ediliyor. Bunun dışında özellikle Müslüman Dünyası'nda alternatif düşüncelerin olduğu söyleniyor, ama hâlihazırda akademik çevreler olsun, düşünceyle uğraşan baş-

ka çevreler olsun, bunların zihinlerine hâkim olan bir anlayış, perspektif veya paradigma yok diyebiliriz. "Modern paradigma yok mu?" diye sorulduğu zaman, onun artık 'cazibe'sinin kalmadığı bu işlerle uğraşan herkes tarafından kabul ediliyor. 'İflas'tan bile bahsetmek mümkündür. Peki, onun yerine postmodernite geçmemiş midir? Postmodernitenin, düşünsel açıdan modernitenin sahip olduğu güçlere sahip olması mümkün değil, çünkü kendi içinde 'düşünce'yi bile eleştiren bir mahiyeti var. Onun için ciddi bir iddiasının olması mümkün değil, hele ideolojik açıdan toplumlar için bir cazibe teşkil etmesi hiç mümkün değil. Çünkü postmodern anlayışa sahip olan bir kişinin, örneğin, hayatını belli bir ideoloji, düşünce, inanç için feda etmesi mümkün değildir. Çünkü gerçeklik onun nazarında flüdü, görecelidir. Göreceli olan bir şey için insan hayatını feda etmez. Etse bile bu kendi tercihiyle olmaz. Belki mevcut ulus-devletlerin yapısal zorunlulukları içerisinde savaşa gider, orada bir şekilde ölebilir ama bu, onun bir ideal uğrunda öldüğü anlamına gelmez. Nitekim "*savaşma, seviş*" şeklinde bilinen meşhur slogan bu postmodern dönemde meşhur olmuştur. Niçin? Çünkü birbirinizi seveceksiniz, artık savaşmaya gerek yok! Ne için artık savaşmayaacağız? Ulus için, vatan için, Allah için, din için de mi savaşmayacağız? "Evet"tir bunun sorunun cevabı. Yani postmodernitenin de bu ideolojik boşluğu dolduracak bir potansiyeli yoktur.

Müslüman Dünyanın Potansiyeli

Müslüman Dünyası'na baktığımız zaman burada bir cevvaliyetin olduğu, bir hareketliliğin olduğu gözlemleniyor. Yani mesela, hepinizin bildiği, Arap Baharı hadisesi var. Peki, bu olaylar niçin oluyor? Tabii spekülasyon yapılabilir, birtakım komplo teorileri üretilebilir, ama niye bu coğrafyada oluyor da başka yerde olmuyor böylesine yaygın bir toplumsal veya siyasal olay? Zaten eskiden beri Müslüman Dünyası'nda birçok olay oluyor da, böylesine geniş-çaplı bir olayın oluşu manidar değil midir? Tabii burada ekonomik, siyasal faktörler daha önde, ama düşünsel hiç mi bir şey yok? Mutlaka var. Bu dahi Müslüman Dünyası'nda bir şeylerin olduğunu gösteren bir gelişme olarak değerlendirilmeli bence. Mesela, niye bu ülkelerde yeni oluşan yönetimlerde ılımlı İslamcı ekipler, kadrolar var da, eski

laik, sosyalist, ulusalcı, milliyetçi kadrolar yaygın olarak yok? Bu sorunun cevabı bence açıktır. İşin siyasal analiz kısmı bizi şu an ilgilendirmediği için oraya girmiyorum ama burada şunu söylemeye çalışıyorum: “Modernite iflas etti, post-modernite onun bıraktığı boşluğu dolduramıyor; Müslüman Dünyası’nda ise bir potansiyel var.” Fakat bu kadar! Yani Müslüman Dünyası’nda iddiası büyük olan gruplar, cemaatler, yapılar, entelektüel veya siyasal oluşumlar var, ama naçizane kanaatime göre bu oluşumların bu tıkanıklığı aşması mümkün değil. Henüz aşamamış durumdalar; sahip oldukları düşünsel birikim açısından bakıldığında da bu tıkanıklığı henüz aşabilecek düzeyde değiller diye düşünüyorum. Ama tabii ki dünyada bu potansiyele sahip başka akımlar, düşünceler var mı? Latin Amerika’da var mı, Uzak Doğu’da var mı, mesela Çin veya Japonya’nın böyle bir şansı olabilir mi, Afrika’da böyle bir şey var mı, Rusya’da böyle bir düşünsel anlamda yeni gelişme, ümit vadeden bir gelişme var mı? Ben göremiyorum şahsen. Yani okuyabildiğimiz makalelere baktığımız zaman, yabancı akademisyenlerin, analistlerin veya İslâm uzmanlarının da böyle bir değerlendirme yaptığını görmüyoruz. Dolayısıyla tablo özetle böyle.

Şimdi, şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Müslüman Dünyası’nın bu potansiyele sahip olması bir avantajdır. Çünkü sahada başka rakip yoksa, o zaman iş, oyunu iyi oynamanıza kalıyor! Siz iyi oynarsanız bir şey olur, oynamazsanız olmaz. Ama eskisi kadar kötü gelişmeler artık olmaz, öyle söyleyeyim. Mesela modern dönemden önce Müslümanlar tarihte siyasal açıdan, düşünsel açıdan, her açıdan güçlüydü. Fakat sonra, modernite kendi zaafının sonucu olarak Müslümanları da mağlup etti. İki-üç asır, belki uzatırsak dört-beş asır süren bu dönemde Müslümanların performansı zayıftır. Ardından modernitenin gücü azaldı, özellikle de ideolojik cazibesi kalmadı. Bunu niye söylüyorum? Bu iyi bir şey de onun için! Yani istenen düzeyde olmasa da birtakım olumlu gelişmeler var Müslüman Dünyası’nda, ama özellikle sahanın boş olması büyük avantajdır. O halde yapılması gerekenleri yapmaya başlamak veya devam etmek lazım diyerek, bu ilk tespit bölümünü böyle özet bir şekilde geçelim istiyorum.

“Müslüman Dünyası’ndaki potansiyeli veya canlılığı belirleyen şey nedir?” diye sordüğümüz zaman ise, artık batılı ideolojilerin bu noktada bir etkisinin kalmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu-

rada belki itirazlar olabilir, ama ben öyle düşünüyorum ve bir makalemde de ifade etmiştim bunu: “Müslüman Dünyası’nda hâlihazırdaki canlılığın kaynağı İslâmcılık akımıdır.” Değişik renkleri, tonları, hepsini katarak söylüyorum. Bu canlılığın devam etmesi de İslâmcılık düşüncesinin devam etmesine bağlıdır. Eğer bu düşünce bir şekilde körelirse – ki üzerinize düşeni yapmazsanız, o da ihtimallerden biridir - o zaman Müslüman Dünyası’nın da uzun vadede şansının kalmayacağı ileri sürülebilir. Çünkü İslâmcılığın içinin boşaltılması, ideolojik safiyetinin ortadan kaldırılması, bir başka ifadeyle iğdiş edilmesi yönünde küresel anlamda politikalar yürütüldüğünü de yine okuduğumuz makalelerden, analizlerden görüyoruz. Burada planlı bir çabanın var olduğunu biliyoruz. Var olmaması zaten garipsenmesi gereken bir şeydir. Çünkü ‘güç oyunları’nda bunlar oluyor, yani dünya tarihi böyle gelişmiş ve bundan sonra da böyle olacaktır. Ama tabii bunlar oluyor diye, bu gelişmenin önü kesilecek ve rayından çıkarılacak anlamına da gelir mi, gelmez mi, o ayrı bir tartışma konusu. Ben o noktada naçizane kanaatimi söyleyeyim, sonra diğer başlıklara geçeyim. Düşünce kendi temelleri üzerinde sağlam kurulmuşsa, sistematigi sağlamsa, özellikle muhaliflerine karşı, onların eleştirilerine karşı kendisini savunabiliyorsa, bu tür tedbirler -özellikle siyasal tedbirler- uzun vadede iş görmüyor, kısa vadede görebiliyor. Mesela düşünün, denizde dalgalar kıyıya vurur sonra geri çekilir değil mi? Eğer arkadaki dinamik, yani rüzgâr dediğimiz faktör kuvvetliyse dalgalar daha güçlenerek gelecektir, ama rüzgâr giderek zayıflıyorsa dalgalar devam eder, ama daha da küçülerek devam eder ve nihayet biter. Şimdi bu da bunun gibi bir şey. Yani arkadaş ki mekanizmayı iyi okumaya bağlı. Benim zihnim o yönde çalıştığı için öyle söyleyeyim: düşüncesi güçlü olan uzun vadede hiçbir güç mağlup edemiyor. Bu Müslüman Düşüncesi için böyle olduğu gibi Batı Düşüncesi için de böyledir, başka düşünceler için de böyledir. Düşünce gücü diğer bütün güçleri doğuran şeydir esas itibarıyla; onun için de bu noktaya odaklanmak gerekiyor diyorum. Yani ‘düşüncenin okullaşması’ tezinde ana tezlerden birisi budur. Düşünce sağlam olursa, sağlamlaştırılırsa gelecek hakkında isabetli önerilerde bulunmak da mümkün olur. Bulunamıyorsak, flü, belli-belirsiz bir gelecek görüyorsak -tabii tersi de doğru bu ilkenin- o zaman bizim düşünsel zaaf-la-

Müslüman Dünyası'ndaki potansiyeli veya canlılığı belirleyen şey nedir?" diye sorduğumuz zaman ise, artık batılı ideolojilerin bu noktada bir etkisinin kalmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Burada belki itirazlar olabilir, ama ben öyle düşünüyorum ve bir makalemde de ifade etmiştim bunu: "Müslüman Dünyası'nda hâlihazırdaki canlılığın kaynağı İslâmcılık akımıdır." Değişik renkleri, tonları, hepsini katarak söylüyorum. Bu canlılığın devam etmesi de İslâmcılık düşüncesinin devam etmesine bağlıdır. Eğer bu düşünce bir şekilde körelirse -ki üzerinize düşeni yapmazsanız, o da ihtimallerden biridir- o zaman Müslüman Dünyası'nın da uzun vadede şansının kalmayacağı ileri sürülebilir.

rımız var demektir.

Burada bir parantez açıp, bilgi mahiyetinde bir şeyler söyleyebilirim. Malumunuz küresel anlamda büyük değişimlerin nasıl gerçekleştiğine dair Batı'da, Doğu'da birçok yerde pek çok teori ortaya atılmıştır. Burada kabaca iki ana yaklaşım olduğunu görüyoruz: ilkinin temsil eden realistlere göre, değişimi 'şartlar' belirler. Yani mesela, Marksizm/ Sosyalizme göre toplumsal altyapı, yani ekonomi bu noktada belirleyicidir. Liderlik gibi, din veya kültür gibi şeyler bunun üzerine gelir. Yani aslında değişimi gerçekleştiren altyapı şartlarının hazır olmasıdır, liderlik vb. üst yapı kurumları değil. Realist yaklaşım genellikle bunu söyler. İkinci yaklaşımı temsil eden idealistlere göre ise, toplumsal şartlar ne olursa olsun, bu şartları organize eden bir mekanizma veya bir karizmatik lider vs. olmadığı sürece, bu şartlar o istenilen değişimi doğurmaz. İki grup arasındaki bu tartışma bitmez. Öyle söyleyeyim, yani bu iki zıt kutup birbiriyle anlaşamaz, bir mutabakata da varamaz. Mesela ülke için benimsenecek ekonomi modeli konusunda da durum böyledir: sosyalist model mi, liberal model mi, iki zıt yaklaşım bir türlü anlaşamaz! Birileri de çıkar: 'karma ekonomi' modelini uygulayalım der, ama o da kimseyi tatmin etmez! Tabii burada birçok veri var, hepsini aynı anda tutarlı bir şekilde değerlendirmek zordur. O yüzden, gruplaşmalar kolay oluyor. Ya da herkes bir delili alıyor, ötekini bırakıyor. Ama sonuçta bu iki zıt yaklaşım bir türlü anlaşamıyor. Başka bir örnek olarak bizim tarihimizden Gazali'yle İbni Haldun'un yaklaşımlarını verebiliriz. İbni Haldun, malum, bugün sosyoloji bölümlerinde, tarih bölümlerinde çok popülerdir. Çünkü bu disiplinlerin olumladığı şeylere yakın şeyler söylemiştir. O, 'dayanışma' faktörünü öne çıkararak tarihsel gelişmeleri izah ediyor; örneğin "kabile toplumlarında bu da-

yanışma güçlü olduğu için medeniyeti onlar kurar", filan diyor. Dolayısıyla 'fikir'den ziyade belirli bir 'örgütselliğin' veya dayanışmanın toplumları yahut büyük medeniyetleri kuracağını söylüyor. Bu, aslında, Batı Düşüncesi'ndeki realistlerin yaklaşımına benziyor. Gazali ise başka bir şey söylüyor: yani önce düşünsel meselenin halledilmesi gerektiğini, ondan sonra diğer mekanizmaların onunla uyumlu bir şekilde çalışıp gelişeceğini ve değişimin, toplumsal dönüşümün bu şekilde gerçekleşeceğini söylüyor. Onun Yunan filozoflarına karşı mücadele etmesinin, bu meseleyi her şeyden daha çok önemli görmesinin başka türlü izahı olamaz. Bunu kendi yazdığı otobiyografisinde zaten görüyoruz. Şimdi yaşadığımız dönemde, yaşadığımız coğrafyada benzer yaklaşımlar yok mu? Aslında Batı'daki gibi teorize edilmiş, belirli bir disiplin içerisinde ifade edilmiş bu türden yaklaşımları Müslüman Dünyası'nda pek görmüyoruz, ama yaşanan hayata baktığımız zaman her iki görüşü de benimseyen yaklaşımların olduğunu söyleyebiliriz. Kanaatime göre 'İslâmi hareketler' dediğimiz sosyolojik ve siyasal oluşumların büyük bir çoğunluğu, pratikte, İbni Haldun'un yaklaşımına yakın şeyler söylüyorlar ve savunuyorlar. Buradaki tez şudur: "önemli olan faaliyet göstermektir; mevcut birikimlerin iyi organize edilmesi durumunda Müslüman Dünyası'nda her türlü değişim gerçekleştirilebilir." Bu tezi, belki literatürde yazılı olarak bulamazsınız ama faaliyetlerin yapılma şekline vs. bakıldığında bunu söylemek bence mümkün. Yani hali hazırda 'İslâmi hareketler', örneğin Cemaat-i İslâmi, Müslüman Kardeşler veya Türkiye'deki malum cemaatler, hatta küçük gruplar bence çoğunlukla bu yaklaşımla hareket ediyorlar. Tabii bir yandan fikri seviyeyi arttırma yönünde çalışmalar devam ediyor. Bunun hiç kimse inkâr edemez. Hatta şöyle diyelim: Başta da

söylediğim: liberal-sosyalist ekonomi modeli örneğinde olduğu gibi veya realistler-idealistler ayırımında olduğu gibi, hiçbir diğeri tezi tamamen yanlıştır demiyor. “O da olabilir tabii ki” filan diyerek, ama verileri kendi tarafına yontarak, son tahlilde o neticeye ulaşıyorlar. Tıpkı bunun gibi, İslâmi hareketler de “öyle değil, şu kadar düşünce üretmedik mi?” diyerek kendilerini savunuyorlar tabii ki ama önemli olan, neyi merkeze aldıkları, hangi yaklaşımı benimseyip uyguladıklarıdır. Buradan baktığımız zaman, bu hareketlerin İbni Haldun’un yaklaşımını benimsediklerini söyleyebiliriz diye düşünüyorum.

Peki, ‘dayanışma’yı nasıl anlayacağız? Yani buna dayalı olarak bir ‘değişim’ gerçekleştirmek mümkün mü? Burada ciddi sıkıntılar olduğunu kabul etmeliyiz. Örneğin, buradaki hazırûnun İslâm’ı bilme, anlama konusundaki belirli bir düzeyi var, değil mi? Bu düzey de Ebu Hanife’nin, Gazali’nin, İbni Rüşd’ün düzeyinde değil de, daha alt bir düzeyde diyelim (Burada öğrenci düzeyine, cemaat düzeyine veya cami cemaati düzeyine kadar inebilirsiniz). Şimdi bu düzeyi dondurup, bunların hepsi Müslüman diye, hiçbir ayırım yapmadan bütün bu farklı düzeyli insanları İslâmî hareketin içerisine dâhil ederseniz ne olur? Güçlü bir yapı mı ortaya çıkar?

Bu sorunun cevabı bence açıktır: buradan güçlü bir yapı ortaya çıkmaz! En azından istenilen düzeyde bir yapı ortaya çıkmaz. Çünkü Ebu Hanife veya Gazali ayarında değilsiniz. Hâlbuki bu oluşumların hepsinin gerçekten büyük idealleri var: toplumu dönüştürmek, devleti kurmak, hatta dünyayı değiştirmek... Yani olmaması da mümkün değil zaten. Bir ideolojisi, düşüncesi, inancı olan her grup bu noktada kendisine engel koyamaz. Ne kadar büyürse o kadar iyidir yani! Her grup, yapılan çalışmanın bütün dünyaya yayılmasını, her insanı etkilemesini ister. Doğal olarak, bunu istediği için buna yönelik çalışma-

ları da yapar, yapmaya çalışır. Mesela, kitap veya makale yazarak, bağlılarına buna ilişkin ümit verir, değil mi? Veya bir takım propaganda taktikleri kullanarak bunu yapmaya çalışır. Nitekim bildiğiniz bir cemaatin böyle ebce hesabı yaparak filan, taraftarlarına ümit vermek için işte “şu tarihte şu olacak” gibisinden ifadeler kullandığını biliyoruz. Bunlar niye yapılıyor? Çünkü insan tabiatı bunu ister. Biz bir yapının içerisinde faaliyet gösteririz, ama “ne olacak, bu işin sonu nereye gidecek?” diye de kendi kendimize sormadan edemeyiz, değil mi? Bunu engelleyemezsiniz. Engelleyemediğiniz zaman da bir şey söylemek zorundasınız.

Dolayısıyla o söyleyeceğiniz şey sizin seviyenize bağlı! Eğer kâmil düzeyde değilseniz, istenilen düzeyde değilseniz, mutlaka yaptığınız iş, yapınız, gücünüz vs. eksik olur. Eksik olduğu zaman da onun sonucunu olumsuzluk olarak görürsünüz, yani istediğiniz neticeyi alamazsınız.

Hakikat İddiası

Burada sözü şöyle toparlayarak bu bahsi bitireyim: İslâmî hareketlerin bu anlamda büyük ideallerine, hedeflerine ulaşamamasının sebebi bence bu noktadaki eksikliklerdir. Çünkü ne kadar kitleyi, vesaireyi etrafınıza toplanırsanız, sayısal kemiyet ü-

tünlüğüne ulaşırsanız dahi oralarda eksik olduğunuz zaman insanlara sahici bir ümit veremiyorsunuz. Yani vicdan öyle çalışır: dilinizle bir şeyler söylersiniz ama vicdan yine kendi bildiği şekilde çalışır. Hani bir hadiste de ifade edilmiş ya, Allah’la onun arasında bir şey yok diye. Maske takabilir insan, birçok maskeler takabilir başkalarıyla muhatap olduğu zaman, ama vicdanına karşı onu yapamaz. En kötü insanlarda bile, kalbi körülmüş filan denilenlerde dahi tamamen herhalde yok olmaz. Belki mühürlenlenler hariç, öyle söyleyebiliriz. Onun için o sorular sorulacak. Şimdi de sorulacak, bundan sonra da sorulacak. Bun-

Güçlü yapı oluşturmak, öncelikle ilim/bilgi alanını güçlendirmekle mümkün olacaktır. Tabii başta söylediğim şeyi tekrar edeyim: İdeolojik anlamda güçlülükten bahsediyoruz burada, tekrar ediyorum, Müslümanlardan başka dünyada küresel anlamda bir ‘potansiyel’, ümit olacak bir ideolojik yaklaşım vs. kalmamıştır. Gelecek de bunun üzerine şekillenecek. Hâlihazırda yaşanan siyasal olaylarda bile bunu görmek mümkün. Ama bizim eksiklerimiz çok, bunları gidermek için çok çalışmamız gerekiyor diyorum.

lar cevaplandırılmadığı zaman da istediğiniz neticeyi alamazsınız. Şimdi burada oyun oynanmıyor ki! “Biz Müslüman cemaatiz, İslâmî hareketiz; bizim amacımız şuraya kadar, oradan sonrası bizi ilgilendirmez” diyemezsiniz. Çünkü İslâm, tabiatı itibariyle, öncelikle Hakikat İddiası olan bir dindir. Yani insanlar “iyi insan olalım” diye Müslüman olmazlar. Önce “bu doğru” diye, “bu, hakikati temsil ediyor” diye İslâm’ı kabul ederler. En azından Müslüman olmayanlar açısından bakınca iddia budur, değil mi? Bu da sulandırılıyor aslında. Hâlbuki önemli bir konudur. Kitabımın Önsöz’ünde de yazdım: “Müslümanların öncelikle Hâkimiyet İddiası yoktur, Hakikat İddiası vardır. Hakikat iddiası güçlüyse Hâkimiyet İddiası sağlam bir zemin üzerine oturmuştur” diye. Tabii, ondan sonrası yapacağınız faaliyetlere bağlı, ama tersi bir mekanizma işliyorsa, gelecekte pek ümitli olamazsınız. Çünkü diyelim ki hâkim oldunuz. Örneğin, birçok İslâmî hareketin yapmaya çalıştığı şey, devlet kurmak diyelim. Nitekim kuruldu da, değil mi? Mesela İran’da Şii Müslümanlar şahlık rejimini yıkıp, bir ‘İslâm Devrimi’yle bir ‘İslâm devleti’ kurdular. Peki, hem İran için, hem dünyadaki Müslümanlar için (ümitvar olma anlamında) bütün sorunlar bitti mi? Bu noktada bazıları şöyle diyor: “Peygamberimiz de zamanında böyle yapmamış mıydı? Bir devlet kurmuştu; sonra o devlet giderek yayıldı, yani o da fiziksel büyüme şartlarına tabiydi, o şartları yerine getirdiği için, yani savaşarak vs. yayıldı. Bu da yayılabilir.” Yani sorunun cevabı böyle de verilebilir, ama biraz daha işin içine girdiğiniz zaman, amiyane tabiriyle, kazın ayağının öyle olmadığı görülüyor. Ciddi sorunların orada da var olduğu görülüyor. Zaten Devrim eleştirilerine bakıldığı zaman bu çok net bir şekilde görülür. Özellikle düşünceden kaynaklanan sorunların, çözölmeyi bırakınız, belki olduğu yerde durduğu dahi rahatlıkla söylenebilir.

Şunu söylemek istiyorum: Diyelim ki, bir yerde toplanıp organize olduk. Üstelik samimiyiz ve amacımız da doğru. Ama bu yetmez! Zira biz ancak mevcut düşünce birikimimiz oranında bir şey yapabiliriz, onun ötesine geçemeyiz. Daha büyük şeyler istiyorsanız mutlaka onun düşünsel altyapısını hazırlamak, ön hazırlığını yap-

mak zorundasınız. Yapmazsanız, oraya ulaştığınız anda hazırlıksız yakalanabilirsiniz ve bunun neticesi de kötü olur. Mesela diyelim ki, İslâmî hareketler olarak birçok coğrafyada güç kazandık veya hâkimiyeti ele geçirdik. Bu sorunu çözmediğiniz zaman ne olur? Bu sefer tersinden bir mekanizma gelişmeye başlar. Yani ümitsizlik dediğimiz şey olur. Ne olur? Genel kitle, amaçlara ulaşamadığınıza dair bir intibaya kapılır, bunun etkisi de çok kötü olur. Mesela hatırlayınız, başörtüsü meselesiyle veya İmam-Hatipler’in kapatılmasıyla ilgili konuda buna benzer bir şey yaşanmıştır. Bazı grupların, cemaatlerin yapmış olduğu eylemlerde “başörtüsü yasaklanamaz” veya “imam hatipleri kapatılmayacağız” şeklinde sloganlar atılmış, ama 28 Şubat döneminde başörtüsü konusunda ciddi sıkıntılar yaşanmış, İmam-Hatipler de fiilen kapatılmıştır. Bunun tesettürlü bayanların veya çocuğunu İmam-hatipte okutmak isteyenlerin psikolojik durumu üzerinde ne denli olumsuz etkileri olduğunu biliyoruz. Onun için bu işin altyapısı hazırlanmadan bu tür şeylere girişmeyi de ayrıca düşünmek gerekiyor. Yani ne kadar hayırlı bir iş olursa olsun, yapmayacağınız veya yapamayacağınız şeyleri söylememek zorundasınız bu ümitsizliği beslememek adına. Bunu konumuza nasıl bağlıyorum? Müslüman Dünyası’nda son 100 yılda gelmiş olduğumuz seviye, bizim belirli bir düzeyde toplumsallık veya siyasallık talep etmemizi gerektirir, gerektirmeli. Onun da iyi planlanması gerekiyor. Eğer bunun üzerinde bir şeyler talep ediyorsanız, o zaman hazırlıksız yakalanmış olursunuz. Bu sefer bunun olumsuz neticelerini yük-

lenmek durumunda kalırsınız.

Beliniz de güç yetirmiyorsa bel fitiği olursunuz! Bu tür gelişmeler geçtiğimiz 30-40 sene, 50 sene içerisinde yaşandı. Bunları görerek, bu neticeye ulaşmamız gerekiyor. Tabii, hayat dediğimiz şey de akıp

giden bir şey; durmaz, devam eder. Yani düşünceyi okullaştırma işini hayat devam ederken yapmamız gerekiyor. Dögmeye basıp, stop diyecek halimiz yok. Bütün hareketler ideal seviyeye ulaşmaya kadar bekleyecek miyiz? Hayır, öyle yapmayacağız, ama şu eleştirelilik bilincini taşıyarak, bunun üstesinden gelebiliriz. Yapıp ettiklerimizin doğru olup olmadığını, eksik olup olmadığını sorgulayarak, sürekli tartışarak bu süreci aşmamız mümkün. “Herkes faaliyetlerini durdursun” gibi bir şey söyleyemiyorum kesinlikle ben burada. Ama özellikle faaliyetlerin eleştirisine karşı açık olmamız ve bunu pratikte uygulamamız gerekiyor. Maalesef bunu fazla yapamıyoruz. Kuzguna yavrusu hoş görünüyor, anlatabiliyor muyum? Bu hissiyat, İslâmi hareketlerde de var. Çünkü kurmuşsunuz, çalışmışsınız, yıllar geçmiş, şimdi nasıl yapacaksınız bunu? “Benim şuram kötü, buram eğri” demek zordur gerçekten, yani bunun çok örneği verilebilir. Kendi çocuğumuzdan örnek verebiliriz, değil mi? İnsan toz konduramaz ona, bilir kusurunu, ama ya söylemez, ya görmezden gelir. Bunlar sonra hep sorun olarak döner ona. Çocuğunun bir sorununu gerçekten çözmeye yönelik tedbirler almayan anne-baba daha sonra o çocuk büyüdüğünde bunun zararlı sonuçlarını fazlasıyla görmüyor mu? Görüyor, ama nasıl yaklaşıyor? “Çocuktur; ileride şöyle yaparız, böyle yaparız; şimdi üzerine fazla gitmeyelim” diyor, hatta haksızken onu kavgada filan başkalarına karşı savunuyor da, değil mi? Bu, cemaatler, yapılar için de böyledir. Bu, insan tabiatından gelen bir şey, ama doğru olan nedir? Diğerini yapabilmektir. Zaten güçlü yapıların bir özelliği de budur: bunu gereğince yapabilmek, bunu belli bir düzeyde yapabilmeleridir. Buna tarihten de örnek verilebilir. Mesela, hepinizin bildiği olay: Hz. Ömer konuşuyor kürsüde, aşağıdan (ismi de pek bilinmeyen) bir kadın sahabi: “sen yanlış söylüyorsun” diyor. Hz. Ömer de (tabii zeki, akıllı bir yönetici) itirazının gerekçesini soruyor. Kadın sahabi gerekçesini söylediği zaman: “senin dediğin doğru, benim dediğim yanlış” diyor ve ardından: “Allah senden

razı olsun” diyor. Başka bir vesileyle de: “Bize yanlışımızı söyleyenden Allah razı olsun” diyor. Yani, dikkat edin: “bize doğrumuzu söyleyenden” demiyor, “yanlışımızı söyleyenden” diyor. Bunlar, hep bilincin yansıması örneklerdir. Şimdi böyle bir toplumda bir kişi çıkıp rahatlıkla yöneticisini vs. eleştirebiliyorsa, o toplum iyi toplumdur, güçlü toplumdur. Bir toplumda doğruyu söylemek riskli hale gelmişse, o toplum da zayıf bir toplumdur! Şimdi şöyle düşünelim: Kim kendini halife-ye veya meclis başkanına veya rektöre: “efendim, şu konunun doğrusu budur” diyebilecek yetkinlikte görebiliyor? Önemli olan, birilerinin yanlış yapması değildir, önemli olan kendini bu yetkinlikte görebilmektir. Bu da ancak donanımla olur, başka türlü olmaz. Yani bilerseniz olur! Bilmezseniz, o zaman, iş olsun diye itiraz eden öğrencinin konumuna düşersiniz. Bu da hiç hoş bir şey değil.

Onun için, “her işin başı bilgidir” sözünü sık sık tekrarlıyoruz ya. Bu vesile ile bir kez daha hatırlayalım.

Dolayısıyla Müslüman Dünyası’nda çağdaş dönem itibarıyla, düşüncenin gelişim sürecine ilişkin olarak ne var ne yok ona baktığımızda şunları görüyoruz. Birçok yapı, cemaat, oluşum var. Ama bunların analizi gerekiyor. Ben bu analizi basitçe yaptığım zaman şunu görüyorum: İddia büyük (saha da boş, başka oynayacak ciddi rakip de kalmadı). Ama bu, olumsuz bir etkiye neden olabilir. Yani bunun hem olumlu tarafı var hem olumsuz tarafı var. Yani sahanın boşluğu rahatlığa neden olursa, hoş neticeleri olmaz. Bizim mevcut birikimimiz, bu sahada gerektiği gibi oynama sonucunu doğuracak bir düzeyde değil. Özellikle de düşünsel açıdan. Buna dair birçok örnek verebiliriz: mesela, Karl Marx’ın eserlerini misal verelim. Malum, düşünce ancak kendi dilinizde gelişir ve kemale erer. Yabancı bir dille bunu sağlayamazsınız. Peki, soruyorum, Türkçeye Marx’ın hangi eserleri çevrilmiştir ve kaçımız okumuştur bunları? Marx, son yüzyılda dünya tarihine damgasını vuran bir ideolojik akımın en önemli isimlerinden biri veya birincisi ve maalesef eserlerinin tamamı Türkçeye çevrilmemiş bile! Mesela

daha birkaç yıl öncesine kadar *Das Kapital*'i bulmanız bile zordu piyasada, istediğiniz zaman ulaşamıyorsunuz. Bir dönem yasaktı, onun için ulaşamadı da, şimdi var, arandığında bulunuyor. Hadi bulmayı geçtim; kaçımız okuduk? Bunun aşamaları var. Okuduktan sonra kaçımız anladık? Diyelim ki 3-5 kişi anladık. Bu toplumsallaşmadığı sürece, yani tarihe damgasını vurmuş bir ideolojinin kurucusu, babası sayılan bir insanın bir kitabı toplum tarafından veya toplumun belli bir kesimi tarafından özümseyip anlaşılmadığı sürece onun üzerine zaten bir şey söylenemez. Söylense de bir anlamı olmaz; yanlışır veya doğrudur denilse ne olur, denilirse ne olur? Hadi Batı düşüncesi bize uzak dedik ve Marx'ı gereği gibi okumadık, peki, Müslüman Düşüncesi'nde durum ne? Daha mı iyi? Şimdi yeni bir popüler tartışma var: Biliyorsunuz, 'İslâm'da tasavvuf ne kadar var veya ne kadar yok?' Bu soruya cevap vereceğiz. Soruyorum: İbni Arabî'nin kaç kitabı, ne zaman Türkçeye çevrildi? En klasik iki kitabından biri olan *Fûsûsu'l-Hikem* kaç tarihinde çevrildi? Şimdi bu kitap okunacak, anlaşılacak, doğru yorumlanacak ve onun üzerine eleştiri yapılacak. Onaylayın veya reddedin, fark etmez. Şimdi bu noktada hali pür melalimiz çok açıktır. Sonra iki örneği 2 bine çıkarırsınız, 20 bine çıkarırsınız. Yani bunun ucu çok açık. Bu yapılmadığı zaman ne olur peki? İleriye dönük, yani topluma vizyon kazandıracak düşünceler, vesaireler üretemezsiniz. Küçük küçük şeyler üretirsiniz. Mesela, diyelim ki bilinen isimlerden İbni Arabî'nin *Fûsûsu'l-Hikem*'ini okudunuz, Marx'dan da *Das Kapital*'i okudunuz. Her birinden birer tane okudunuz diyelim. O kadarcık olur bilginiz. Şimdi bu bilgiyle kalkıp da, az önce söylediğimiz sahada top oynayamazsınız. O birinci lig, sizinkisi ikinci veya üçüncü lig! Bu liglerde şampiyon olsanız ne anlamı olur? Şimdi, Müslüman Dünyası'nın geneline baktığımız zaman şunu görüyoruz: modernite eleştirisi var, postmodernite eleştirisi de yavaş yavaş var, ama bunlar istenilen düzeyde değil. Mutlaka bunun belirli bir düzede olması gerekiyor. Yani bizim birinci lige çıkıp şampiyon olmamız gerekiyor. İddia bu ya! Çünkü Müslümanların şöyle bir iddiası - farkında olunsun veya olunmasın - vardır: İslâm hakikattir, her yere yayılır, herkesle, her düşünceyle baş eder. Şimdi, böyle bir iddiamız yok denilemez. Varsa, içinin doldurulması gerekir. İçinin doldurulması noktası gerçekten büyük bir soru işareti-

ni hak ediyor. Bunu Türkiye için demiyorum, bütün dünyada düşünen Müslüman aydınlar, entelektüeller, âlimlerin geneli için söylüyorum. Bu noktada büyük bir soru işareti olduğunu düşünüyorum ve bu noktada yeterli cevabı vermediğimiz zaman bu tikanıklığın aşılamayacağını ileri sürüyorum. Tabii bu hemen olacak bir şey değil. Yani 5, 10, 20 yıllık süreçlerden bahsetmiyorum. Burada uzun vadeli düşünmek lazım. Tabii şimdi potansiyelimiz var. Hatta "bugün düğmeye bassak ve gelişim sürecini durdursak ne olur?" diye sordüğümüz zaman, şunu söyleyebilirim: gerilemeyiz! O, ayrı bir konu, ama ilerlemeyiz de. Veya fırsatı kaçırmış oluruz. Öyle söyleyeyim. Niye kaçıralım, ayrıca bu bir sorumluluktur tabii ki.

Gazali'nin Bu Meseledeki Önemi

Şimdi burada Gazali'ye hemen bir ışınlanma yapalım. Gazali'nin bu meselede bizim için önemi var. Malum dini terminolojiyi bilenler bilirler bunu, 'faydasız ilim' denilen bir şey vardır. Hatta namazın bitiminde yapılan dualardan biri de: "Allah'ım, beni faydasız ilimden koru!" şeklindedir. Peygamberimiz'in bu konuda hadisleri de var. Şimdi 'faydasız ilim' ne, faydalı ilim ne, bunu iyi tespit etmek gerekiyor. Bir de faydalı ilime faydasız ilim dersanız, o zaman yandınız! Gazali demiştim değil mi? Onun Yunan filozoflarıyla uğraşması önemli. Zaten otobiyografisinde kendisi söylüyor. Nizamiye Medresesi'nde hoca iken iki sene boyunca, dersler bittikten sonra her gün, her akşam saatlerinde -artık yatsıya kadar mı, yoksa sabah namazına kadar mı, onu söylemiyor!- mutat olarak vaktini Yunan filozoflarının eserlerini okuyup anlamaya ayırmış, bir sene de bu fikirleri özümsemek için çalışmış, toplam üç sene bu işe ciddi olarak zaman ayırmış. Felsefe ile uğraşmayı 'faydasız ilim' olarak görenlere göre onun üç senesinin boşa gitmiş olması lazım! Çünkü Yunan felsefesinin içine girdiğiniz zaman, teknik terimleri çok fazla olduğu için zaten sıradan insanın anlaması zordur. Bu terminolojiyi bilmeyince doğal olarak anlamıyorsunuz. Neyse, o mesele edinmiş bunu ve üç senede kendince problemi çözmüş; yani kendi mutmain olmuş demek ki yaptığı işten ve nihayet *Tehâfüt* adıyla meşhur, düşünce tarihine damga vurmuş eserini yazmış. Şimdi bunu niye yapıyor? Yine otobiyografisinde ilginç bir cümlesi var: "Ben zamanımdaki bütün düşün-

ce akımlarını inceledim” diyor, bunları da sayıyor dört ana akım olarak: Sufizm, Yunan felsefesi, kelamcılarının görüşleri ve İmamiye’nin tezleri. O, kelam ve tefsir ilimlerini bildiği gibi, bazılarınca da fıkhıta müctehit olarak kabul ediliyor. Yani dönemindeki bütün ilimlere vakıf olduğunu söylüyor, bütün yaklaşımlara vakıf olduğunu söylüyor. Sonra şöyle bir şey diyor: “Bu Yunan filozoflarına cevap verme konusunda özel bir mesele olduğunu gördüm ve benden önce hiçbir İslâm âliminin de bu meseleyi çözmediğini göremedim” Sonra belli ki dert edinmiş kendisine ve meseleyle uğraşmış, kendi çözümünü ortaya koymuş.

Şimdi aslında bizim klasik terminolojide ‘âlim’ dediğimiz kişinin tanımını yapacak olursak, bunu ‘sorun çözen kişi’ olarak ifade etmemiz daha doğrudur. Sorun teknik alanda veya düşünce alanında, hangi alandaysa onu çözen kişi âlimdir aslında. Yani malumat yüklü bir kişi değil. Bir sorun var ve onu çözebiliyor mu? Buna bakmak lazım. Şimdi ‘sorun çözme’ kavramının, çağdaş literatürde de önemli terimlerden birisi biliyorsunuz. Tabii konunun önemi, sorunun büyüklüğüne, küçüklüğüne göre de değişiyor, değil mi? Gazali’nin dediğine itibar edecek olursak, eğer uğraştığı konu “kendisinden önceki hiçbir İslâm âleminin çözemediği bir sorun” ise, herhalde bu, küçük bir sorun olmaz, büyük bir sorundur. Nitekim öyleydi de zaten benim şahsi kanaatime göre de. Gazali’den önce kelamcılar bu işle uğraştılar. Uğraşmadılar denilemez. O haksızlık olur kelamcılara. Uğraştılar, fakat Gazali’nin yaptığı gibi yapmadılar, yapamadılar. Yapsalardı bilinirdi zaten. O zaman biz Gazali’nin adını bilmezdik de sorunu çözen o kişinin ismini bilirdik bugün. Gazali ne yaptı? Bunu, *Tehâfût*’e baktığımızda görüyoruz: mesela onun kullandığı ‘dil’ kelamcılarının dili gibi değil. Gazali burada şu ifadeleri kullanıyor: “Bu sorun şöyle çözülür: önce Yunan filozoflarının ne dediğine bakarsınız, ondan sonra onların diliyle onlara hitap edersiniz.” Çünkü burada mağlup etmeniz gereken kesim Müslüman cemaat değil, Yunan filozofları. Dolayısıyla onların anlayacağı dilden onlara hitap etmeniz lazım, ama İslâmi içerikle tabii ki. Şimdi, bu zor bir şey! Bunu, bugün için yapacak olursak, insanlık tarafından üretilmiş bütün düşünceyi veya şu an hakim olan düşünceyi aynı şekilde tenkit etmemiz gerekir. Bir de düşünün, ondan bu yana yaklaşık 1000 yıl geçti. Modernitenin, hatta postmodernitenin bunla-

rın devasa bir literatürü var. Belki Gazali şanslıydı, birkaç Yunan filozofunun eserleriyle uğraştı. Bu işin büyüklüğünü, yani çapını göstermeye çalışıyorum. Burada şöyle bir şey de yok. Ayrıca bir de bu işi layıkıyla yapmak lazım; burada eksiklik olmaz. Yani Gazali Eflatun’un şu kitabını okumuş da, şunu okumamış veya Aristo’nun şu kitabını yanlış anlamış. Eğer böyle bir şey varsa, yazdığı o kitabın da değeri düşer. Dolayısıyla, bu çapta yapılacak işte böylesi eksiklikler kabul edilemez. O zaman ne oluyor? Toplumun üzerine bir görev düşüyor. Yani toplum âlimlerini, bilim adamlarını yetiştirmek zorundadır ve bu sorunu çözecektir. Dışarıda mı eğitir, içeride mi eğitir; Arap dünyasına mı gönderir, Amerika’ya mı, Harvard’a mı, ne yaparsa yapar, ama eğitmek zorunda. Zira çıta bu! “Ben Marx’ı yarısına kadar okudum, o kadar anlıyorum” diyemezsiniz. Böyle bir şey olmaz. “İbni Arabî’yi tam anlayamadım”, “Ebu Hanife’de eksiklerim var”, “John Stuart Mill ağır yazmış” diyemezsiniz. “Yarım olmaz” dediğiniz zaman da, koca modernite literatürünü bir gözünüzün önüne getirin; işin ne kadar zor olduğu anlaşılır. Peki, bazılarına göre ‘faydasız ilim’ olan Yunan felsefesi ile Gazali niye bu kadar uğraştı? Çünkü o gerçek manada bir ‘âlim’di, yani ‘sorun çözen kişi’ idi. O ne diyordu?: “Ben Yunan filozofisinin tezlerinin yanlışlığını, çelişkilerini göstereceğim, İslâmi hakikatlere uymadığını ispatlayacağım.” Şimdi bu, büyük bir iddiadır, öyle iki kitap okumakla yapılamaz. Zaten Gazali eleştirilerinde bu iddia var: bazıları diyor ki “Gazali konuyu iyi anlayamamış, eksik materyal okumuş, vs!” Ben kabul etmiyorum bu tezi ama bu iddialar doğruysa, o zaman iş kötü. Bana göre Gazali, Yunan filozofisini ‘yetkin’ bir şekilde eleştirebilmiştir. Peki, bugün aynı şeyi Çağdaş Müslüman Düşünce yapabilmiş midir? Radikal İslâmcılıktan tutun, gelenekçiliğe, yeni gelenekçilikten tutun modernistlere varıncaya kadar, bütün kesimlerin ürettiği düşüncenin hepsini toplayıp soruyorum, bugün Çağdaş Müslüman Düşünce ‘modernite’ problemini çözebilmiş midir? Bana göre az önce kısaca tarif etmeye çalıştığım şeyi yapamamıştır. Biz, tıpkı Gazali’nin “benden önce bu işi yapan kimseyi görmedim” sözünü söylediği noktada duruyoruz şu anda bence. Bu iş yapılmadığı için de, nasıl ki o noktada Müslüman Dünyası Yunan filozofisine karşı bir başarı kazanmış sayılamazsa, şimdi aynı şekilde biz de kalkıp “modernite veya postmoderniteye karşı üstün gel-

Gazali'nin Tehâfüt'de yaptığı şey henüz moderniteye karşı yapılamamıştır. Bu yapılamazsa, sonuç alınmaz. Peki, Gazali bunu yaptığında ne oldu? Birçoklarımız bunu duyarız, okuruz: "Gazali Müslüman Dünyası'nda felsefenin belini kıran adamdır veya felsefeyi bitiren adamdır" diye yazılır, çizilir. Batılı yazarlar genellikle bunu söylerler. Onu şöyle anlamak daha doğru: Felsefenin etkisini, popüleritesini gerçekten kırmıştır. Nasıl? Böyle etkili bir kitap yazarsanız olur bu, yoksa olmaz. Yani ispatlı bir şekilde yaparsanız olur. Ringde herkes görüyor: bir rekabet, mücadele var ve birisi diğerini mağlup ediyor. Gözünüz varsa, bunu görürsünüz. Bu zor bir şey değil. Önemli olan bu müsabakanın yapılabilmiş olması. Gerçek manada yapılıyorsa, rakiplerden birisi diğerine üstün gelecek. Bundan başka bir sonuç zaten olamaz.

dik, onu mağlup ettik" diyemeyiz. Çünkü ispatı yok bu tür iddiaların. Halbuki bu tür iddiaların 'ispatlı' olması gerekir, Gazali örneğinde olduğu gibi. İspatlı olmadığı zaman ikna edici olmaz. İkna edici olmazsa, yani vicdanlara -veya akıllara- hükmetmezse o iddia, asla kalıcı anlamda toplumsallık, siyasallık kazanamaz. Hep 'iddia' olarak kalır.

Ben tıkanıklığı bu noktada görüyorum ve bu noktadaki tıkanıklığı açmak için de yapısal ve kurumsal anlamda bir takım ciddi işlerin yapılması gerektiğine inanıyorum. Yani şöyle söyleyeyim: En temelde tabanın düzeyini yükseltecek okuma faaliyetleri yapmak gerekiyor. Bunun için okunacak materyal olması gerekiyor, yani eserlerin olması gerekiyor. İslâm'dan, moderniteden ne dersiniz deyin, ideolojik okumalar yapılması gerekiyor, çünkü ideolojide iddia vardır. Toplumu, devleti çekip çevirme iddiası vardır. İdeoloji, diğer bazı felsefi düşünceler gibi, fildişi kulelerde konuşulan bir şey değildir. Burada, sofistlerin birinin dediği gibi: "Bana dokunma da, ne yaparsan yap" denilmez. Bu ideolojik mahiyetli düşüncenin bir 'Hakikat İddiası' vardır ve bu iddiada, toplumu çekip çevirme, toplumun sorunlarını çözme, yani 'siyasal' meseleleri çözme amacı vardır. Hedefi budur. Bu manada bir şey arzuluyorsanız, en temelde, tabanın düzeyini yükseltecek şeyler yapmanız gerekiyor. Yoksa mesela ben burada konuşurum, siz benim konuştuğum terminolojiye hâkim değilseniz, anlamadığınız için soru sormadan kalkar giderseniz, bu toplantı da biter! Bunu en üst düzeye taşıyalım. Mesela Gazali bir ortamda konuşuyor olsun ve daha öncesinde Gazali'yi dinlememiş, onun yazdıklarını okumamış sıradan birisi de dışarıdan gelip: "sen yanlış söylüyorsun"

diye ona itiraz etsin. Bu itiraz ciddiye alınır mı? Bizim durumumuz da biraz buna benziyor. Müslüman Dünyası'ndaki genel kitlelerin durumunu söylüyorum. Bu söylediğim, 'genel kitle'nin durumunu bir şablon olarak yansıtır. Bu kitlelere hitap eden aydınlar, okumuşlar da maalesef şu kadarla karşı karşıya kalırlar: Marjinal olurlar! Yani doğruyu söyleseler bile anlayan pek çıkmaz! Tabii doğruyu söyleyebilir, o ayrı bir konu. Çünkü adam çok zeki olur, çok birikimli olur, birçok kişinin anlayamadığı konuları tabiri caizse yutar. Allame olur gerçekten, ama o bilginin toplumda karşılığı olmaz. Bu da önemli bir konudur bakın. Çünkü toplum onu alacak, özümseyecek altyapıya sahip değil. Çünkü daha tartamıyor söylenenleri. Tartacak bir seviyesi olması lazım, değil mi? Bunun için, önce okunacak materyalin kazandırılması gerekiyor topluma. Bu ilk aşamadır ve bence en önemli aşamadır yaşadığımız dönem itibarıyla. Sonra o materyali özümsemiş asgari düzeyde bir 'eleştirel kitle' olması lazım. Bunun ortaya çıkması için, tabii ki önce o materyalin okunmuş olması gerekiyor. Tabii okumadan sonra doğru anlama aşaması geliyor. Gazali ne yapmıştı? İki sene okumuş, okuduğunun hemen ertesi günü kitabını yazmaya geçmemişti, değil mi? Bir sene de okuduklarını özümsemek için kafa patlatmıştı. Toplum için de buna benzer bir süreç yaşanacaktır. Toplumda fikirler nasıl gelişiyor? Klasik tarihimizde düşünce mezheplerinin, özellikle itikadi mezheplerin oluşum tarihlerine baksak, bu işin onyıllar alacağını çok rahat söyleriz. Mesela, Ebu Hanife niye hicri 100-150 arasında ortaya çıkıyor? On dan önce hiç mi hoca yok? Ebu Hanife'nin meşhur büyük hocaları var, ama bir mezhep kuramamışlar, değil mi? Kuramazlar. Çünkü bu işin ta-

biatında bu var. Düşüncenin gelişim süreci 'beşeri' ve 'toplumsal' karakterlidir; yani zannediyoruz ki, zaman içerisinde biri çıkıp bu işi yapıyor. Hayır, aslında o kişi toplumun ürünüdür. Gazali de böyle, Ebu Hanife de böyle. İbni Haldun da böyle, hepsi böyle. Marx da böyle, Adam Smith de böyle. Mesela Adam Smith, bir anda kafasında şimşekler mi çıkmış da, ekonomi ilminin ilkelerini vs. keşfetmiş! Tamam, yeni düşüncelerin böyle bir boyutu da var, ama aslı o değil. Burada toplumsal şartların, toplumdaki ilmi birikimin önemli bir etkisi var. Basitçe söyleyecek olursak, hani birileri zeytini tabakta yorar da, o yorulduğu zaman da başka birisi de batırır ya çatalı zeytine, onun gibi bir şey! Tabii, yorulduktan sonra batırmak kolay oluyor! Benim görebildiğim kadarıyla, düşüncenin toplumsal gelişim süreci de böyle işliyor. O nedenle, eğer yapmış olduğumuz baştaki tespit doğruysa, yani büyük ideallere, hedeflere sahipsek, o ideallere ulaşmak için yapılması gereken çok şeyin olduğunu da kabul etmemiz lazım. Tabii burada bir de büyük idealleri olduğunu sanma diye bir sorun da var, o da yine bilgi meselesiyle ilgili. Bençe birçok yapıda böyle bir nakısa var. Büyük ideallerimiz var, büyük hedeflerimiz var, büyük amaçlarımız var deniliyor, ama o amaçları tarif ederken bakıyorsunuz ki iddia ile gerçek uyuşmuyor. Aslında küçük, öyle söyleyeyim, ama o öyle sanıyor. O da o yapının bilgisi oranında olan bir şeydir. Bu kaçınılmaz, yani bilginiz o kadarsa, büyüğü o kadar görürsünüz, öyle değil mi? Mesela, ben kendimden örnek vereyim: halen çocukluğumun geçtiği mahallede yaşıyorum, birkaç yere gittim, geri geldim. Size şunu söyleyebilirim: bazı ağaçlar ve evler var, onları hatırlıyorum ta 7-8 yaşlarımdan itibaren, bana o zamanlar çok büyük geliyordu. Şimdi yanlarından geçiyorum, küçülmüş geliyorlar bana! Bilmiyorum, benzer şeyleri siz de yaşamışsınızdır. Bu benimle ilgili bir şey, o yapılarla veya o ağaçla, o şeyle ilgili bir şey değil, ben küçükken öyle görüyordum onları. Bende ki bilgi veya boyum küçükse öyle görürüm tabii ki, değil mi! Yani ideal belirleyeceğim kendime göre, ama aslında o ideal yarım, eksik, küçüktür; yani büyük zannederim, küçük olur. Bu ancak belli bir yaşa, kemale erdikten sonra, yani boyunuz artık büyümüyorsa, artık bir sınır noktasına gelmişseniz, o resim zihninizde sabitlenir. Artık onu olduğu şekliyle görürsünüz. Dolayısıyla şunu söylemek istiyorum: Biz bugün "en doğruyu bulduk,

en doğruyu yakaladık" sanabiliriz. Bu bir 'zan' olabilir daha doğrusu, buna dikkat etmemiz gerekiyor. İşte bu meseleyi çözmek için, toplumsal anlamda sürekli eleştiri, tartışma, otokontrol lazım, toplumun kendini sürekli böyle kritize etmesi lazım. Bu da tabii kendi kendine olmuyor, içlerinden bazıları önderlik yapacak, öne çıkacak; ama bunu yapmamız gerekiyor. Doğru hedefi doğru büyüklükte görüp, ondan sonra da bir analiz yapıp, neler yapılması gerektiğini belirlememiz gerekiyor. Tabii kendi çapımda bilgim oranında gördüklerim bunlar; bunların da eleştirilmesi gerekiyor, yanlış, eksik, varsa fazlası - veya tümünden yanlış da olabilir-söylenmeli; bu, ancak tartışılarak ortaya çıkar.

İlim/Bilgi Alanını Güçlendirmek

Özetleyecek olursak, güçlü yapı oluşturmak, öncelikle ilim/bilgi alanını güçlendirmekle mümkün olacaktır. Tabii başta söylediğim şeyi tekrar edeyim: İdeolojik anlamda güçlülükten bahsediyoruz burada, tekrar ediyorum, Müslümanlardan başka dünyada küresel anlamda bir 'potansiyel', ümit olacak bir ideolojik yaklaşım vs. kalmamıştır. Gelecek de bunun üzerine şekillenecek. Hâlihazırda yaşanan siyasal olaylarda bile bunu görmek mümkün. Ama bizim eksiklerimiz çok, bunları gidermek için çok çalışmamız gerekiyor diyorum.

Bir alt başlık olarak kitapta dikkatinizi çekmiştir, 'tarz'ı da değiştirmemiz gerekiyor. Az önce söyledim: toplumun seviyesini yükseltmek için materyal çok önemli, bu konuda çok büyük eksiklik var. Tez elden bir yapı kurulması gerekiyor. Ben ona Beyt'ül Hikme vari bir yapı diyorum. Tarihte bilinen bir kurum olduğu için bu ismi kullanıyorum; yoksa onun formatında olması zorunlu değil. Yeni bir şey düşünülebilir, ama en azından kapsam ve hedef açısından bazı benzerlikler var. Çünkü Müslüman Düşüncesi artık yalnız başına gelişmiyor; bu iş etkileşimli olarak oluyor.

Dünya küreselleşmiştir; kaçınılmaz olarak modernite veya postmodernite ile muhatap oluyorsunuz. Kaçsanız bile arkanızdan gelir. Kaçamazsınız da, kaçmaya da gerek yok zaten. Ayrıca bir sorumluluktur: bunların özümsemesi ve - ben o terimi özellikle kullanıyorum - ‘mağlup edilmesi’ gerekiyor. Çünkü bu, sonuçta bir rekabet, bir yarış. Çok cevval olanlarımız ‘savaş’ diyor. Yapacaksınız bunu, ringe çıkacaksınız, öyle söyleyeyim. Çünkü “Batı modernitesi iflas etmiştir” diyoruz, ama ringde son şampiyon o! Muhammed Ali’yi düşünün: ringe çıkmış: “ben dünya şampiyonuyum” diyor; ama yaşlanmış, belli ki yenilecek. Genç biri, mesela Mike Tyson çıksa karşısına yenilecek, ama iddia var. Şimdi rakibi -mesela Tyson- ne yapacak? Kendini yetiştirecek; çıkacak, ringde yapacak bunu. Anlatabiliyor muyum? Ringde yenecek Muhammed Ali’yi ve herkes de görecektir bunu. Görmeden olmaz. ‘İspatlı’ olmasından bunu kastediyorum. Yoksa ringde değil de sokakta dövüşseler ve yine Tyson yense, o da kabul edilmiyor, bir de öyle bir şey var. Sokakta dövüştüğü zaman da Mike Tyson Muhammed Ali’yi yenebilir, ama bu galibiyet ‘resmi statü’ kazanmaz. Onun için, bu *Tehâfût* gibi kitapları, ringde yapılan mücadelenin sonucu yazılmış eserler olarak görmek lazım. Yani birisinin çıkıp: “ben *Das Kapital*’i Marx’dan daha iyi anladım ve eleştiriyorum” demesi lazım. Malum, Gazali’nin böyle bir sözü var: “Ben bu *Tehâfût*’u, Yunan filozoflarının eserlerini, onların yazarlarından daha iyi anladıktan sonra kaleme aldım” diyor. Şimdi bu, “Ben Marx’ı Marx’dan daha iyi biliyorum ve onu rahatlıkla eleştirebiliyorum” demektir veya Ebu Hanife’yi Ebu Hanife’den, Gazali’yi Gazali’den, Adam Smith’i Adam Smith’den... Bir de modern dönemde o kadar çok disiplin, bilgi alanı var ki yap da görelim. Artık biliyoruz: disiplinlerin her birinin kendi içinde derya kadar alt alanı var. Tabii teknik alana girmiyoruz, biz ideolojiyle sınırlıyoruz burada, kaçınılmaz olarak onunla sınırlamak zorundayız. Ama bu noktada bile devasa bir literatür var. Bazen şöyle düşünüyorum: Bir kişinin bu işi yapması herhalde imkânsız! Eskiden bir kişi, bir âlim yapabiliyordu. Çünkü eskiden âlimler polimat karakterli olabiliyordu. Mesela, İbni Sina’ya bakıyorsunuz, birçok alanda aynı anda uzman; Aristo’ya bakıyorsunuz, fizikçi mi, matematikçi mi, doğa bilimcisi mi, biyolog mu, filozof mu, her şeyden anlıyor. Çünkü o zaman-

ki şartlar buna müsaitti; zeki bir insan o alanlarda uzmanlaşabiliyordu. Bilgi yekûnu azdı. Şimdi onu yapmak mümkün değil, bu çok açık bir şey. İnterdisipliner yaklaşımlar tekrar popülerite kazanmaya çalışıyor, ama zor oluyor bu işler. Çalışmalar var, ama istendiği gibi olmuyor. Fakat bu, ideolojik alanda böyle olması gerekir, mantık öyle gerektiriyor. Bir kişi yapamıyorsa bir kurul olur, bir kurul olmasa bir kurum olur, bir kurum yetmiyorsa on kurum olur... Ama bu işin yapılması gerekiyor.

Peki, yapıldığında ne olacak? ‘Karşılaştırmalı’ bir eleştirel çalışma yapılacak. Şimdi Gazali’nin *Tehâfût*’de yaptığı şey de burada bize bir şeyler söylüyor. Artık dünya küreselleşmiş durumda. Her şey gibi bilgi de küreselleştiği için bu karşılaştırmalı faaliyette kullanılan dilin de ‘küresel’ olması gerekiyor. Dolayısıyla şunu söylüyorum: Tipik manada çağdaş İslâmi hareketlerin dilini kullanarak küresel bir başarı kazanmak artık mümkün değil. Çünkü bu dil Müslüman Dünyası’na yöneliktir çok büyük çoğunlukla. Mesela, Mevdudi veya Kutub’un yazdığı eserleri okuduğunuz zaman, bunları, örneğin, Batılı bir filozof okusa, yani mesela Jean Paul Sartre okusa - onun Ali Şeriatî’yle ilgili bir sözü var, ona da değinelim şimdi - okumayı bırakır. Çünkü onun istediği tarzda sorular sorulmamış ve cevaplandırılmamıştır bu kitaplarda. Belirli bir kitleye hitaben yazılmıştır, öyle söyleyeyim. Fakat mesela, Sartre ne diyor? Bu söz de konumuz açısından önemli (gerçi mevsukiyeti konusunda bir sıkıntı var, ama birtakım yerlerde, internette karşınıza çıkıyor). Diyor ki: “Benim bir dinim yok, ama bir dinim olsaydı bu, Ali Şeriatî’nin dini olurdu!” Şimdi ben burada şu soruyu soruyorum: “Neden bu sözü Kutub veya Mevdudi için demiyor da Ali Şeriatî için diyor?” Bunun cevabı şöyle verilebilir: Çünkü Mevdudi ve Kutub’un dili Sartre’a hitap etmez, fakat Ali Şeriatî’nin dili hitap eder. Ali Şeriatî de benzer sorulara cevap arıyor çünkü. Şimdi, Jean Paul Sartre’ın dininin olup olmaması önemli bir şeydir. Şu açıdan önemlidir: eğer onu ikna edebiliyorsanız, sıradan Batılı insanı haydi haydi ikna edersiniz! Bir de modernite küresel hâkimiyet kurmuştur, en az 2-3 asırdır küresel hâkimiyeti var her alanda. Buna düşünsel alan da dahil. Siyasal alan zaten öyle ve bu coğrafyanın içinden bir insan bunu söylüyor. Yani şunu demiş oluyor: “Ben Muhammed Ali’yim, benim karşımda kim-

se yok.” Ali Şeriatî diye bir rakip çıkmış karşısına, “seninle maç yapabilirim, ama sen beni yine de yenemezsin.” Çünkü “dinim yok” diyor hala. Ali Şeriatî’nin bütün derdi insanları, özellikle de gençliği veya okumuş kesimleri o inandığı dine yöneltmek. İddiası budur. Müslüman âlim, aydın böyle inanır ve çalışır. Evet, Sartre muhatap almış onu, fakat okumalarımız bize gösteriyor ki, Ali Şeriatî’nin zengin bir malumatı var, güçlü fikirleri var, ancak bizim dediğimiz çapta bir şey yapamamıştır o da. Çünkü bu çok ağır, zorlu bir iş tir. Bence şu ana kadar kimse yapamamıştır bunu. Şu anda dünyada bunu yapabilen kişi veya kişiler -veya kurumlar- yok kanaatimce. Olmadığı için de bunun sonuçlarını göremiyoruz. Hatta birçok açıdan Müslüman Dünyası hâlâ sömürü sarmalının içerisinde. Ama tabii bu iş in görünen yanı. Bir de görünenin altında olanlar var. Onlara bakabilmek lazım, görebilmek lazım. Benim görebildiğim kadarıyla devran değişti, tarih başka yöne doğru akıyor. Ama bunu ‘potansiyel’ anlamda ifade etmek en doğrusu diye düşünüyorum, Müslüman Dünyası’nda olan biteni de artık bu sınırlara hapsetmemek lazım, onu da söyleyelim. Mesela, meşhur bir tartışma vardır: Batı neresidir? “Batı Japonya’dır, Latin Amerika’dır” diyenler de var. Doğru, bu manada Batı neresi veya Müslüman Dünyası neresi? Biz bütün dünyaya bakabiliyoruz. Dolayısıyla bu yeni söylemin, bu karşılaştırmalı analizin sonucunda Batı tarafında veya hakim düşünce tarafında bir mağlubiyet olacağına bunun mutlaka ‘küresel’ içerikli, dilinin de küresel mahiyette olması, dolayısıyla mevzularının da küresel karakterli olması gerekiyor. Yani cami cemaatini ikna edecek bir İslâmî dil kullanarak, küresel değişim gerçekleştiremeyiz demek istiyorum.

O manada ne söylemiş oluyoruz? Toparlayalım, bitirelim. Çağdaş dönemde Müslüman Düşüncesi tedrici bir gelişim seyri izlemiştir. Bunu Afgani ve Abduh’la başlatmak mümkündür, öyle yapmak gerekiyor. Burada bir öze dönüş kaygısı vardır. Yani bir “kim olduğunu anlama” çabası, yeniden köklere dönüş gayreti vardır. “Biz yenildik, niye yenildik? Kimliğimizi kaybettik. O zaman tekrar köklerimize dönelim” gibi basitçe ifade edilebilecek bir yaklaşımı var. Başlangıçta böyle olduğu için de, o dönemde eserler doğal olarak itikat alanında, inanç alanında verilmiştir, ama doğru anlamaya yönelik olarak doğal bir süreçtir ve

mağlubiyetin etkisiyle birlikte ‘savunmacı’, apolojetik bir dil kullanılmıştır. Bu dille -hâlâ bunu kullananlar var- bir başarı elde edemezsiniz. İkinci aşama -sembol isimler üzerinden gidecek olursak- Mevdudi, Kutub dönemlerine tekabül eder. Burada daha ‘özgüvenli’ bir söylem vardır, ama yine ‘yerel’ içeriklidir söylem. Sadece savunmacılıktan kurtulmuştur. Mesela, *Yoldaki İşaretler*’in ilk bölümünü okuduğunuz zaman görürsünüz, nasıl güçlü bir tonla konuşuyor. İşte “dünya değişti; İslâm geliyor, yapacağız, edeceğiz” filan gibi bir üslup kullanıyor. Mesela aynı dönemin sembol şahsiyeti olarak Ali Şeriatî de *Biz ve İktidar* kitabında şu ifadeyi kullanıyor: “Artık İslâm saldırıya geçmiştir.” Bunlar, özgüveni gösterir. Bu tür ifadeleri ilk dönemde ağza bile alamıyorduk. Şöyle diyorduk: “Yenildik, neden? Çünkü suç bizde. Bari adamların tekniğini alalım, kültürünü almayalım” filan. Böyle konuşuyorduk, anlatabiliyor muyum? Bunlar hep yenilmişlik psikolojisiyle söylenmiş sözlerdir. Ali Şeriatî’nin veya Kutub’un kullandığı bu özgüvenli ifadeler, gelişme trendini gösteriyor bence. Evet, düşünce geliyor, ama yeterli değil.

Burada şunu da ifade edeyim: Ali Şeriatî’nin, düşüncenin gelişim sürecine Abduh/Afgani veya Mevdudi/Kutub çizgisinden farklı bir katkısı var ve bunu önemsememiz gerekiyor. Benzer bir katkıyı Malik Bin Nebi’de yapıyor ama bu Ali Şeriatî’de bariz bir şekilde karşımıza çıkıyor. Birçok insan var da, biz ‘sembol şahsiyetler’ üzerinden gidiyoruz. Bu özgüvenin geldiğini görüyoruz, ama ben tekrar ısrar ediyorum o tezimde: Gazali’nin *Tehâfût*’de yaptığı şey henüz moderniteye karşı yapılamamıştır. Bu yapılamazsa, sonuç alınmaz. Peki, Gazali bunu yaptığında ne oldu? Birçoklarımız bunu duyarız, okuruz: “Gazali Müslüman Dünyası’nda felsefenin belini kıran adamdır veya felsefeyi bitiren adamdır” diye yazılır, çizilir. Batılı yazarlar genellikle bunu söylerler. Onu şöyle anlamak daha doğru: Felsefenin etkisini, popülaritesini gerçekten kırmıştır. Nasıl? Böyle etkili bir kitap yazarsanız olur bu, yoksa olmaz. Yani ispatlı bir şekilde yaparsanız olur. Ringde herkes görüyor: bir rekabet, mücadele var ve birisi diğerini mağlup ediyor. Gözünüz varsa, bunu görürsünüz. Bu zor bir şey değil. Önemli olan bu müsabakanın yapılabildiği olması. Gerçek manada yapılıyorsa, rakiplerden birisi diğerine üstün gelecek. Bundan başka bir sonuç zaten olamaz. Şu anda niye yok? Çünkü böyle bir rekabet yok, böyle bir maç yok.

İşte birisi çıkmış: “ben şampiyonum” diyor, peki, var mı karşısına çıkmış biri? Yok. Sen istediğin kadar “ben varım” de. Herkesin gözü önünde o ringe çıkmalsın ve kendini ispatlamalsın. Ama bu yok fiiliyatta. Sadece iddialar var. Bu iddianın ispatlanması lazım. Söylemek istediğim bu. Mesela bugün teknik derslerde bile ‘düşünce gücü’ konusuyla ilgili ders veren hocalar bile bunu anlatıyor. Düşüncenin bu etkisini, tarihteki etkisini görmek zor değildir. Galileo’ya ne yaptılar? Adamı engizisyon mahkemesi ölümle tehdit etti; korkusundan: “tamam” dedi, “dediğiniz gibi olsun”, ama mahkemeden çıkarken alaylı alaylı da gülücükler attı ve: “dünya yine dönüyor!” dedi. Şimdi dünya dönüyorsa, bunu engizisyon mahkemesi değil, kimse tersine döndüremez veya inkâr etse bile aksini ispatlayamaz. Dünyanın dönüyor olması ve onun bilgisine sahip olmanız yeter! Dünyayı o bilgiyle değiştirirsiniz. Bu Stephen Hawking’in bir sözünü okumuştum geçenlerde: “Modern bilimin babası Galileo’dur” diyordu! Evet, öyle de denebilir, çünkü burada net bir şey oluyor, artık eski skolastik düşünceden yeni düşünceyi ayırmış oluyorsunuz. Bunlar tarihe damgasını vuran şeyler, çok örnek göstermek mümkün. Sözü uzatmamak için daha fazla örneğe de girmeyelim. Benzer bir şeyi bizim yapmamız durumunda benzer bir neticenin hasıl olacağına inanıyorum. Bu teknik alanda, teknoloji alanında filan olacak iş değildir. Bu şekilde Müslüman Dünyası, Batı’nın, Doğu’nun, şunun bunun arkasından giderek vs. uzun vadede bir üstünlük filan sağlayamaz. Modernizasyon teorilerini böyle anlamak lazım: yani bu şekilde Batı’yı yakalamak veya geçmek isteyip çağ atlamak mümkün değil. Çünkü teknik veya felsefe, her alanda bu böyledir. Her gelişme, alttaki düşünce dinamiğine bağlıdır. Siz temelden hareket etmek zorundasınız. Temelde bu değişimi yapmak da mümkündür, çünkü düşünce sonuçta size özgü bir şey. Daha iyi düşünmek her zaman mümkün. Kapsamlı, sistematik düşünmek her zaman mümkün. İdeolojik dediğimiz şey de sonuçta sınırlı bir şeydir. Yani devasa bir alan, ama sınırı olan bir şey, tek kişinin yapması da gerekmiyor. Kurum olur bunun için, kurumun içerisinde çok zeki insanlar olur. Mesela bununla ilgili olarak proje bağlamında bazı şeyler de düşünüyorum. Ama bizim eğitim sistemimiz buna müsait değil. Mesela, bir yapı olsa, ‘düşünce okulu’ gibi bir şey kurulabilse, bunun içerisine seçme öğrenciler alınsa çocukluklarından iti-

baren, bunun bir yararı olabilir. Bu tür şeyler eskiden yapılıyordu. Bizim klasik medrese eğitimi-mizde vardı bunlar, biliyor musunuz? Batıda bile o modern dönem geçtikten sonra düşünülüyor, uygulanıyor bunlar, ‘özel okul’ bağlamında. Üstelik bugün teknik öyle gelişti ki zihinsel potansiyelini çok küçük yaşlardan tespit ediyorsunuz insanların. Yani diyelim ki tespit ettik: çocuk üstün zekâlı. Böyle insanlar istihdam edilebilir küçük yaşlardan itibaren. Bunlara üç-beş dil, sekiz-on dil öğretilir. Teknik ve sosyal alana ilişkin özüm-senmiş bilgiler etkili ve yararlı bir şekilde kısa sürede verilebilir. Yani şu anlamda söylüyorum: Tabii zihin jimnastiği anlamında. Bu aradaki açığı kapatmak için bir şeyler yapmak gerekiyor. Bunu hızlandırıcı mekanizmalar kullanılabilir demek istiyorum. Hani mesela birçok kişi, faaliyet yaptığı grubun içerisinde, yani mesela “100 kişiden 5 kişi yetişmiş olarak çıksa yeter” filan diye düşünür ya, öyle bir şey. Çünkü önemli olan işin yapılmasıdır. Yani böyle daha sofistike teknikler uygulayarak bu süreci hızlandırma yönünde çalışmalar yapılabilir diye düşünüyorum.

Şu sözlerle bitireyim sözlerimi: Bu iş, yani ‘düşüncenin okullaşması’ görevi, toplumun üzerine düşmektedir, fildişi kulelerde yaşayanlar yapmayacaktır bu işi. Tabii burada, aydınlar, alimler, ne diyorsanız, bunlar öncülük yapacaklar, ama bu materyal onlarla sınırlı kalmayacak. Belirli bir kesim bu işte uzmanlaşacak elbette. Bunu da tartışmanın kaliteli olması için yapmak zorundayız. Çünkü kaliteli fikir, ancak sağlam bir eleştiri mekanizması varsa ortaya çıkar. Süreci bu şekilde yürütürsek, sahici manada ümitvar olmaya hakkımız olur diye düşünüyorum. Tabii ben burada, 5, 10, 20 yıl gibi kısa vadeli süreçlerden bahsetmiyorum. Bu iş, uzun vadedir; yani 50 yıl veya daha fazlasını filan gerektirir. İnşallah bu yönde çalışmalar yapılacağına da inanıyorum ve konuyu gündemleştirmek adına, değişik vesilelerle meseleyi anlatmaya çalışıyorum. Olumlu tepkiler de gelmiyor değil, geliyor. Somut bir netice çıkar mı? Bilemiyorum. İnşallah çıkar. Çıkarsa o noktada iyi gelişmeler olacağına şahsen inanıyorum. Hepinize dinlediğiniz için, sabrınız için bir kez daha teşekkür ediyorum, ayrıca şahsıma gösterdiği teveccüh için de üniversiteye özellikle teşekkür ediyorum.

*Bu metin, yazarın 02.04.2013 tarihinde Muş Alparslan Üniversitesi’nde vermiş olduğu konferansın yeniden düzenlenmiş halidir.

Selçuklularda Devletin Kurumsallaşması ve Siyasetnâme

Selçuklu Devleti'nde Sultan Alparslan ve Sultan Melikşah'a vezirlik yapmış olan Nizamülmülk'ün Siyasetnâme adlı çalışması Selçuklulardaki devlet mekanizmasının teşekkülünü ortaya koyan bir "erken Fatih Kanunnamesi" olarak da okunabilir.

Öner BUÇUKCU

Selçuklu tarihi Türkiye'de genel itibariyle milliyetçi çevrelerin üzerinde durduğu bir aralıktır. İlgili çevrelerde bu ilginin oluşmasının önemli sebeplerinden birisi olarak Selçuklu Devletinin *devlet-i ebed müddet*

Osmanlı Devleti'nin öncülü; başka bir ifadeyle dibacesi gibi görülmesi gösterilebilir. Selçuklular Türklerin tarihte devlet üzerine devlet kurdukları anlatısında da önemli bir yerde durmaktadır. Hem Türk boylarının bu döneme kadar kurdukları en gelişkin devlet aygıtı olması sebebiyle hem

de Bağdat'taki Abbasi halifesiyle geliştirdikleri ilişki dolayısıyla Selçuklular belli kesimler tarafından önemsenmiştir. Selçuklu tarihi üzerine çalışmalarıyla bilinen Osman Turan'ın *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* adlı eserindeki pasajlar bu yaklaşımın klasik örneği olarak gösterilebilir (Turan, 1993).

Gelgelelim Türklerin tarihte devlet üstüne devlet kurdukları önermesi oldukça abartılıdır.¹

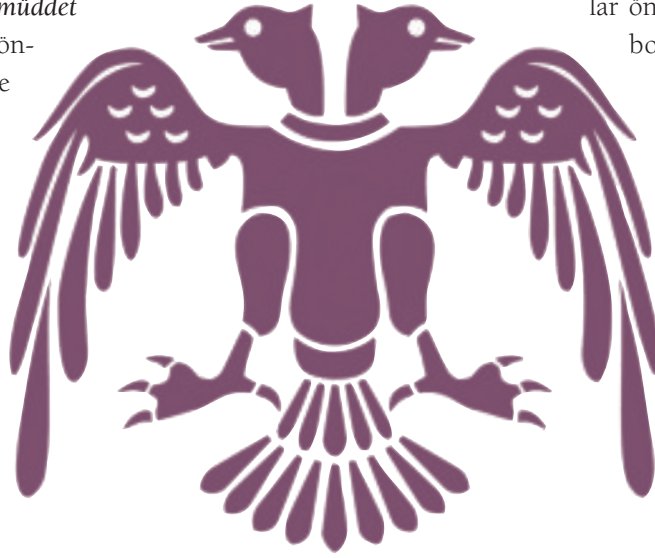
En azından Türk devlet geleneğinin 10.yüzyıl civarında Karahanlılar ile başladığı söylenebilir. Buna göre Çin, İran ve Arap medeniyetlerinin devlet geleneği daha eskidir. Karahanlı-

lar öncesi dönemde de Türk boylarında/kabilelerinde bir sınıfsal yapılanma dikkat çekmekle birlikte Türk devlet geleneği gibi görünen Karahanlılar öncesi teşekküller birer kabile konfederasyonu biçiminde örgütlenmişlerdir. Devlet üstün buyurucu bir irade ve artık ürüne el koyabilecek bir teş-

kilatlanma gerektirir ve bu

durum basit biçimleriyle Karahanlılar'da görülür. Bu bakımdan Selçuklular Türk devlet geleneği açısından bir aşamaya da işaret etmektedir.

İslâm'ın Asya'da yayılması esnasında heterodoks yorumlarla karşılaşan Sünnî din adamları özellikle Batınîliğe karşı devletin buyurucu gücüne ve şiddet uygulamasına ihtiyaç hissetmişlerdir. Selçukluların gelişkin bir devlet mekanizması inşaatmelerinin arkasındaki temel motivasyonun bu

durum olduğu söylenebilir. Selçuklu Devleti'nde Sultan Alparslan ve Sultan Melikşah'a vezirlik yapmış olan Nizamülmülk'ün *Siyasetnâme* adlı çalışması Selçuklulardaki devlet mekanizmasının teşekkülünü ortaya koyan bir "erken Fatih Kanunnamesi" olarak da okunabilir.

Siyasetnâme'nin yazıldığı dönem İslâm düşüncesinde siyaset teorisinin kriz yaşadığı bir dönemdir. Sonraki yüzyıllarda İslâm'ın siyaset düşüncesi üzerinde durulduğunda atıf yapılan eserler genellikle Nizamülmülk'ün *Siyasetnâme*'siyle yaklaşık dönemlerde yazılmıştır. Maverdî'nin *el-Ahkâmü's-Sultaniyye* adlı eseri, Gazalî'nin *Nasihatü'l-Mülûk* eseri, Farabî'nin *el-Medinetü'l-Fazıla* eseri, İbn Teymiye'nin *es-Siyasetü's-Şer'iyye* eseri gibi klasikler yaklaşık dönemlerde yazılmış; İslâm siyaset düşüncesinin ve siyaset pratiğinin ne olması gerektiği konusunda önerilerde bulunmuşlardır.

İslâm düşüncesinde ortaya çıkan bu bunalımın en önemli sebebi olarak Hz. Peygamber'in dünyadan ayrılması sonrası oluşan iktidar boşluğunu doldurmak üzere istikrarlı bir sistem geliştirilememesi gösterilebilir. Hulefâ-i Râşidîn'den sonra iktidar pratiğinin saltanata dönüşmesi İslâm düşüncesini uzun süre meşgul etmiştir. Bu bağlamda sonraki dönemde Maverdî'nin eserine sıklıkla atıfta bulunmaktadır. Maverdî siyaset pratiği olarak beliren saltanatı İslâm siyaset düşüncesine bütünleştirmiş (Maverdî, 1994; 54) bu yaklaşım sonraki yıllarda İslâm'ın siyaset teorisini krizden kurtarmıştır. Diğer taraftan Hz. Ali'nin iktidar talepleri ve iktidardan indirilmesi süreci İslâm siyaset düşüncesini sonuçları bugüne de ulaşacak şekilde derinden etkilemiştir. İkinci olarak İslâm'ın hızla yayılması üzerinde durulabilir. Bu yayılma döneminde farklı siyaset pratikleri ve teorileri ile karşılaşan İslâm düşüncesi, siyaset teori-

sini kodifiye etmekte sorun yaşamıştır (Kerimoğlu, 2008; 10-75, 234-241, Uludağ, 2008; 90-96, Humeyni, 1979; 51-131).

Yukarıda da ifade edildiği gibi Nizamülmülk'ün *Siyasetnâmesi* İslâm'da siyaset düşüncesi bağlamında güncelliğini muhafaza etmektedir. Bu makalede Selçuklu vezirlerinden Nizamülmülk'ün *Siyasetnâme* adlı eseri bağlamında Selçuklularda siyaset düşüncesi, devlet yapılanması ve dış politika yaklaşımı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bunun için öncelikle Nizamülmülk ve *Siyasetnâme* hakkında bilgiler verilecek ardından *Siyasetnâme*'nin nasıl bir toplumsal ve siyasal yapı içerisine doğduğu üzerinde durulacaktır. Son olarak İslâm'ın dış politika anlayışı üzerinde durulacak, Selçuklularla bu anlayışın bağı kurulmaya çalışılacaktır.

Nizamülmülk ve Siyasetnâme

Ortaçağ dünyasının en başarılı devlet adamlarından birisi olarak gösterilen Selçuklu veziri Nizamülmülk'ün gerçek adı Hasen b. Ali b. İshak et-Tusi'dir. Nizamülmülk Horasan'ın Tus şehrinde doğmuştur. Doğum tarihinin 1018 olduğu tahmin edilmektedir. Kendisine Nizamülmülk ismi bizzat Abbâsî halifesi Kaim bi Emrillah tarafından verilmiştir. Eğitiminin değişik safhalarını Halep, Şam, İsfahan ve Nişabur gibi dönemin önemli merkezlerinde tamamlamıştır. Babasıyla birlik-

te önce Gaznelilerin hizmetinde bulunmuş; Horasan tamamen Selçukluların kontrolüne geçince yine babasıyla birlikte Selçukluların hizmetine girmişlerdir. Selçukluların liderlerinden Çağrı Bey tarafından oğlu Alparslan'la tanıştırılmış, Alparslan'ın kardeşi Süleyman'la olan taht kavgasında Alparslan'ın yanında yer almıştır. Alparslan taht mücadelesini kazanınca Nizamülmülk de 1063'te vezir tayin edilmiştir (Özaydın, 2007; 194).

Siyasetname'nin yazıldığı dönem İslâm düşüncesinde siyaset teorisinin kriz yaşadığı bir dönemdir. Sonraki yüzyıllarda İslâm'ın siyaset düşüncesi üzerinde durulduğunda atıf yapılan eserler genellikle Nizamülmülk'ün Siyasetnâme'siyle yaklaşık dönemlerde yazılmıştır. Maverdî'nin el-Ahkâmü's-Sultaniyye adlı eseri, Gazalî'nin Nasihatü'l-Mülûk eseri, Farabî'nin el Medinetü'l-Fazıla eseri, İbn Teymiye'nin es-Siyasetü's-Şer'iyye eseri gibi klasikler yaklaşık dönemlerde yazılmış; İslâm siyaset düşüncesinin ve siyaset pratiğinin ne olması gerektiği konusunda önerilerde bulunmuşlardır.

Devletin kurumsallaşmasını sağlayan en önemli isim olarak ön plana çıkan Nizamülmülk bu sayede devlet bürokrasisine hâkim olmayı başarmış; Kutalmış isyanının bastırılmasında ve Melikşah'ın tahta geçmesinde büyük rolü olmuştur (Köymen, 2002; 496-497). Nizamülmülk'ün devlet bürokrasisine bu derece hâkim olması diğer devlet görevlilerini rahatsız etmiş, Sultana akseden bu durum zamanla Sultan Melikşah ile Nizamülmülk'ün arasının açılmasına sebep olmuştur. Nizamülmülk'e bir mektup gönderen Melikşah kendisini görevden almakla tehdit etmiş; Nizamülmülk de aynı şekilde mukabele ederek kendisinin görevden alınması durumunda tacının ve devletin yerle bir olacağını söylediği bir mektubu Sultana göndererek kendisini aleni tehdit etmiştir. Bazı tarihçiler bu olay üzerine görevden alındığını iddia et-seler de tarihçiler arasındaki yaygın kanaat görevden alınmadığı; Bağdat'a Sultanın yanına giderken Ebû Tahir-i Errânî isimli bir Batınî fedaisi tarafından öldürüldüğüdür (Özaydın, 2005; 195).

Nizamülmülk, kendisinden önceki vezir Kundurî'nin aksine mezhep çatışmalarını ortadan kaldırmak amacıyla Eş'arilerin ve Şafiilerin kontrol altında tutulması politikasına son vermiş; Kundurî'nin bu yaklaşımı yüzünden ülkelerini terk eden Ebu'l Kasım el Kuşeyrî, Ebu'l Meâlî İmam'ul Haremeyn el-Cüveynî gibi devrin önemli âlimlerinin ülkelerine dönmelerini ve kendi adıyla anılacak medreselerde görev almalarını sağlamıştır (Özaydın, 2007a; 195). Nizamülmülk'ün bu politikasının Batınîleri öteki olarak kodlamasından kaynaklandığı söylenebilir.

Şîî Fatımîlerin eğitim alanında adımlar atması üzerine büyük ihtimalle Sünnî düşüncenin sistematize edilmesini sağlamak maksadıyla Nizamülmülk tarafından kendi adıyla anılacak Nizamiye Medreseleri kurulmaya başlanmıştır. Bu eğitim kurumlarının ilki Bağdat'ta bizzat Nizamülmülk tarafından kurulmuş; daha sonra açılan medreseler Bağdat Nizamiye Medresesi'ni örnek almıştır (Özaydın, 2007b; 188). Nizamiye Medresele-

ri Bağdat, Nişabur, İsfahan, Belh, Mulsul, Basra, Herat, Merv, Amul'de kurumsallaşmıştır. Bu medreselerin yanı sıra Hargird, Büsenc, Zâhir, Kudüs, Dimaşk, Konya ve Harizm'de de Nizamiye Medreselerinin olduğu rivayet

edilmekle birlikte bu konuda yeterli bilgi bulunmamaktadır (Özaydın, 2007b; 190).

Nizamiye Medreselerinde okutulan başlıca dersler şu şekildedir: Kur'an-ı Kerim, Kur'an ilimleri (tefsir-kelam), hadis, Eş'arî Kelamı, fıkıh, Arap Dili ve Edebiyatı, riyaziye ve feraiz, hadis imlâsı, hitabet ve vaaz. Nizamülmülk'ün rakiplerinin Nizamiye Medreselerine harcanan para dolayısıyla Sultan Melikşah'a başvurarak bu kadar paranın kendilerine verilmesi durumunda İstanbul'u bile fethedeceklerini dile getirdikleri iddia edilmektedir. Bu iddialara göre Sultan Melikşah bu konuda şikâyetlerin yoğunlaşması üzerine Nizamülmülk'ü dinlemiş, ikna olmuş ve devlet hazinesi üzerinde sınırsız tasarruf yetkisi vermiştir (Kazvîni'den aktaran Özaydın, 2007b; 190). Nizamiye Medreseleri için merkezî bütçeden ayrılan payın genel bütçenin %10'u olduğu tahmin edilmektedir.

Nizamiye Medreselerinde özellikle Şafîiliğin ön plana çıkması hem o dönemde hem de sonraları diğer Sünnî mezheplere ilginin azalmasına sebep olduğu için sıkça eleştiri konusu edilmiştir (Özaydın, 2007b; 191). Nizamiye Medreseleri açısından özellikle dikkat çeken husus daha önceki medreseler özel kuruluşlar oldukları halde Nizamiye Medreselerinin devletin bünyesinde faaliyet göstermeleridir. Bu durum da medreselerin siyasî amacının daha baskın olduğunu göstermektedir. Medreselerin amacı Şîî-Batınî hareketlerine karşı Sünnîliğin benimsetilmesi ve tahkim edilmesidir. Nizamülmülk'ün eseri *Siyasetnâme*'nin de üzerinde en çok durduğu hususlar arasında dönemin toplumsal yapısının önemli bir dinamiği olan Şîî-Batınî tehdidi bulunmaktadır. Dolayısıyla hem *Siyasetnâme*'nin hem de Selçuklu devlet teşkilatlanmasının anlaşılabilmesi için dönemin toplumsal ve siyasal yapısının analiz edilmesi gerekmektedir.

Askerî Demokrasiden Devlete Geçiş

Selçukluların merkezi Asya'da kontrol altına aldığı coğrafya incelendiğinde Selçuklular'dan önce de çeşitli siyasal organizasyonların bu coğrafyayı yaklaşık olarak kontrol altına aldıkları görülecektir. Bu durumun ortaya çıkmasının ekonomik, siyasal ve coğrafi nedenlerinden söz edilebilir.

Öncelikle kabileler aristokrasisinin gelişmesinin bir noktasından sonra mümkün olduğu kadar geniş araziler üzerinde kontrolün sağlanması gereklidir çünkü kabileler arasındaki sürekli savaşlar ve yağma akınları hem otlaktan otlağa düzenli göçü baltalayıp çobanlığın verimini hem de ön Asya ve doğu-güneydoğu Asya ticaret yollarının güvenliğini olumsuz etkileyerek güzergâhların değişmesine kadar varabilecek neticeler doğuruyor, kâr payını düşürüyordu. Dolayısıyla coğrafi olarak korunmuş bir alanın kontrol altına alınması önemliydi.

Selçukluların da üzerine oturdıkları bu coğrafya oldukça geniş bir alana yayılıyordu. Bu alan içerisinde savaşçı kabilelerin ilerlemesini engelleyebilecek oldukça az coğrafi engel bulunuyordu. Dolayısıyla "dünyanın bu köşesinde yetenekli ve itibarlı bir önder etrafında kenetlenmiş birkaç akraba/müttefik kabileden oluşan bir çekirdek, biraz daha genişçe bir halkanın sadakatini bir kere elde etti mi esaslı bir ivme kazanıyor, genel örgütsüzlük ortamında ilk örgütlenen yuvarlandıkça irileşen bir kartopu gibi Orta Asya'nın tamamını kolayca kontrol altına alıyordu" (Berktaş, 1989; 71).

Bu noktada Friedrich Engels'in devletin oluşum süreçlerine ilişkin modellemesi işlevsel gözükmemektedir. Bu modelleme devletin oluşum süreçlerini kabilesel kandaş kolektivizm, askerî demokrasi ve devlete sıçrayış olarak öngörmektedir. Engels'e göre aşiretler birkaç gense; en az iki gense bölünmüştür. *Gens* Engels tarafından Lewis Morgan'a atıfla kullanılan bir

terimdir. Morgan kavramı Latince'den alıp kullanmıştır, aryan kökünden gelmekte ve soy-sop anlamında, ortak bir dölden gelmeye atıfla kandaş gruplar için kullanılmıştır (Engels, 2012; 100). Engels'e göre nüfusun artmasıyla birlikte bu gensler birkaç yavru gense bölünür; bu gensler belirli durumlarda bir gens tarafından konfederasyon biçiminde birleştirilir (Engels, 2012; 186).

Engels'in modellemesinde Asya'daki göçebe gruplar üzerinde ayrıca ve ayrıntılı biçimde durulmuştur. Bu gruplar ya da Engels'in tabiriyle Çoban aşiretler, barbar gruplardan farklı biçimde sadece daha çok süt ve ete sahip olmakla kalmayıp hayvanların derilerinden ve yünlerinden faydalanan iplik ve dokumalara sahip oluyorlar böylelikle ilk kez düzenli bir değişim olanaklı hâle geliyordu.² Zamanla hayvan sürüleri özel mülkiyetin konusu haline gelmeye başladı. Bu ilk aşamanın ortalarına doğru Asya steplerindeki çoban aşiretler tarımı öğrendiler. Bu noktada işlenmiş topraklar aşiret mülkü olmaya devam ettiler. Yararlanma hakkı önce gense, daha sonra da gens tarafından ev topluluklarına ve son olarak da bireylere verildi ancak bu aşamada bireylerin hakkı kullanma hakkı ile sınırlı kaldı (Engels, 2012; 187-188).

Nüfusun yoğunlaşmaya devam etmesi dış dünyadan gelecek tehditlere karşı gerekli olduğu gibi içeride de gereklilik halini almaya başladı,

aralarında akrabalık bulunan aşiretlerin konfederasyon biçiminde birleşmesi zorunluluk haline geldi. Birbirleriyle kaynaşan bu aşiretlerin toprakları da halkın kolektif toprağı biçiminde kaynaşır. Halkın askerî şefi vazgeçilmez, sürekli bir konum kazanır. Bu noktada Engels'in askerî demokrasi olarak adlandırdığı aşamanın halk meclisi, konsey ve askerî şef olarak isimlendirdiği kurumları oluşur (Engels, 191-192).

Askerî demokrasi aşamasında saf ilkel komünallığın özellikleri ile devletli toplumun özellikleri bir aradadır. Üretim ilişkilerindeki dönüşümlere üst yapı kurumları geç cevap vermektedir. Kan-

daşlık ve sınıfsızlık aşınmaya başlamış olmasına rağmen devletin şiddet tekeli henüz belirginleşmemiştir yani topluluktan ayrılmamıştır. Bu aşamada askerî şef ya da tepedeki klan kan bağıni çözüp kişisel sadakat arz edenlerle özel maiyet kurmaya başlamış ve kendi kabilesine karşı bu türdeş gruplara yaslanmaya başlamıştır. Askerî demokrasi safhasının bir sonraki aşamasında kabile efradının silahsızlandırılması ve yerleştirilmesi amacıyla yürütülen faaliyetler devreye girmektedir. Bu tebaanın vergiye bağlanması ve silahsızlandırılması en zor aşamalardan birisidir. Başarı oranıyla paralel/doğru orantılı biçimde devlet bürokrasisi de belirginleşmeye başlayacaktır. Diğer bir ifadeyle başarısızlık bürokrasinin belirginleşmesini ve dolayısıyla devletleşmeyi geciktirmektedir. Bu bağlamda askerî demokrasi aşaması çok uzun da çok kısa da sürebilir. Selçuklular'da bu aşama birkaç yıl sürmüş; Nizamülmülk'le birlikte tamamlanmıştır.

Selçukluların Alparslan'a kadar olan serüvenleri Engels'in devletleşme modellemesi ile uyumlu bir görünüm arz etmektedir. Selçuklular Gazneliler'in hüküm sürdüğü alanlarda tarih sahnesine çıkmış görünmektedirler. Kandaş kabilevi aşamanın bir gereği olarak Gazneliler'in hüküm sürdükleri coğrafyada önce daha geniş otlak talepleri söz konusu olmuş, bu talep daha sonra daha geniş topraklara sahip olma arzusunun ortaya çıkarmıştır. Bu durumun kabile reislerinin temel motivasyonu haline dönüşmesi Selçuklular'a karşı başkaldırı ve yapılan savaşlarda etkili olmuştur (Agacanov, 2006; 44). Bu dönemde merkezî Asya'da tarikatların oldukça etkin olması Selçukluların ilk dönemlerinden itibaren Sufi ekol temsilcileriyle ilişki kurmalarını kolaylaştırmış gözükmektedir.

Selçuklu fütühatı öncesinde bozkır halklarının bir kısmının İslâm'ı kabul ettikleri görülmektedir. X. yüzyıl kaynaklarında İslâm'ı benimseyen barışçıl Türklerin yarı yerleşik bir yaşam sürdürdükleri, ancak eskiden olduğu gibi göçebe çadırlarda oturdukları belirtilmektedir. Putperest kültürlerin yerini alan tek tanrı inancının benimsenmesi onların sosyal yapısındaki değişimin bir sonucudur (Agacanov, 2006; 46). Türkler X. yüzyıldan itibaren Abbâsî halifelerinin ve Samanîlerin ordularında paralı asker olarak görev almaya başlamışlardı. Roux Türklerin Sünnileşmesinde bu durumun altını yağma ve çapuldan gelen kaynağın büyük-

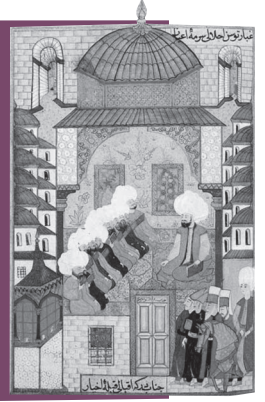
lüğü karşısında Arapların doygunluğu dolayısıyla Türklerin ilgi göstermesine bağlamaktadır (Roux, 1994; 28-29). Diğer taraftan Selçuklularla birlikte İslâm'ı kabul eden Türkmen boylarının artması Selçukluların İslâm'ı fütuhatları için bir motivasyon kaynağı ve ideolojik enstrüman olarak benimsediklerini göstermektedir.

Selçuklularla Sufilerin birbirlerinden karşılıklı olarak faydalandıkları söylenebilir. Batınî hareketinin kuvvetlenmesi karşısında daha güçlü bir siyasal otoriteye ihtiyaç duyan Sufilerle genişlemek için ideolojik angajman arayışındaki Selçuklular birbirlerine ihtiyaç duymuşlar ve birbirlerini etkilemişlerdir. Selçukluların Gazne Sultanı Mes'ud ile savaştığı bir dönemde Çağrı ve Tuğrul Beylerin Serahs yakınlarında bulunan dönemin etkili Sufi liderlerinden Şeyh Ebu Said-i Ebu'l Hayr'ı ziyaret edip elini öptükleri; Şeyh'in bir süre başını önüne eğip düşündükten sonra başını kaldırıp Çağrı Bey'e hitaben: "Biz Horasan mülkünü sana, Irak'ı da Tuğrul Bey'e veriyoruz" dediği rivayet edilmektedir (Özaydın, 2013; 336).

Selçukluların askerî demokrasi safhasında hızlı bir gelişme gösterdikleri söylenebilir. X.-XI. yüzyıllarda Oğuz yabguları (hükümdarları) düzenli vergi toplama mükellefiyeti getirdiler ve bu vergilendirmeye karşı çıkanlar / ayaklananlar için Ordu kullandılar. Bu veriler Oğuz Yabgu Devleti'nden koparak Horasan bölgesine gelen ve bu esnada İslâm'la tanışan Selçukluların (Merçil, 2007; 30-31) kurumsallaşmaya dair bir tecrübeleri olduğunu göstermektedir.³ Bir başka önemli gelişme Selçukluların Farslarla karşılaşmaları sonrasında yönetsel olarak Fars geleneğinden etkilenmeleridir. Daha önce kontrol edilen topraklar yönetici ailenin fertleri arasında paylaştırılırken Tuğrul Bey sonrasında merkezileşme eğilimi belirginleşmeye başlamıştır (Bayram, 2001; 61-62).

Tarihsel olarak Selçukluları önceleyen Karahanlı Devleti de askerî demokrasi safhasında savaşçı özelliklere sahip, farklı bir gens olan Selçukluları yerleşik hâle ve silahsızlandırmaya çalışmış; bu sebepten merkezî otorite ile Selçuklular arasında savaşlar yaşanmıştır (Brockelmann, 2002; 142). Maveranünnehir üzerine yaşanan savaşlar neticesinde Karahanlılar Selçukluları yenilgiye uğratmış ve Horasan geneline dağıtmıştır. Dağılan bu gruplardan bazılarını Gazneli Mahmud, Gazne Devleti'nin sınır boylarına taşımıştır (Agacanov, 2006; 56-58). Selçuklular, Gaznelilerle de ot-

Nizamiye Medreseleri açısından özellikle dikkat çeken husus daha önceki medreseler özel kuruluşlar oldukları halde Nizamiye Medreselerinin devletin bünyesinde faaliyet göstermeleridir. Bu durum da medreselerin siyasî amacının daha baskın olduğunu göstermektedir. Medreselerin amacı Şîu-Batınî hareketlerine karşı Sünnîliğin benimsetilmesi ve tahkiki edilmesidir. Nizamülmülk'ün eseri Siyasetnâme'nin de üzerinde en çok durduğu hususlar arasında dönemin toplumsal yapısının önemli bir dinamiği olan Şîu-Batınî tehdidi bulunmaktadır.

lak genişletme, silahsızlandırma ve merkezden salınan vergilere direnç sebebiyle çok defa savaşmışlar; Dandanakan Savaşı'nda Selçuklular Gaznelileri mağlup ederek bağımsızlıklarını bir biçimde tescillemişlerdir. ⁴

Devlete sıçrama aşamasına gelindiğinde Engels'in modellemesinde öngördüğü üzere bütün topraklar Sultan'ın şahsında merkezileştirilmeye başlanmıştır. Genişlemenin ve bu merkezleşmenin neticelerinden birisi toplumun denetiminin sağlanması gerekliliğinin ortaya çıkmasıdır. Bu noktada Selçuklular'da devletin şiddet kullanma tekeli belirginleşmeye başlamış; oluşabilecek olumsuzlukları zamanında tespit edip müdahale edebilmek amacıyla haberleşme sistemi kurulmuştur. Haberleşme o kadar önemsenmiştir ki bu dönemde posta güvercinlerinin fiyatlarının çok yükseldiği rivayet edilmektedir (Kayıhan, 2009; 265).

Nizamülmülk dönemine gelindiğinde devletin sultanla eş değer hâle geldiği gözlenmektedir. Selçuklu tarihçileri büyük çoğunlukla askerî demokrasi aşamasından devlet aşamasına geçiş farklılıklarını ıskalamakta Sultan'ın şahsında toprakların merkezleşmesini Selçuklulara özgü bir yönetim biçimi olarak yorumlama eğilimindedirler (Merçil, 2007; 1-2, Nizamülmülk, 2011; 25-27).

Köprülü'ye göre Selçuklular, dayandıkları Oğuzlar arasındaki dayanışmayı zayıflatabilmek maksadıyla zorunlu iskân, büyük iktâdan (reislere verilen) küçük iktâyâ (sipahilere verilen) geçiş, Oğuz beylerinin çocuklarının sarayda rehin alınması, maaşlı muhafız alayları kurulması gibi yöntemlerle kırmaya çalışmışlardır. Bu noktada Selçuklu yöneticileri ile yerleşikleştirilemeyen ve silahsızlandırılmayan Oğuz kitleleri arasındaki mücadele kendisini dinî kalıplar içerisinde göstermeye başlamıştır. Bu çerçevede Selçuklu yöne-

ticileri yerleşik Oğuz boylarının din anlayışı olan Sünnîliğin taşıyıcısı haline gelmişlerdir. Göçebe Oğuz boyları ise genellikle Batınî mezhebini benimseyeceklerdir.

Sünnîliğin yerleşik gruplar tarafından kolaylıkla benimsenebilmesi bu noktada dikkat çeken bir husustur. Oğuzları ve yönetimi altına aldığı diğer genslerin büyük bölümünü yerleşikleştirmeye ve silahsızlandırmaya çalışan Selçuklu Devleti Ümit Hassan'ın tespitiyle "Sünnîliğin mutaassıp bir savunucusu haline gelmiş; Sünnîliği ideolojik bir dayanak haline getirmeye çalışmışlardır. Şarkiyatçı Brockelmann Türklerin sünnîliği kabul etmelerinin sebebi olarak sünnîliğin açık ve ılımlı esaslarının, Türklerin işlenmemiş zekâlarına uygun gelmesine bağlamaktadır (Brockelmann, 2002; 141).⁵

Selçukluların İslâm ve sünnîlikle bu kadar yakın bağ kurmalarının arkasındaki bir başka motivasyon kaynağı da dışa karşı ontolojik güvenliğin ve psikolojik üstünlüğün sağlanmasında etkili olacak Abbasî Halifesi ile iyi ilişkiler geliştirerek İslâm dünyasında siyasal üstünlüğü ele geçirme amacıdır. Bu dönemde oldukça zor durumda bulunan Halife kaim bi-Emrillah da Büveyhoğulları'nı askerî olarak sıkıştırmaya başlayan Selçuklu sultanını Büveyhoğulları'na karşı kullanmıştır. Bu amaçla Selçukluları siyaset sahnesine çıkaran kişinin Halife Kaim olduğu söylenebilir. Tuğrul Bey Hulvan'da olduğu bir sırada Halife kendisine Babilonya'nın hâkimi olduğuna dair hutbe okutma hakkını vermiştir (Brockelmann, 2002; 142).

Eski Hürremî, Mazdakî, Karmatî hareketlerinin bir devamı olarak görünen Batınîlik köylüler, göçebeler, yoksul zanaatkâr cırakları arasında taraftar bulabilmiştir (Berktay, 1989; 114). Aslında Müslümanlar arasında mezhep farklılıkları X-XI.

yüzyıllarda oldukça artmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında İslâm dünyasının siyasal lideri Abbasi halifesinin Büveyhoğulları'nın kontrolünde olmasının etkisi oldukça fazla gibi gözükmektedir. Eşarî ekolün önemli isimle-

rinden Abdülkaahir el Bağdadi tarafından kaleme alınan *Kitabü'l-Fark Beyne'l-Firak*'ta (Fırkalar-Mezhepler Arasındaki Farklar Kitabı) sapık kollar olarak nitelenen 100'den fazla mezhepten bahsedilmiştir (el-Bağdadi, 2011). Batınlık de bu kollardan birisidir. Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerin görünen ve görünmeyen anlamları olduğunu ileri süren Batıniler görünmeyen anlamlarının yani batınının bulunması gerektiğini iddia etmişlerdir. Bağdadi, Batınlığı şu şekilde anlatmaktadır:

Batıniyye, dinin temel esaslarını şirke dayalı bir şekilde te'vil ettikten sonra, şeriat hükümlerini de şeriatın kaldırılmasıyla veya Mecûsilerinkine benzer hükümlere büründürülmesiyle sonuçlanacak biçimde yorumlama hilesini kullandılar. Buna işaret eden şey, şeriatı kendi istekleri istikametinde te'vil etmiş olmalarıdır. Şöyle ki, kendilerine uyanlar için kız evlâdlar ve kız kardeşlerle evlenmeyi, şarap içmeyi ve bütün zevk verici şeyleri mübah kılmışlardır (el-Bağdadi, 2011; 172).

Selçuklular "askerî demokrasi" safhasını aşarak devlete sıçrayabilmişlerdir. Bu sıçrama esnasında içerde ve dışarda ontolojik güvenliğin sağlanmasında Sünnilik ideolojik bir enstrüman olarak kullanılmış, motivasyonu sağlamıştır. Bu durumu en net Nizamülmülk'ün *Siyasetnâme* eserinde görmek mümkündür. Yukarıda da ifade edildiği üzere Nizamülmülk'ün *Siyasetnâme*'si bir erken Fatih Kanunnamesi olarak değerlendirilebilir.

51 fasıldan oluşan *Siyasetnâme* hikâyeler ve hadis aktarımı yoluyla devlet yönetimini sitematize etmeyi amaçlamaktadır. Eserde Nizamülmülk hem devlet yönetimine hem de devletin ideolojik dayanaklarına ilişkin veriler aktarmaktadır. Örneğin "Şarap meclisinin kurulması ve şartları" başlıklı 30. fasıl bir bakıma Fatih Kanunnamesi'ndeki sofranın kurulması, sofrada adabı ve kaldırılmasına ilişkin hükümleri hatırlatmaktadır. Diğer taraftan Nizamülmülk'ün eseri Sünnî ekolün en önemli

başvuru kaynaklarından birisi haline gelmiştir. Kitaptaki tüm fasılların Kur'an-ı Kerim'e, Hz. Peygamber'e ya da onun ashabına dayandırılması bu bakımdan önemlidir. Heterodoks akımlar ve özellikle Batınlık hakkında

aktardıkları ise devletin ideolojik angajmanını kristalize etmektedir (Nizamülmülk; 2011).

Sultanın devletle eş biçimde kodlanması zamanla devletin devamı için saltanatın varlığını ve korunmasını gerektiren bir teoriye dönüşmüştür. Bu çerçevede Nizamülmülk'ün kitabının özellikle ilk bölümlerinin daha sonra daire-i adl olarak anılacak yönetim tekniğini anlattığı söylenebilir.

İslâm'da Dış Siyaset

Uluslararası ilişkiler, uluslararası hukuk ve dış politika gibi kavramlar tarihin belli bir döneminden sonrasına ait kavramlardır. Bununla birlikte Meray M.Ö. 3000-4000 yılları arasında Mezopotamya ve Nil vadisinde görülen etkileşimlerin de uluslararası ilişkiler diye nitelendirilebileceğini düşünmektedir (Meray, 1968; 5-6). İslâm hukuku da devletin diğer devlet ve toplumlarla ilişkisinin ne olması gerektiğine ve muhtevasına ilişkin çok gelişkin bir düzenek kurmuş ve bunun kodifikasyonunu gerçekleştirmiştir. İslâm hukukunun devletlerarası ilişkileri düzenleyen faslı *siyer* (bazı hukuk kitaplarında *cihad*) olarak anılmaktadır (Yaman, 1998; 3).

İslâm'da Devlet İdaresi adıyla Türkçeye çevrilen ancak içerisinde İslâm'da uluslararası hukuk tartışması yapılan eserinde Muhammed Hamidullah İslâm uluslararası hukukunu şöyle tarif etmektedir:

Fiilî ve meşru olarak bulunan bir İslâm devletin yine fiilî ve meşru olarak mevcut diğer devletlerle olan ilişkilerde göz önünde bulundurduğu hukukun belli bir kısmı, ülkenin geleneği ve anlaşmazlıkların ortaya çıkardığı mecburiyetler (Hamidullah, 2007b; 12).

Eserinde İslâm'ın fıkıh açısından son derece gelişkin bir sistem ortaya koyduğu fakat geçmişte İslâm'ın uluslararası hukuk yorumu hakkında

çok fazla çalışma yapılmadığı tespiti üzerinde de duran Muhammed Hamidullah'ın zihninde uluslararası hukuk derken beliren model bir İslâm devletinin diğer devletlerle ilişkilerini düzenleyen kurallar bütünü gibi görünmektedir. Bu çerçevede modern uluslararası hukuk disiplininin kurucularından kabul edilen Pierre Bello, Ayala, Vitoria, Gentiles ve benzerleri gibi yazarların İslâm hukukunun uygulandığı Endülüs'e yakın coğrafyalarda yetiştiklerinin altı çizilmelidir (Yaman, 1998; 4). Hollanda'da doğup uzun yıllar Fransa'da kalmış olan Grotius, İslâm hukukunda "post-liminium"un bilinen bir şey olduğunun farkına varınca şaşırmıştır. Bu durum da İslâm'ın devletlerarası ilişkileri düzenleyen kaidelerinin modern uluslararası hukuk disiplininin kurucuları tarafından incelendiğini göstermektedir (Hamidullah, 2007b; 92).

İslâm dini siyasetin ve hukuk düzeninin konusu olan insanları iki ana başlık etrafında örgütlemiştir. Müslim ve gayrimüslim şeklinde kategorize edilen bu düzen çerçevesinde İslâm fikhını uygulayan devletin muamelesi ayrıntılı düzenlemelerin konusu edilmiştir. Bu kategorileendirme kendi içerisinde de "devletlerarası ilişkiler" ve "devletin vatandaşlarıyla olan ilişkileri" başlıkları altında mütalaa edilebilir. Zira teoride devletler için var olduğu kabul edilen serbest hareket etme hakkı bağlamında devletlerin birbirleriyle eşit statülerde oldukları kabul edilmekle birlikte pratikte bu durum böyle olmamıştır. Çeşitli hükümdarlara hitap ederken kullanılan unvanlar, çeşitli devletlerin elçilerine gösterilen muameledeki ölçüler farklılıklar göstermiştir. Bununla birlikte elçilerin can ve mal güvenliği sağlanır, İslâm topraklarındayken hiç kimse tarafından rahatsız edilmemeleri temin edilirdi (Hamidullah⁶, 2007b; 181-183).

İslâm hukukçuları Müslüman bir devletin Müslüman bir başka devletle olan ilişkilerinde temel ölçüt olarak şeriatın bazı hükümlerinin uygulanıp uygulanmaması durumunu, uygulanıyorsa dahi bazı önemli emirlerinin ihmal edilip edilmediği gibi hususları benimsemişlerdir. Bu bağlamda Sünnî hukukçular bir İslâm devletinin, şeriatın önemli bazı hükümlerini ihmal eden başka bir İslâm devletine müdahale edebileceğini ileri sürmektedirler. Bazı Şii'lerin ilk üç halifeyi açıkça lanetlemelerini Sünnîler müdahale için yeterli bir sebep saymıştır. Zira bu eylemleri bir irtidat olarak kabul edilmiştir (Hamidullah, 2007b; 115).

Maverdî mürtetlerin ülkeleriyle olan ilişkilerle normal gayrimüslimlerin ülkeleri ile olan ilişkiler arasındaki farkları birkaç maddede toplamıştır. Bunlardan önemlileri şu şekildedir: Genel olarak mürtetlerle ne barış ne de ittifak antlaşması yapılabilir. Ancak gayrimüslim bir ülkeye dair böyle bir sınırlama söz konusu değildir. Mürtet olan kimseye aslında normal bir gayr-i Müslim olmadığı için zımmî statüsü verilmez. Bir mürtedin İslâm'ı tekrar kabul ya da kılıcı tercih etmekten başka seçeneği yoktur. Dolayısıyla köle edilmez, hayatı bağışlanmaz. Bir mürtetten ele geçirilen ganimet savaş ganimeti sayılmadığı için bunu elde edenler arasında paylaşılmaz, doğrudan Beytül-Mâl'e gider (Hamidullah, 2007b; 219-221).

İslâm fikhını uygulayan devletin tebası durumunda olan insanları Müslüman olmaları için zorlamaları İslâm hukuku açısından caiz değildir. Yunus Suresi'nde bu durum "*Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde kim varsa hepsi toptan iman ederlerdi. O halde insanları hep mümin olsunlar diye sen mi zorlayacaksın?*" şeklinde ifade edilmiştir (10/99). Hz. Peygamber de bir hadis-i şeriflerinde "Müslüman'ın diğer Müslüman'a kanı, malı ve ırzı haramdır. Müslümanlar İslâm'ın himayesi altındadırlar. Bu noktada gayrimüslimler de Müslümanlar gibidirler" demek suretiyle gayrimüslimlerin hukukuna işaret etmiştir.

Hanefî fukahasına göre darü'l-islâm'da ikamet eden zımmî, darü'l-harbde ikamet eden müsta'men Müslüman'dan daha üstündür. Zira darü'l-harbde ikamet eden Müslüman'ı öldüren kimseye kısas cezası uygulanmaz. Fakat darü'l-islâm'da ikamet eden zımmîyi kasden öldüren Müslüman'a kısas cezası tatbik edilir (Kerimoğlu, 2008; 194). İslâm ülkesinde yaşayan gayrimüslime eman verilir. Eman güvence demektir. Eman verilmesine ilişkin hususlar İslâm hukuk kitaplarında geniş biçimde düzenlenmiştir (Serahsi, 2005; 255-385).

İslâm'da devletlerarası ilişkilerin düzenlenmesinde en önemli kavramlardan ikisi "darü'l-islâm" ve "darü'l-harb" kavramlarıdır. Dar mevhumuna mahiyet kazandıran en önemli unsur ise hilafet nizamıdır. İmam Serahsi "dar mevhumu, idare ve hâkimiyete göre mahiyet kazanır. Müslümanların hâkimiyeti altında olan ve İslâm ahkâmının tatbik edildiği beldelere darü'l-islâm denir" yorumunda bulunurken İmam-ı Kuhistanî "Darü'l-islâm müminlerin emirinin sultanı altında olan ve İslâm

ahkâmının tatbik edildiği beldedir. Darü'l-harb ise kâfirlerin reisinin idaresi altında olan ve küfür ahkâmının icra edildiği yerdir" tanımlamasında bulunmuştur (Kerimoğlu, 2008, 175). Bazı fıkıh kitaplarında darü'l-islâm kavramı darü'l-adl olarak da isimlendirilmiştir.

Selçukluların diğer devletlerle ilişkilerinin bu temel kaideler etrafında şekillendiği söylenebilir. Örneğin Selçuklu Devleti'nin özellikle Batınilere ve heterodoks İslâm mezheplerine yönelik mücadelesinin bu kaide ekseninde yürütüldüğü söylenebilir. Yukarıda da aktarıldığı üzere Selçuklular Sünniliğin taşıyıcısı olarak Abbasî halifeleriyle karşılıklı faydaya dayanan bir ilişki biçimi geliştirmişlerdir. Selçukluların Büveyhoğulları'na yönelik mücadelesinin motivasyonunu Büveyhoğulları'nın farklı bir mezhepten olmaları sağlamıştır denilebilir.

Selçuklu Devleti'nin genişlediği coğrafyalarda nüfusun büyük bölümünün Müslüman olması özel mülkiyetteki topraklar konusunda büyük sorunlar doğurmamıştır. Ele geçirilen topraklar merkezileştirilip Alparslan sonrası dönemde küçük iktalara bölünmüştür. Ele geçirilen topraklardaki gayri müslim nüfus vergiye bağlanmış ve kendilerine eman verilmiştir. Bu nüfusa dönük uygulama genel hatlarıyla o güne kadar gelişen vatandaşlık hukukuna göre olmuştur.

Kaynaklar

- Agacanov, Sergey Grigoreviç (2006); *Selçuklular*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Bayram, Mikail (2001); "Anadolu Selçuklularında Devlet Yapısının Şekillenmesi", *Cogito*, sayı: 29, s. 61-72.
- Berktaş, Halil (1989); "Osmanlı Devleti'nin Yükselişine Kadar Türklerin İktisadi ve Sosyal Tarihi", *Türkiye Tarihi-1* içinde, Yay.Yön.: Sina Akşin, Cem Yayınları, İstanbul.
- Brockelmann, Carl (2002); *İslâm Ulusları ve Devletleri Tarihi*, Çev. Neşet Çağatay, TTK yayını, Ankara.
- el-Bağdadî, Abdülkaahir (2011); *Mezhepler Arasındaki Farklar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Hamidullah, Muhammed (2007); *Hız. Peygamber'in Altı Orjinal Diplomasi Mektubu*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Hamidullah, Muhammed (2007b); *İslâm'da Devlet İdaresi*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Humeyni, Ayetullah (1979); *İslâm Fıkıhında Devlet*, Düşünce Yayınları, İstanbul.
- İbn Havkal (2014), *10.Asırda İslâm Coğrafyası*, Ramazan Şeşen (ter.), Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Kayıhan, Hüseyin (2009); "Selçuklular Zamanında Ülkenin Asayışı ve İç Güvenliğinin Sağlanması", *Selçuklu'dan Osmanlı'ya-Prof. Dr. Mikail Bayram'a Armağan* içinde, Kömen Yayınları, Konya.
- Kerimoğlu, Yusuf (2008); *Devlet ve Siyaset Üzerine Notlar*, Misak Yayınları, Ankara.
- Köymen, Mehmet Altan (2002); "Büyük Selçuklu Veziri Nizamü'l-mülk ve Tarihi Rolü", *Türkler*, C.5 içinde, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

- Meray, Seha L. (1968); *Devletler Hukukuna Giriş-I*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Merçil, Erdoğan (2007); *Selçuklular'da Hükümdarlık Alâmetleri*, TTK Yayını, Ankara.
- Nizamülmülk (2011); *Siyasetnâme*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Özaydın, Abdülkerim (2007a), "Nizamülmülk", *DİA*, c. 33, s. 194-196.
- Özaydın, Abdülkerim (2007b), "Nizamiye Medresesi", *DİA*, c. 33, s. 188-191.
- Özaydın, Abdülkerim (2013); "Büyük Selçuklular'da Ulema / Sufi-Devlet İlişkileri", *Prof. Dr. Mehmet İpsirli Armağanı* içinde, Haz: Feridun M. Emecen, İshak Keskin, Ali Ahmetbeyoğlu, TİMAŞ Yayınları, İstanbul.
- Roux, Jean Paul (1994); *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Serahsi (2005); *İslâm Devletler Hukuku-I*, Eğitaş Yayınları, Konya.
- Turan, Osman (1993); *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi I-2*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Uludağ, Süleyman (2008); *İslâm-Siyaset İlişkileri*, Dergâh yayınları, İstanbul.
- Yaman, Ahmet (1998); *İslâm Hukukunda Uluslararası İlişkiler*, Ankara.

Dipnotlar

- 1 Bu teze günümüzde de çok sayıda metinde rastlanmaktadır. Güncel örneklerinden birisi için bkz. Merçil, 2007; 1.
- 2 Agacanov, Oğuzların kendi tarım ürünlerinin satışına ya da takasına ilişkin kaynaklarda bir bilgi olmadığını belirtmektedir (Agacanov, 2006; 50).
- 3 Bu bağlamda Tuğrul Bey'in de İslâm'la tanışma ve yayılma sürecine paralel olarak yabgu sıfatı yerine ilk başlarda emir, sonraki dönemlerde de Sultan el-muazzam, Şahanşah gibi sıfatları kullandığı söylenmelidir (Merçil, 2007; 31). Sıfat ve unvanlar bu dönemde oldukça önemli görülmektedir. Vezir Nizamülmülk, ortalık karışığında soysuzların Padişah ve vezir lakaplarını kendilerine vermekten çekinmediklerine vurgu yaparak "Unvanların Manası ve Derecelendirmesi" başlıklı bir bölüm açmıştır (Nizamülmülk, 2011; 174-182).
- 4 Selçukluların devlet mekanizması açısından belli bir takım kurumları hazır buldukları söylenmelidir. Örneğin X. Asırda İslâm dünyasını dolaşan İbn Havkal Maverâünnehir bölgesinde Samanîlerin her yönetim biriminde kadılık, naiblik, posta müdürlükleri, vergi memurları gibi görevlileri bulundurduklarını yazmaktadır (İbn Havkal, 2014; İstanbul). Bu durum Selçuklular öncesinde başka siyasal organizasyonların da askerî demokrasi safhasını tecrübe ettiklerini göstermektedir.
- 5 Özaydın'ın Sufî liderlerin diğer Sünnî mezheplere karşı Selçuklu hükümdarlarından zaman zaman korunma istediklerini ancak Selçuklu hükümdarlarının bu ihtilafa karışmadıklarını iddia etmektedir (Özaydın, 2013; 345). Ancak aynı Özaydın *DİA* için yazdığı makalede Nizamiye Medreselerinin Şafîliği önelediği için eleştirildiğini söylemişti (Özaydın, 2007; 190-191). Nizamiye Medreselerinin doğrudan devlet tarafından kontrol edildiği bu noktada hatırlanmalıdır.
- 6 Aynı yazının Hz. Peygamber'in Mısır siyasi lideri Mukavkis'a, Bahreyn siyasi lideri Münzir'e, Habeşistan Kralı Necaşi'ye, Bizans İmparatoru Heraklius'a, İran'lı Kısra'ya ve Uman'daki Ceyfer ve Abd'a gönderdiği mektupların orijinal metinlerini değerlendirdiği eseri için Bkz: Muhammed Hamidullah, *Hız. Peygamber'in Altı Orjinal Diplomasi Mektubu*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2007.

İslâmcılık Çalışmalarının Paltosu

Tarık Zafer Tunaya'nın İslâmcılık Cereyanı kitabı "bir operasyon" çalışmasıdır; tüm İslâmcılık araştırmalarında olduğu gibi. Tunaya 27 Mayıs düzeninin etkili akademisyen figürlerinden biri olarak Menderes'in asılmasına, DP'nin ortadan kalkmasına karşın, İslâmcılığın üzerine titrediği görüşlerin yeni dönemde etkili olacağını belki daha ilerisinde buyaklaşımların Türkiyesiyasi ve düşünce hayatında merkez öneme sahip olduğunu görmüştür.

Ercan YILDIRIM

Türkiye'de İslâmcılık araştırmalarının tarihi çok eskilere gitmez. 1980'lerin ortasında başlayan İslâmcılık araştırmaları esas ağırlığını 90'larda gösterdi.

İslâmcılık düşüncesinin kamusal alana girmesi, Müslümanların özel ve kamusal alan tartışmalarında siyaset ile birlikte kamudaki etkisinin gözle görülür artışı İslâmcılık üzerine yoğunlaşmayı getirdi. Refah Partisi'nin 80'lerin ortasından itibaren siyasetteki yükselişine bağlı olarak 1994'te belediyeleri alması, 1995 seçimlerindeki başarısı ve koalisyon ortaklığı peşinden 28 Şubat süreci İslâmcılık araştırmaları yapanların sayısını çoğaltırken, aynı zamanda bu araştırmacıların popülarlığını artırdı. Öyle ki Refah Partisi'nden tarikat ve cemaatlerin faaliyetlerine kadar pek çok aktivite İslâmcılık özelinde değerlendirildi. Dolayısıyla iktidara gelirken de giderken de bir şekilde İslâmcılık biçiminde yorumlandı. Hâlbuki İslâmcılık araştırmalarının başlangıcıyla Özal döneminin, dört eğilimin, tarikat ve cemaatlere olan devlet ilgisinin, müstehcenlik tartışmalarından laiklik ve demokrasi merkezli irtica söylemlerine kadar çok farklı yönelimlerin etkisi oldu.

İletişim ve ulaşım organlarına, İslâmî bankacılık, eğitim imkânlarının artışı, başörtüsü eylemleri, tüketim kültüründeki gelişmeye bağlı olarak yeni yönelimlerin İslâmî kesimdeki yükselişi

Tarık Zafer Tunaya

İslâmcılık araştırmalarının bir yanında *Nokta*, *Tempo*, *Aktüel* gibi dergilerin küçülten, itham eden, aşağılama kaygı güden dilinin, dosyalarının, resimli haberlerinin öte tarafındaysa kısmen canlanan akademik ilgiye paralel biçimde İslâmî kesimin içindeki araştırmacılarla oryantalist bakış açılarının tesiri büyük oldu. İslâmcılık üzerine yazılıp çizilenler İslâmî kesimi yönlendirdi mi, ne derece doğru anlattı bu belki tartışılabilir fakat bu sahada söylenen sözlerin belirgin bir imajı, medyatik de olsa bir algısı oluştu. Solun 80'li yıllarda aurasının tükenmesi, içe kapanması, milliyetçi ve muhafazakâr kesimlerin geri planda kalması İslâmcılık hareketinin alternatif bir toplumsal hareket olarak şekillenmesi ilgiyi meydana getirdi. Bunda 80'li yıllardaki resmi tarih söylemi eleştirilerinin yoğunlaşmasının yönlendirici tarafı olmuştur.

Kürt milliyetçiliği ile İslâmcılığın bir çevre hareketi olarak doğuşu, Özal dönemi, sınıflar arasındaki sert fay kırıkları ideolojik yönelimlerin ekonomi üzerinden yeni umutlara akmasını da sağladı. Türkiye'de siyasal alanın sıfırı tüketmesi, neoliberal yönelimle klasik içe kapanık elit arasındaki kavga, entelektüel sahanın başarısızlığı, yoksulluğu, temsil zafiyetini ve geniş memnuniyetsizleri "paradigma"ya yani Kemalist Cumhuriyet elitine, ulus devlete, yönetici seçkinlere indirge-

meleri İslâmcılığın alternatif potansiyelini hareket geçirdi. Bu belki İkinci Cumhuriyetçi sol liberal kesimin, neoliberal politikalar nedeniyle devrimci, proleter ve sınıf çatışmasına dayalı sol ile radikal modernleşmeye dayalı liberallerin yerine demokratik, çok kültürlü, hoşgörü temalı yeni bir mensubiyet arayışının sonucuydu. İslâmcılık araştırmaları zamanla “diyalog kanalları”nın açılmasını da sağladı. Bunda tabii ki “frankofon” tavrın katkısı oldu.

İslâmcılık Araştırmalarının Baskın Karakteri Siyasi

Türkiye İslâmcılık hareketi ve araştırmaları siyasal manada anglo-sakson iken; kültürel manada frankofondur. Dünyadaki İslâmcılık araştırmalarına bağlı olarak Türkiye’de de İslâmcılık siyasal dönüşüme paralel biçimde toplumsal ve kültürel değişim yani modernleşmeyle ilintilendirilir. İsmail Kara’dan Mümtazer Türköne’ye kadar İslâmcılık üzerine erken dönem kitaplar veren isimler İslâmcılığı modern karakterde gösterirken modernleştirici yönünü öne çıkarır. Ali Bulaç’ın çalışmalarında da gözlenen bu yön, İsmet Özel’de daha siyasi boyutta ele alınır. Bu dönemde akademik İslâmcılık çalışmalarıyla gazetecilerin İslâmcılık yazıları ve kitapları birbirine çok yakın seyrir gösterir.

Soner Yalçın’ın, Ali Yaşar Sarıbay’ın, Gencay Şaylan’ın, Ruşen Çakır’ın çalışmalarına Nilüfer Göle’nin, Elizabeth Özdalga’nın eklenmesi, 2000’li yıllara doğru Abdurrahman Arslan ve Hakan Yavuz’un modernleşmeyle siyasal hareketleri birlikte ele alan çalışmaları eklendi. Gilles Kepel, Oliver Roy, Bessam Tibi, Ernest Gellner, John Esposito, M. Watt gibi isimlerin İslâmcı hareketleri dünyaya sisteminin, bilhassa Soğuk Savaş’ın tükenmesinin ekseninde inceleyen kitaplarının çevirileri siyasal ağırlığı olsa da toplumsal ve kültürel dönüşümlerle birlikte ele alma imkânlarını artırdı.

Necmettin Erbakan ve R. Tayyip Erdoğan

Refah Partisi’nin 80’lerin ortasından itibaren siyasetteki yükselişine bağlı olarak 1994’te belediyeleri alması, 1995 seçimlerindeki başarısı ve koalisyon ortaklığı peşinden 28 Şubat süreci İslâmcılık araştırmaları yapanların sayısını çoğaltırken, aynı zamanda bu araştırmacıların popülerliğini artırdı. Öyle ki Refah Partisi’nden tarikat ve cemaatlerin faaliyetlerine kadar pek çok aktivite İslâmcılık özelinde değerlendirildi. Dolayısıyla iktidara gelirken de giderken de bir şekilde İslâmcılık biçiminde yorumlandı.

şümlemlerle birlikte ele alma imkânlarını artırdı.

İslâmcılık araştırmalarının 80’lerde başlayıp 90’larda zirve yapması dışarıya, uluslararası gelişmelere, dünya sistemine çok bağlıdır. Komünizmin tehdit ya da düşman olmaktan çıkıp yeni düşmanın İslâm olarak belirlenmesi hem ön hazırlık hem de süreci anlama bakımından İslâmcı hareketlerin mahiyetleri üzerine yapılan araştırmalarla sağlandı. Haliyle Türkiye’deki entelektüel ortam bundan yoğun şekilde etkilendi. Bernard Lewis’in daha kültürel ve teolojik olarak tarihi köklere atfına, Graham Fuller’in istihbaratçı, CIA gözlüğüyle bakan ve kısa dönemde “hayatiyet kazanan” gözlemleri eklendi. Kimi zaman Ufuk Güldemir’in, Faik Bulut’un, Uğur Mumcu’nun 90’lı yıllardaki irtica propagandasında İslâmcıları eli kanlı

katil gösterme, ABD’nin oyuncağı olduğunu kanıtlama, Yeşil Kuşak ve Ilımlı İslâm projelerini anlatarak Arap etkisini de devreye sokma girişimleri kuşkusuz İslâmcıları da İslâmcılık araştırmalarını da güdümlü hale getirdi. Bütün bunlara rağmen Ruşen Çakır’ın, Nilüfer Göle’nin, Mümtazer Türköne’nin, İsmail Kara’nın, İsmet Özel ve Ali Bulaç’ın İslâmcılık ile ilgili yazdıkları hepsinden daha dikkatli okundu, İslâmcılık araştırmalarını yönlendirdi, bakış tarzlarını kuvvetli kanallara itti.

Türkiye’de İslâmcılık hareketini eğer bir başı varsa, en başından bu yana getirip, tüm yönleriyle ele alan enikonu bütünlüklü bir çalışma yapılmadı. Belki de hakkını yememek gerek, tek bütünlüklü çalışma İslâmcılık üzerine ilk önemli araştırma olan Tarık Zafer Tunaya’nın *İslâmcılık Cereyanı*’dır. Önsözünde kitabın çatılmasında kullanılan malzemenin Çetin Özek tarafından derlenip getirildiği söylendiği için büyük oran-

da Özek'in damgasının olduğu kitap Tanzimat dönemini hızlı geçerken, Tunaya'nın Kemalizmin ve Cumhuriyet'in başlangıcı olarak gördüğü Meşrutiyet'i geniş biçimde değerlendirir. Tunaya bu konuda haklıdır esasında. İslâmcılık düşüncesinin bugün dahi savunduğu tezlerinin, delillerinin, hassasiyetlerinin hemen tamamı Meşrutiyet döneminde belirmiş sadece aktüel olana göre yeni yorumlar getirilmiştir. Tunaya 1960 yılı çerçevesinde bu döneme kadar belli başlı, kısa, yüzeysel ama vurucu, belirleyici, yön verici tespitler yapıp, genel şablonu çizer.

Tarık Zafer Tunaya'nın kitabı İslâmcılık araştırmalarının paltosudur.

Sonraki araştırmacılar onun vurgularını etkisileştirmek ya da kuvvetlendirmekten öteye gidemeyen eklemeler yapmıştır. Tarık Zafer Tunaya'nın *İslâmcılık Cereyanı* kitabı "bir operasyon" çalışmasıdır; tüm İslâmcılık araştırmalarında olduğu gibi. Tunaya 27 Mayıs düzeninin etkili akademisyen figürlerinden biri olarak Menderes'in asılmasına, DP'nin ortadan kalkmasına karşın, İslâmcılığın üzerine titrediği görüşlerin yeni dönemde etkili olacağını belki daha ilerisinde bu yaklaşımların Türk siyasi ve düşünce hayatında merkez öneme sahip olduğunu görmüştür. Tunaya çalışmasında bir yandan İslâmcılık tezlerinin bu topraklara temelden ait olduğunu vurgularken öte taraftan ABD etkisindeki dünya sisteminin ve demokrasinin gelişiminin İslâmcılık üzerinden şekilleneceğinin ipuçlarını verir. Dolayısıyla Tunaya'nın kaygısı İslâmcılık hareketinin yönünü işaretlerken Kemalist çelik çekirdeğin, Cumhuriyet elitlerinin ve tabii ki 27 Mayıs idaresinin "tedbir" almasını sağlamaya matuf uyarıları da taşır.

İslâmcılığı Devrimci-Gerici Karşıtlığı Üzerinden Okumak

İslâmcılık Cereyanı antagonistik siyaset tarzının, 27 Mayıs sonrasında hızlanan ve esas itibarıyla Kemalist Cumhuriyet elitinin sıklıkla kullandığı "ben ve öteki" karşılaştırmasının sonucu olarak İslâmcılık hareketine bakar. Bu açıdan döneminin önemli isimlerinden Niyazi Berkes'te olduğu gibi Kemalist bakış açısından tarihi okur, dolayısıyla İslâm'ı ve İslâm tarihini bütünüyle "aydınlık – karanlık" karşıtlığıyla değerlendirir. Kemalizm aydınlığı temsil ederken içinde İslâm geçen her türlü ideoloji ve eğilim karanlıktadır. Berkes'in, Do-

ğan Avcıoğlu'nun jargonu üzerinden Kurtuluş Savaşı da, Cumhuriyet'te, İttihatçılık ve Meşrutiyet hep ileri geri, aydınlık karanlık, devrimcilik gelenekçilik bakışının sonucudur. Tunaya, *İslâmcılık Cereyanı*'nı "devrimcilik-gelenekçilik" üzerine oturturken, bu iki çatışmayı "bitmeyen savaş" olarak gösterir.

Tunaya'nın İslâmcılık okumasının nedeni sistemin işleyişine bağlı olarak "laik ve Kemalist endişe"den kaynaklanırken, sonraki yıllarda bu kaygı farklı çalışmalarla kendini yeni boyutlara sürükler. Çağlar Kırçak'ın gerici bakışını Meşrutiyet'e kadar götürmesi, 31 Mart tarihi ile beraber Menemen ve Kanlı Pazar hatta Sivas olaylarını irticai kalkışma olarak değerlendirilmesi İslâmcılık çalışmalarında ana gövdeyi oluşturdu. İşbirlikçilik, vatani satma, mandacılık İslâmcılık düşüncesi üzerine yapılan çalışmalarda Kemalist okumanın en önemli argümanları oldu. 80'li yıllardaki çekirdek Kemalist yayınlarda Cumhuriyet gazetesi gibi Kemalist ve ittihatçı damarı koruyan yayınlarda İslâmcılık hiçbir manada "modernleşme" olarak değerlendirilmedi. Menemen hadisesi, şapka devrimi gibi devrimcilik, inkılapçılık boyutu, "şeriatçılar İran'a" sloganını besleyecek en galiz ve düşük seviyeli medyatik göndermeler işlendi. Buna karşın çevirilerle beraber Türkiye'de yapılan İslâmcılık çalışmalarında İslâmcılığın modern, modernleştirici yönleri daha baskın inceleme konusu yapıldı.

Abdullah Laroui'nin *İslâm ve Modernlik* çalışmasını Hakan Yavuz'un *Modernleşen Müslümanlar* ve Roy'un *Küreselleşen İslâm* ile birlikte okumak gerek. Montgomery Watt'ın *İslâmi Hareketler ve Modernlik* çalışmasını Aziz Azme'ın *İslâmlar ve Moderniteler*, Muhammed Ashway'in *İslâma Karşı İslâmcılık* kitapları ile birlikte değerlendirmeli. Fakat bu tür çalışmaların Kemalist zihinde, Tunaya'nın kitabını 90'da yeniden basmasına götüren endişelerdeki yeri aslında birbirine zıt görünür. Kemalist elit İslâmcı hareketi irtica ve düşman görmekten hiçbir zaman vazgeçmez. Tam tersine Postmodernizmin, liberalleşmenin İslâmcılığı "meşrulaştırmak", iyi ve şirin göstermek gibi niyetler taşıdığı görüşünü savunur. Dolayısıyla İslâmcılık çalışmalarında Tunaya her ne kadar kitabında, içerikte objektif kriterler gösterse, dergilerden yapılan aktarmalarda doğru tespitler içerse de kendi yorumlarında "devrimci-gerici" bakıştan bir an olsun uzaklaşmaz.

Abdolvahab el Efendi'nin *Nasıl Bir Devlet* kitabıyla İslâm devletini boşa çıkartan yorumları bile 80'lerin, 90'ların Kemalist gazeteci ve aydınlarının bakış açılarını değiştirmez. Öyle ki Özal sonrası neoliberal politikaların aksatıldığı 90'lar da entelektüel İslâmcılığın güçlenmesi, siyasi kanalın kuvvetlenmesi rahatsızlığı artırırken bazı akademisyen ve aydınlara yönelik suikastlar, Sivas olayları, PKK çatışmaları, nihayet 28 Şubat süreci İslâmcılık hareketi ile de olan örtük mücadelenin sonuçlarıdır. Sol ve liberallerin modernleşmeyle andıkları İslâmcılık, Kemalist zihinde karşı devrimci konumunu sürdürür. Müslümanların modernleşmesi bahsinde İslâmcılığın hala direnç noktası oluşturduğu eleştirisi 90'lardaki hatta 2000'lerdeki sol – liberal bakışlı İslâmcılık araştırmalarında bariz etkisini sürdürmeye devam eder.

90'lı yıllardaki İslâmcılık araştırmaları Tunaya'nın kitabın ikinci baskısını yapma ihtiyacını karşılayacak düzlemde. Dünya sisteminin, Soğuk Savaş sonrası şartların, 11 Eylül'ün getirdiği yeni konjonktür İslâmcılık çalışmalarına tesir ederken İslâmcılığın yükselmesine paralel olarak İttihatçı ve klasik Kemalist elitin geri plana itilmesine de neden olur. *İslâmcılık Cereyanı*'nın 1962 ve 1990 baskıları bu iki gerçeğin önceden fark edilmesiyle ilgilidir.

İslâmcılık, Kemalist Endişe ve Tarz-ı Hayat Tartışmaları

İslâmcılık araştırmalarında iki köşe taşı Tarık Zafer Tunaya ve Nilüfer Göle Legion d'honneur ödülü almışlardır.

Frankofon bakış İslâmcılık araştırmalarının geneline yayılır. Nilüfer Göle'nin 90'lara doğru İslâmcılık hareketine özellikle de kadınlara, lükse, kamusal alana yönelik çalışmaları önemli açılımlar yaparken yeni bakış açıları da getirdi. Göle İslâmcıların hâlâ yavaş modernleştikleri şikâyetlerini erken dönem kitaplarında yer yer dile getirirken bilhassa AK Parti iktidarında Gezi olaylarından sonra çıkardığı kitaplarda, röportajlarda ve makalelerde İslâmcılığın Avrupa'dan bile daha hızlı modernleştiği tespitlerini yapar.

Göle'nin *Modern Mahrem* ile başörtüsü meselesine eğilmesi, akabinde İslâmî tatiller, çalışma hayatı, medya sektörü, kadınların çalışması gibi konulardaki vurguları sadece sosyolojik tespitler değil İslâmcılığın değişmesine paralel ola-

rak kamusal alanda daha çok yer bulabileceği fikrini yerleştirmeye yöneliktir. Bu bakımdan medeniyetler çatışması-ittifakı dönemlerinde, 11 Eylül rejiminde İslâm ve Batı konularına değinir Göle. Avrupa'nın bilhassa entegrasyon tartışmaları yaptığı yıllarda yazdıkları batının haklarını korumaya yöneliktir. Buna karşın 2015'lere gelindiğinde bile Kemalist aydınların İslâmcılığa bakışlarında herhangi bir sapma, değişim, yenileşme kendini göstermez; Cumhuriyet Mitingleri mantığı zaman zaman güncellenen irtica, tarz-ı hayat, laiklik, genç subaylar rahatsız tartışmalarıyla canlılığını korur.

Kemalistler İslâmcılık araştırmalarındaki sosyolojik, kültürel bakış açılarına hâlâ mesafeliyken Müslümanların modernleşmesini yeterli bulmaz. Kemalizm sert ve radikal modernleşme projesi olarak Müslüman kimliği dönüştürmek istemesine rağmen İslâmcılığın 2000'lerdeki yüksek düzeyli modernleşmesini bile muhafazakâr, dindarlık göstergeleri nedeniyle "İslâmlaşma", "dinciliğin yükselişi" olarak görür; "tehlikenin farkında mısınız?" sloganı en çok da tarz-ı hayata yöneliktir.

İslâmcılık araştırmalarında temel bakış açısı her dönemde "ideolojik" olmuştur. Mümtazer Türköne'nin *İslâmcılığın Doğuşu* çalışmasının üst başlığı "siyasi ideoloji olarak" belirlenirken, 1986 yılında birinci cildini yayınladığı "seçki" ile İslâmcılık çalışmalarında adı öne çıkan İsmail Kara'nın bu yöndeki ilk kitabı *İslâmcıların Siyasi Görüşleri* üzerinedir. Dolayısıyla sonraki yıllarda bilhassa din-devlet ilişkileri, Cumhuriyet-din, tarikat ve tasavvuf-İslâmcılık ilişkileri üzerinde kalem oynatan İsmail Kara, İslâmcılığın 90'lar da siyasi olarak kuvvetleneceği öngörüsüne de bağlı olarak İslâmcı siyasetin Meşrutiyet köklerine yönelir. Tunaya'nın kaygısının benzerini işleyecek şekilde İslâmcılığın siyasi ideoloji açısından yükselmesine bağlı olarak aynen Tunaya gibi tüm fikri ve siyasi tezleri Meşrutiyet dönemine dayandırır. Meşrutiyet döneminin irtica tartışmaları, ittihatçılık, modernleşme ve matbuat konularının ötesinde meşrutiyet, istibdat, hilafet, meclis, itaat, meşveret gibi pek çok kavram üzerinden İslâmcı siyasetin haritasını verir. İsmail Kara'nın Tanzimat dönemi İslâmcılığını arka plana atması belki siyasi konjonktürün Osmanlılık kanalında akmasına bağlıdır. Kara'nın gerek *Din ve Modernleşme Arasında*, gerek *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Me-sele Olarak İslâm*'da meseleler değiniler şeklinde

Tarık Zafer Tunaya'nın İslâmcılık araştırmalarında Cumhuriyet dönemi büyük oranda siyasal yönleriyle yerini alsa da kitap temel belirlemeleri, yönelimleri, siyasete içkin fikri tartışmaları da aktarır. Tunaya'nın Meşrutiyet dönemini izah ederken İslâm devleti vurgusunda bulunması meselelere aktüel cepheden bakışının sonucudur. İslâm'da reform kavramı üzerinden birçok hususu Cumhuriyetçilerin, İslâmcıların kendi zaviyelerinden farklı değerlendirmelerini karşılaştırmalı olarak sunmaya gayret gösterir. Fahrettin Gün'ün, İsmail Kara'nın yazılarında da dikkati çekilen CHP'nin 1947 yılındaki esneme girişimine Tunaya da eğilir.

ele alınırken bütüncül bir İslâmcılık portresinin çizilmediği görülebilir. İsmail Kara'nın İslâmcılık çalışmaları belirgin vurgular, adlandırmalar, kavramlaştırmalar içerse bile bütüncül ve topyekûn izahlar getirmez. Bu açıdan Kara'nın röportajları, kitapları ve yazılarından çok daha fazla kanaatler içerir. Türköne'nin İslâmcılığın doğuşunu içeren kitabı da *Kara'nın İslâmcıların Siyasi Görüşleri* gibi siyasi oluşumu kavramlar üzerinden ele alır.

En Kapsamlı İslâmcılık Çalışması

Tarık Zafer Tunaya'nın *İslâmcılık Cereyanı*, İslâmcılık çalışmalarının en kapsamlı eseri olarak hem bir öncü hem de çok yönlü okumalara açık kılavuz niteliğindedir. İsmail Kara ve Mümtazer Türköne'nin İslâmcılığın siyasi tezlerinin tamamını bu kitapta bulmak mümkün olduğu gibi Kemalistlerin irtica vurgularını, Nilüfer Göle gibi sosyolojik ve kültürel dönüşümlerin alt yapılarını Tunaya'dan takip edebiliriz.

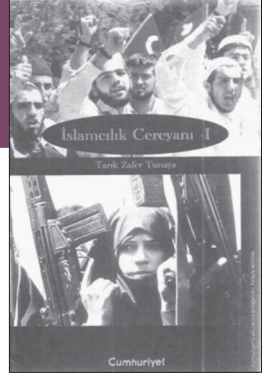
Müslümanların batı karşısındaki yenilgisinin taklit ve atalete dayandığından rasyonalizme, reform girişimlerinden, sosyal hayattaki yeniliklere, itaat ve meşveretin dini kaynaklarından, insan hakları tartışmalarına kadar, matbuatta İslâmcıların tartıştığı tüm konular, yalın, kısa, vurucu ve kaynaklarıyla birlikte gösterilir. Sonraki dönemlerde geleneksel İslâm-modernist yaklaşım başta olmak üzere, İslâm'ı din olarak ele alırken modernleşmenin unsuru olarak gören anlayış da Kur'an ve sünnete dönüş etrafındaki tartışmalar da Tunaya'nın kitabında görülebilir. Hilmi Ziya Ülken'in *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*'ndeki İslâmcılık tasniflerinden biri de modernist İslâmcılardır. Fakat Tunaya bu cenahın görüşlerini aktarsa da kavramın üzerinde fazla durmaz.

Tarık Zafer Tunaya'nın İslâmcılık araştırmalarında Cumhuriyet dönemi büyük oranda siya-

sal yönleriyle yerini alsa da kitap temel belirlemeleri, yönelimleri, siyasete içkin fikri tartışmaları da aktarır. Tunaya'nın Meşrutiyet dönemini izah ederken İslâm devleti vurgusunda bulunması meselelere aktüel cepheden bakışının sonucudur. İslâm'da reform kavramı üzerinden birçok hususu Cumhuriyetçilerin, İslâmcıların kendi zaviyelerinden farklı değerlendirmelerini karşılaştırmalı olarak sunmaya gayret gösterir. Fahrettin Gün'ün, İsmail Kara'nın yazılarında da dikkati çekilen CHP'nin 1947 yılındaki esneme girişimine Tunaya da eğilir.

Cumhuriyet'in Nakşilik'e düşmanlığının uzantısı olarak *İslâmcılık Cereyanı*'nda nurculuğun gelişimine dikkat çekilir. Bu açıdan mesela radikal İslâmcılığın Türkiye dışı atıflarından çok bu topraklara ait gelişmeleri önemseyen karakteri göze batır. Tunaya, feminizm, laiklik ve komünizm gibi tartışmaları İslâm dünyası, Meşrutiyet İslâmcıları, Kemalizm cephesinden ayrı ayrı değerlendirir.

Tarık Zafer Tunaya'nın *İslâmcılık Cereyanı* Türkiye'de İslâmcılık araştırmalarına başlayanların el kitabı mesabesindedir. İslâmcılık çalışması yapan pek çok isim onun kitabında değindiği konuların üzerinde yeni meseleler getirememişler ama ana başlıkları geliştirip derinleştirmişlerdir. Türkiye'deki İslâmcılık çalışmaları hâlâ uluslararası boyuttan yoksun, kapitalist iktisat penceresinden uzakta, dönemlendirmeleri tam anlamıyla yapıp detaylandıran evsafıta değil. İslâmcılığın temel tezleri kadar, kadrosu, siyasi yönelimleri, geçmiş-bugün arasındaki irtibatları anlamında da başvuru kaynağı olabilecek başlangıç düzey çalışmalarına muhtaç görünüyor. *İslâmcılık Cereyanı* İslâmcılık çalışmalarının paltosudur; İslâmcılık çalışmaları yöntem içerik bakımından bu kitabı unutturacak yeni mecraları bekliyor.

Said Halim Paşa ve İslâmcılık Düşüncesi

Said Halim Paşa da bir sadrazam, ama aslında diğer bütün sadrazamlar, bütün vezirler, bütün sultanlar da aynı zamanda İslâmcıyken Said Halim Paşa'nın farkı müktesebatında, yani eğitim müktesebatında, bakış açısında. Çok güçlü bir sosyolojik müktesebata sahip. Yani hakikaten toplumu çok iyi okuyan, İslâm toplumlarıyla, hele hele Osmanlı toplumuyla Avrupa toplumu arasındaki farkı çok iyi incelemiş, çok iyi gözlemlemiş ve onun adını çok iyi koyabilmiş bir isimdir Said Halim Paşa.

Yasin AKTAY

Said Halim Paşa Osmanlı'nın son döneminde yetişmiş önemli bir entelektüel. Osmanlı Sarayı'na da yakın bir adamdır. Aynı zamanda aristokrat birisi olduğunu görüyoruz, cedleri Mısır Sarayı'ndan olmasından dolayı Prens diye de anılıyor. İttihat Terakki içerisinde bulunmuş. Hem İslâm düşüncesinin önemli isimlerinden birisi, çeşitli İslâmcı dergilerde yazılar neşrediyor, nu mecralarda yazarken aynı zamanda devlet görevinde bulunuyor. Trablusgarp Savaşı dolayısıyla, İttihat Terakki grubu ona aşırı derecede güvendiği için onu İtalyanlarla müzakerelerde bulunmak için İtalya'ya gönderiyorlar. Mahmut Şevket Paşa İttihatçıların bir diğer önemli ismi bir suikast neticesinde öldürüldüğünde İttihatçılar büyük bir şok yaşıyorlar. Tabii daha sonra bunu İttihat Terakki içerisinde başka bir klığın yaptığı iddiası da ortaya atıldı. Ama neticede ortada bir kriz var. Sadrazam kim olacak? Beşeri sermayelerinde Said Ha-

lim Paşadan başka Sadrazam olabilecek kimse olmadığı için Said Halim Paşayı hiç kuşkusuz hemen sadrazam yapıyorlar. Yani İttihat Terakki hep işte Türkçü politikalar izleme gibi böyle bir algıyla değerlendiriliyor, ama Said Halim Paşayla da inanılmaz bir ünsiyet kurmuşlar. Ona çok güveniyorlar, partinin genel sekreteri olmuş, İttihat Terakki genel sekreteri olmuştur. Tabii çok probleml bir dönemden geçilirken bir de sadrazam oluyor. Bu süre zarfında da entelektüel çabasını devam ettiriyor, çeşitli mecralarda da yazmaya devam ediyor. Zor dönemde yaşamış olan bu düşünürümüzü Yasin Aktay'la konuştuk. (Öner Buçukcu)

Said Halim Paşa

İslâmcılık düşüncesi, dönemin İslâmcılık düşüncesi, İslâmcılık düşüncesinin içerisine doğduğu atmosfer ve bu bağlamda Said Halim Paşa'nın düşünsel angajmanlarını nasıl okumalıyız? Bu konuda düşüncelerinizi almak isterim.

Teşekkür ederim. Şimdi tabii Said Halim Paşa senin de dediğin gibi İttihat Terakki içerisinde genel sekreterliğe kadar yükselmiş bir adam. Şimdi bu ilk anda bizde büyük bir hayal kırıklığı yaratabiliyor. İlk büyük İslâmcılardan birisi olarak, işte *Sırât-ı Müstakim* dergisinde de yazıları çıkmış bir insan İttihat Terakki'de ne arıyor? Fakat şöyle görmek lazım: İttihat Terakki'de yer alıyor olmak o zaman o kadar da çok kötü görünen bir şey değil. Şimdi Şemsettin Günaltay, o da İslâmcı yazarlardan bir tanesi, ama Cumhuriyet Halk Partisi'nin başkanlarından bir tanesi, Cumhuriyet Halk Partisi içerisinde önemli isimlerden bir tanesi. İttihat Terakki de dönemin neredeyse tek partisi ve Türkiye'nin yönetimine talip olan insanların artık içinden geçmek zorunda oldukları bir mecra haline gelmiş. Bir de siyasete insanların bakış tarzları daha farklı olabiliyor. O dönemde başka bir mecra göremiyor insanlar, mesela bir Mehmet Akif Ersoy olsun, Babanzade Ahmet Naim olsun, Eşref Edip, bunlar da *Sırât-ı Müstakim*'in içerisinde.

Neden Bugün Said Halim Paşa'yı Konu Ediniyoruz?

Hocam, lafınızı böleceğim belki, ama mesela Mehmet Akif de İttihat Terakki üyesi olmuştur. Hatta o masonik yemini etmemek için onun için yemin ritüelinde değişikliğe gittikleri söylenir.

Şimdi Anayasayı lağvetmiş bir Sultan Abdülhamit var. Öyle bir şöhret sahibi oluyor, ama Abdülhamit hakkındaki onun istibdatçı olduğu, ülkeyi kötü yönetiyor olduğuna dair artık herkesle paylaşılan bir kanaat oluşmaya başlıyor ki bu kanaat bizzat Elmalılı Hamdi Yazır'da da oluşuyor, Mehmet Akif'te de oluşuyor, Said Nursi'de de oluşuyor, hepsinde oluşuyor. Şimdi bugün bu insanların Abdülhamit hakkında söyledikleri şeyleri

gördüğümüz zaman bunlar hakkında hayal kırıklığına uğrayabiliyoruz, ama o gün yaşıyor olsaydık belki biz de aynı duruma düşecektik, belki biz de *"bu kadar hakikaten olmaz, 30 yıldır bir insan idare ediyor olabilir mi? Bilahare 33 yıla kadar ulaşıyor, 33 yıl bir insan memleketi idare ediyor, bıkmıyor, usanmıyor"* diyebilirdik. Bu arada onun hakkında türlü propaganda var, müthiş bir algı operasyonları söz konusu. Entelektüel camianın neredeyse tamamı Abdülhamid karşıtı bir pozisyonda. Diğer bir deyişle Abdülhamid entelektüel

kesimi kaybetmiş durumda. Hal böyle olunca entelektüel camia da kuşkuyla bakıyor olduğu için topyekûn entelektüel camiayı karşısına almaktan da çekinmiyor. Böyle bir vaziyet söz konusu. Atmosferler çok önemli.

Şimdi biz neden bugün Said Halim Paşa'yı konu ediyoruz? Said Halim Paşa'yı bugün yani söz konusu ettiğimiz zaman ne kadar anlayabiliriz, ne kadar iyi görebiliriz, hatta o dönem bu tür şartlar yaşamış olan insanları bugünden dönüp baktığımızda ne kadar anlayabiliriz? Biz kendi yaşadığımız problemler muvacehesinde geçmişi irdeliyoruz. Biraz daha imkânsız, biraz agnostik gelebilecek bir cümle kuracağım: Biz tarihte yaşamış olan insanları hiçbir zaman tamamen anlayamayız. Ne anlıyorsak aslında biraz daha

kendimizi bularak anlıyoruz. Kendimizden bir şey bulduğumuzu düşünürsek bir şeyler anladığımızı düşünüyor ve hissediyoruz. Yorum biliminde de bu yaklaşım temel çizgileriyle vardır. İnsanın kendi tecrübeleri, biyografik özellikleri, her şey onun anlamasına dâhil oluyor. Sen bir şey anladım dediğin zaman sen bir varlık olarak, Yasin Aktay olarak bir insanı anlıyorsun. İşte sen Öner Buçukcu olarak muhatabını anlamış oluyorsun. Öner Buçukcu ile Yasin Aktay arasındaki fark onların an-

ladığı kişiye de yansıyor. İki tane farklı Nietzsche çıkar ortaya ve iki tane farklı Said Halim Paşa çıkar ortaya, hangisi doğru? Burada illa kasıtlı bir çarpıtmadan bahsetmiyoruz. Vardığımız yer, durduğumuz yerden olaylarda farklılık görürüz. Sen şu an oradan başka bir manzaraya sahipsin, ben buradan başka bir manzaraya sahibim. Ben senin gördüklerini göremeyebiliyorum, sen benim gördüklerimi göremeyebiliyorsun. Gördüğümüz şeylerle kısıtlanıyoruz, göremediğimiz şeylerle kısıtlanıyoruz. Olayın bütününe hiç kimse hiçbir zaman vakıf olamaz. O yüzden insan bilgisi zandan ibarettir. Mutlak bilgi vardır, zanni bilgi vardır. Vahiy mutlak bir bilgidir, ama benim vahiy hakkındaki bilgim, o da zanni bir bilgidir. Benim vahiy hakkındaki bilgim bir yoruma dayanır. Kur'an-ı Kerim mutlak bir bilgidir, ama benim Kur'an hakkındaki bilgim mutlak değildir. Benim bilgimdir. Vahiy mutlaktır, olduğu gibi onun için harfiyen korunmak zorundadır. Harfine dokunamazsınız, o mutlaktır çünkü Allah'tan indiği şeklide öyle korunacak. O mutlak bilginin hepsinin tek tek hepimiz üzerinde hepimizin nasibi ne ne kadar düşmüşse bir etkisi vardır, ama hiçbir etki o etkinin kaynağı hakkında mutlak bir bilgi vermez.

Bu çerçevede bakıldığında Said Halim Paşa'yla ilgili anlayışımız neticede bugünkü şartlarda anlaşıldı. Geçen sene epey bir tartışıldı. Neden geçen sene özellikle tartışıldı? Doğumunun 150. yılı dolayısıyla tartışıldı. *Tezkire* de armağan bir sayı yaptı. Önemli neticede Said Halim Paşa, çünkü İslamcı ve çok önemli fikirleri var. Dahası bir İslamcı iktidar pratiği de olan bir adam.

İslâm Trajik Bir Din Değildir

Sadrazam olmasının sebeplerinden birisi de buydu Hocam, hatta siz bu "İslâm'ın iktidar ve

muhalefet halleri" makalesinde bundan bahsetmişsiniz. "İslamcılık öldü mü" diye, "Öldü, çünkü İslamcılık bir muhalefet ideolojisiydi, iktidara geldi ve artık hükmünü kaybetti" düşüncesi ileri sürülürken siz de iktidar ve muhalefet hallerinden bahsetmişsiniz.

Tabii böyle bir ilginç bir çıkarsama yapmıştı Mümtaz'er Türköne ve açıkçası o zaman biz o tartışmayı başlatma gayesini çok anlamamıştık. Zannettik ki böyle masum bir İslamcılık tartışması, masum bir entelektüel tartışma, İslamcılık tarihine dair entelektüel bir tartışma. Şimdi biz de-

sek ki hayır, İslamcılık ölmedi, yaşıyor, işte biz buradayız desek bakın, bütün AK Partili çevreler aslında İslamcı deyip yurtdışına servis ediliyor. Bu kavramlarla bu şekilde tartışmanın Türkiye'de bir zararı yok ama bunu İngilizceye, Fransızcaya, Almancaya tercüme ettiğinizde masumiyetini yitirebilir ve bir karakter suikastına dönüşebilir. Nitekim Batı medyasında bu tartışmanın yansıma biçimlerine bakıldığında bu görülebiliyor. Yani bu tartışma Batı dünyasına dönük oldukça profesyonel bir algı yönlendirmesi haline getirildi. Bunu

sonradan anladım çünkü *Today's Zaman*'da bizim tartışmalarımızın yansıma biçimlerini görüyordum. Allah Allah, bunlarda bir ihbar kokusu var diyordum. Bayağı sanki birilerini ihbar etme söylemi vardı bu tür tartışmalarda.

Tabii tartışmanın içerideki boyutu da farklı bir algı yönlendirmesi amacı taşıyordu. Biz İslamcılık bitti deseydik bu sefer de AK Parti İslamcılığa ihanet etti diskuru devreye sokulacak ve AK Parti'nin destek kaybetmesi sağlanacaktı. O yüzden mesele, Mümtaz'er Türköne *"İslamcılık bitti"* diyordu. Ali Bulaç *"Hayır, bitmedi, ama AK Parti de İslamcı değil"* diyordu.

Parti olarak parti politikası itibarıyla, parti söylemi itibarıyla AK Parti bir İslamcı parti de-

İslâm diğer ideolojilerden farklı olarak kendi ideallerini bu dünyada gerçekleştirebilmiş belki de tek din ve tek ideolojidir. Onun için İslâm'ın trajedisi yoktur. İslâm trajik bir din değildir, bir tragedyası yok. Neden? Bakın, Hz. Musa'nın tragedyası vardır. Hz. İsa bir şey görmüyor bu dünyada, kendi tebliğiyle işaret ettiği ideal dünyayı bu dünyada yaşamıyor, yaşatamıyor. Çarmıha gerdirildiği düşünülüyor, havarileri tarafından ihbar ediliyor.

gildir. Bununla birlikte İslâmcılığın sorumluluğunu Türkiye'nin %100'üne yüklemek isteyen bir partidir. Eğer İslâm'ın bir çıkarı, bir sorumluluğu, İslâm'ın bir maslahatı varsa, bu Türkiye'de kendine Müslüman diyen herkesin maslahatıdır. Kendine İslâmcı diyen bir parti kendini diğer insanlardan İslâmcılık özelliği dolayısıyla ayırtıyorsa, İslâm'ın savunmasını tek başına üstlenmiş olur. Oysa İslâm hepimizin sorumluluğudur. Türkiye'de Cumhuriyet Halk Partisi'nin de İslâmcılık yapmak mecburiyeti vardır. Türkiye'de 'ben Türkiye'nin partisiyim' diyen herkes İslâm'a saygı duymak, İslâm'ın çıkarlarını, maslahatlarını gözetmek zorundadır. Fakat bu tartışma kafa karıştırıcı bir tartışmadır ve hedefi de başkadır. Hedefi Türkiye'de AK Parti'nin içinden geldiği çevreye ihanet etmiş olduğu ihbarını da Türkiye içerisinde tedavüle sokmaktır. Her iki durumda AK Parti'yi ihbar etmeye, uygun yerlere ihbar etmeye çalışan çok kasıtlı bir tartışmadır. Biz ise bu tartışmanın içerisine safiyane katıldık. Mümtaz'er Türköne o zaman şöyle bir şey söylemişti: *"İslâmcılık bir muhalefet söylemidir. AK Parti iktidara geldiğinde o söylem bitti, o söylemin değeri de bitti, hükmü de kalmadı. Çünkü AK Parti bir iktidar partisi olduğu için İslâmcılık bitti"* Hayır, AK Parti kendine İslâmcı demedi ayrı da, ama eğer İslâmcılık bitiyorsa, AK Parti iktidara gelmiş olduğu için bitiyor olamaz. Çünkü neresinden bakarsanız İslâm sadece muhalefete ait bir söylemiş gibi davranmak İslâm'ı çok doğru anlamamak anlamına geliyor, İslâm'ı yeterince takdir etmeme anlamına geliyor.

Tam da o tartışmalardan Said Halim Paşa'ya gelmeden önce siyere gidiyoruz. Yani İslâm diğer ideolojilerden farklı olarak kendi ideallerini bu dünyada gerçekleştirebilmiş belki de tek din ve tek ideolojidir. Onun için İslâm'ın trajedisi yoktur. İslâm trajik bir din değildir, bir tragedya yok. Neden? Bakın, Hz. Musa'nın tragedyası vardır. Hz. İsa bir şey görmüyor bu dünyada, kendi tebliğiyle işaret ettiği ideal dünyayı bu dünyada yaşamıyor, yaşatamıyor. Çarmıha gerdirildiği düşünülüyor, havarileri tarafından ihbar ediliyor.

Dinleri bırakıp ideolojilere, dünya vaadeden makro söylemlere baktığınızda da aynı durumla karşılaşıyorsunuz. Marksizm'i dersiniz, daha beşeri ideolojiler dersiniz onlar da bu dünyada o

Yasin Aktay

tragedyayı aşacak bir şey yapamıyorlar. Teorile-riyle pratikleri arasında hep böyle bir kopukluk var. Oysa İslâm böyle midir? Hz. Peygamber geliyor, Mekke'de Mekke'li bir kişiye 40 kişi oluyor, 40 kişiye 300, 400, 500 kişi oluyor ve bir dünya hayali kurduruyor insanlara: *"Şuradan şu Hicaz bölgesinden Mekke'den Şam'a kadar bir kadın tek başına yolculuk edebilecek, öylesine emin bir belde haline gelecek bu topraklar"* diyor. Yani bir insanın yaşadığı dünyada kurabileceği en radikal hayali kurdurtuyor ve bu hayali gerçekleştiriyor. Böylece tragedyaı aştığı bir durum ortaya çıkıyor.

Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu pratik biraz o tragedyaı aşan bir tarafı var. Bu ne demektir? İslâm'ın muhalefet halleri var, Mekke'de muhalefet halidir. Medine'de bir devlet kurmuştur, idealize ettiği dünyayı bütün boyutlarıyla inşa etmiştir ve insanlar medeniyeti de görmüşlerdir orada, dolayısıyla İslâmiyet bu dünyada ideallerini gerçekleştirebilmiş tek dindir. Hatta mesela, işin Şiilik boyutuna bakıldığı zaman da, Şiilik, Alevilik boyutuna bakıldığı zaman orada da tragedyanın var olduğu görülecektir. Çünkü adam Peygamber Efendimiz'in hayatına odaklanmak yerine, geliyor Hz. Hüseyin'in hayatına odaklanıyor. Orada tragedya var. Bir yerde ruh bilincini, ruhsal bilincini oluşturan şey eğer tragedyaı bu çok marazi bir şeydir. Hiçbir zaman tedavi olmayan, hep böyle dünyadan bir intikam alma duygusu, hep bir alacıklılık duygusu, bir kindarlık duygusu kaplıyor sizin içinizi ve insanlara hiçbir şey sunamıyorsunuz, hayırlı bir şey sunamıyorsunuz, bereketli bir şey sunamıyorsunuz.

İslâmiyet o açıdan kendisiyle barışık bir dindir. Bakın, diğer dinlerin hepsi, hiçbir din kendi-

siyle barışık değildir. İnsanla barışık değil, onun için şunu rahatlıkla söyleyebiliyoruz: İslâmiyet âlemlere hakikaten rahmet olarak gönderilmiş bir din. O yüzden Nietzsche biliyorsunuz özellikle batıdaki Hristiyan din adamlarına verip veriyor *Deccal* isimli kitapta. Meşhur “*Tanrı öldü*” diyen Nietzsche var ya, ona ait bir cümle “*bizi İslâm’ın o bereketli mesajından mahrum bıraktı*” diyor. Oysa İslâm’ın Peygamberine baktığınız zaman bakıyorsunuz, cihat da ediyor, oruç da tutuyor, ama yemek de yiyor, bir yandan da kaç defa evlenmiş, bedeniyle bir anlamda barışık, kadınla barışık, insanla barışık. O yüzden İslâm’dan insanlığa bir kötülük sadır olmaz gibi bir sonuca çıkıyor.

Yola çıkarken biz hiçbir zaman şöyle bir iddia da bulunmadık: Biz hiçbir zaman iktidara gelmeyeceğiz, biz hep bir muhalefet olarak kalacağız. Hep muhalif olmak diye bir slogan var. Solcular çok sever bunu, hep muhalif olmak, biz hep muhalefeti severiz. İktidara gelemediğin için onu seviyorsun. İktidara bir geldiğini gördük, solun iktidar halini gördük. Sovyetler Birliği’nde solun iktidar halini görmedik mi sanki? Kamboçya’da solun iktidar halini görmedik mi? Katliamlar, zulüm, işkence, diktatörlük, despotluk, her şey var, başka insanlara her çeşit zulmü yapan bir şey. Yani bugün eğer biz muhalefet partisi diyoruz, şeyden kaynaklanıyor o biraz, Anadolu’da bir tabir vardır, Erzurum’da kullanılır bu tabir: “Oturduğu kalkamadığındandır.”

Biz hiçbir zaman iktidara gelmeyeceğiz demedik. Her çeşit ideolojinin nihai hedefi iktidara gelmektir. Solun da nihai hedefi iktidara gelmektir, ama son zamanlarda çok ilginç ikiyüzlü bir söylem kullanmaya başladılar: “*Biz hep muhalifiz, muhalefeti seviyoruz. Biz iktidar karşıtız*” Zannedersin ki yarın bir devlet kurulsa bunlar hemen uzak duracaklar. Kendi devletleri kurulsa, kendileri iktidara gelseler sanki onlar hemen o gün iktidarı devredecekler. Biz buna kendimizi hazırlamamıştık, biz zaten böyle bir şey istemiyorduk diyecekler zannediyorsun, öyle değil. Oturduğu kalkamadığından zaten, eğer iktidara gelmiyorsa gelmeyi tercih etmediği için değil, gelemediğinden gelemiyor. Yoksa iktidara gelmek için hiçbir zaman normal yolları bile denemiyor, çünkü normal yoldan gelemeyeceğini bildiği için hep alavere dalavere iktidarında olmaya çalı-

şıyor. Haddizatında aslında hep iktidardılar zaten, Türkiye’de bugün kendine sol diyen çevrelerin dayıları, amcaları, babaları, dedeleri hepsi iktidardı. Bugünkü solcular onların da iktidar oldukları alanlar var, iktidar oldukları alanlarda kendileri dışındaki insanlara nasıl nefes aldırmadıklarını görüyoruz. Bakın, sol çevrelerin hâkim oldukları gerek sanat çevrelerine, kültür çevrelerine, üniversite çevrelerine herhangi bir Anadolu çocuğu, mütedeyyin Müslüman bir insan girebiliyor mu, giremiyor mu? Bu sahtekârca bir yaklaşım, neresinden bakarsanız zavallı da bir söylem. Gelemiyor iktidara, itiraf edecek yerde böyle laf oyunlarına giriyor. Nietzsche’nin orijinal taraflarından bir tanesi tam da bu söylemi sanki görmüş, sanki bu tarz söylemlerle karşılaşmış gibi ve bu tarz söylemlere karşı *İktidar İstenci* diye bir kitap yazmıştır. Diyor her insanda iktidar isteği var. İktidar isteği nefis, aslında tarif ettiği şey nefsi emmaredir. O iktidar isteği çok felsefi, teknik tabirler kullanıyor olduklarına bakmayın, nefsi emmare herkeste var, nefis herkeste var, enaniyet herkeste var. Hiçbir enaniyetin yokmuş gibi davranıp, bir sahte te-vazua gidersen eğer bunu da deşifre ederiz.

Şimdi Said Halim Paşa bir iktidar tecrübesi örneğimiz, bu açıdan ilginç bir örnektir. Çünkü sadrazamdır, İslâmcıdır, ama zaten Osmanlı da İslâm devletidir, Osmanlı bütün boyutlarıyla, bütün bir Osmanlı tecrübesi aslında aynı zamanda İslâmî iktidar tecrübesidir. Haddizatında Mümtaz’er Türköne “*İslâmcılık bir iktidar ideolojisi değil, bir muhalefet ideolojisi*dir” dediği zaman da ben ona doktora tezinin konu ettiği dönemdeki İslâmcılığın iktidardaki İslâmcılık olduğunu hatırlatmıştım. 19. yüzyıldaki İslâmcılardan bahsediyor. O İslâmcılık devletin İslâmcılığı, o günkü toplumda İslâmcılık bir devlet ideolojisi. Devletin nihai ideolojisi İslâmcılıktır.

Bir Sosyolog, İlk Erken Dönem Sosyoloğu

Said Halim Paşa da bir sadrazam, ama aslında diğer bütün sadrazamlar, bütün vezirler, bütün sultanlar da aynı zamanda İslâmcıyken Said Halim Paşanın farkı müktesebatında, yani eğitim müktesebatında, bakış açısında. Çok güçlü bir sosyolojik müktesebata sahip. Yani hakikaten toplumu çok iyi okuyan, İslâm toplumlarıy-

70'li yıllarda Said Halim Paşa öyle İslâmcılara her bakımdan yol gösterici, bugün bile öyle çok referans alınabilecek gençlere yeni bir heyecan üfleyebilecek, bir sinerji yaratabilecek, ideoloji üfleyebilecek bir isim değil. Bir referans, ama sadece akademik bir referans, öyle çok da fazla insanları coşturmuş bir özelliği yok. Bir estet şahsiyet de değil. Sadrazam ciddiyeti var üzerinde, resmiyeti de var aynı zamanda, yazdıklarında da resmiyet var. Yani o kitapları okuduğunuz zaman bir heyecana kapılmıyorsunuz, sadece bir rapor okumuş oluyorsunuz, bir rapor resmiyeti içinde okumuş oluyorsunuz. O yüzden İslâmcı gençler için bir referans oluşturmamasını gayet iyi anlamak mümkün.

la, hele hele Osmanlı toplumuyla Avrupa toplumu arasındaki farkı çok iyi incelemiş, çok iyi gözlemlemiş ve onun adını çok iyi koyabilmiş bir isimdir Said Halim Paşa. O yüzden mesela, ben onu biraz da bir sosyolog, ilk erken dönem sosyoloğu olarak nitelemiştim.

Biliyorsunuz *Buhranlarımız* diye bir kitabı yayınlandı. İç içe 7 tane risaleden müteşekkil bir kitap, kurumlarımız, Anayasa, Anayasanın meşruiyeti, meşrutiyet tartışmaları bu metinlerde tartışma konusu ediliyor ve bütün bunları incelerken batı toplumlarıyla Türkiye toplumu arasında, Osmanlı toplumu arasındaki farkları çok iyi ortaya koyan metinler. O yüzden Said Halim Paşa'nın metinleri Montesquieu'nun diyelim ki *İran'dan Mektuplar* kitabı veya yine Montesquieu'nun İran ve Fransa karşılaştırmaları yaptığı metinlerden aşağı kalır metinler değil, çok daha esaslı metinlerdir

Neden savaşa girmek zorunda kaldık, İttihat Terakki'yi suçlayan bütün o dönemin eleştirilerine mukabil oradan başka bir şey görüyorsunuz. Diyor ki: "*Osmanlı savaşa girmek zorundaydı*" Hani bazıları suçu İttihat Terakki'ye atıyorlar ya, yani eğer savaşa girmeseydik bugün toprak kaybına maruz kalmazdık diyor. Oysa böyle bir lüksümüz yoktu, illa ki girecektik, ama hangi tarafta girecektik, o tartışılabilirdi. Belki durumu hesaplayabilseydik Almanya tarafında değil de, İngiltere tarafında savaşa girebilirdik sorusu bile fazla, böyle bir açıklama fazla, çünkü İngilizler bizi almadılar savaşa, bir de böyle bir açıklaması var. İngilizler aslında bizi yenmeye yemin etmişlerdi. Zaten savaşın nihai amacı Osmanlı toprağını parçalamaktı. Hakikaten Birinci Dünya Savaşı'nın neticesine şöyle bir baktığımız zaman en önemli so-

nucu ve tek önemli sonucu belki de Osmanlı topraklarının paramparça olmuş olmasıdır.

Bir paylaşım savaşı bu tabii. Almanya ve Britanya arasında on dokuzuncu yüzyılın sonundan itibaren yükselen rekabetin bir neticesi. Almanya milli birliğini geç kurduğu için ve sömürge rekabetine geç dâhil olabildiği için yarı sömürge devletlere yöneliyor. Osmanlı bunlar arasında en önemlisi. İngiltere'de bir endişe, Almanya Hasta Adam'ın mirasını tek başına mı yutacak diye. Bununla birlikte savaşta taraf olmasını da istemiyor. Neticede Osmanlı Devleti kaybeden tarafta yer alınca paylaşım gündeme geliyor.

Paylaşıyorlar. Osmanlı topraklarını Avrupa ülkeleri arasında paylaşıyor, gerek Balkanlarda ki, gerek Ortadoğu'daki topraklar paylaşılıyor ve dikkat edin, bugün hâlâ o paylaşım devam ediyor. O paylaşım eksik kalmış, tartışma konusu olan bütün bölgeler bugün yeniden dosyaları açılmış bölgelerdir. Irak, Suriye, Libya, Yemen, Mısır, Tunus, Bosna Hersek, Arnavutluk, bütün bu bölgeler hâlâ durulmamış, üzerindeki tartışma sonlanmamış bölgeler olarak duruyor. Hatta bu ölçüde Yunanistan'ı bile katabilirsiniz bu işin içine, Bulgaristan'ı katabilirsiniz, belki de Kırım'ı da katabilirsiniz bu işin içerisine, yani bugün Ortadoğu ve Avrasya dediğimiz bölgeler aslında bundan 100-150 yıl önce Osmanlı'ya ait coğrafyalar, hepsi bizim Osmanlı'nın topraklarıydı. Yani bugün bu coğrafyalardan bahsettiğimizde çok yerden bahsediyormuş gibi bir izlenim oluşması aslında bizdeki belli bir bilincin çok fazla, gereğinden fazla, haddinden fazla törpülenmiş olmasından kaynaklanıyor. Kendimizi Misak-ı Milli'nin içerisine gerçekten çok fazla hapsolmuş görüyoruz.

Misâk-ı Milli'yi de daralttığımızı da hatırlatalım. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin ilân ettiği Misâk-ı Milli, Lozan'da çizilen sınırlarla kökten farklılıklar içermektedir.

Misâk-ı Milli'yi daraltarak daha fazla içselleştirmiş oluyoruz. Oysa bir Mısır'dan bahsettiğimiz zaman 1918'e kadar Osmanlı Devleti'nin toprağı olan bir ülkeden bahsettiğimizi unutuyoruz.

Ufacık bir araya gireyim. 56'da Süveyş bunalımı yaşandığında Londra'da bir toplantı tertipliyor. Oraya Türkiye'yi de davet ediyorlar. Çünkü Osmanlı Devleti'nin selefi ülke, onun ardılı ülke, çünkü 1856 yılında imzalanan Londra Antlaşması'nın altında Osmanlı Devleti'nin de imzası var. Anlaşmayı yenileyebilmek için o anlaşmayı imzalayan ülkelerin gelmesi gerektiği için Türkiye de o toplantıya katılıyor.

Yani 100 yıl bir milletin tarihine bakarak uzun bir süre değil, belki bir şahsın tarihinde bir insanın ömrünü aşkın, ama neticede babamızın değilse bile dedemizin muhtemelen yaşının erdiği bir süre. Bu alana biraz daha eğilmemiz lazım. Belki de 100 yıl anmaları buna vesile olur, yani bizim kendi coğrafyamız üzerinde yeniden düşünmemiz, kendi tarihimiz, kendi kimliğimiz üzerinde yeniden düşünmemize bu anlamda vesile olur.

Yetmişlerde Said Halim Niçin Okunmadı?

Yeni Şafak Kitap ekinde bir makaleniz oldu. Kudret Hocanın kitabı vesilesiyle yazdınız. Orada şunun üzerinde duruyorsunuz: 1970 yılında Tercüman gazetesinin 101 temel eser serisinden Said Halim Paşa'nın *Buhranlarımız* kitabı yayınlanıyor, ama siz orada şöyle bir vurgu yapıyorsunuz: İslâmcılar Said Halim Paşa'yı referans kaynağı olarak almadılar. Hatta ve hatta günümüzde bile hâlâ bir akademik ilgi konusu. Bu referans almama durumunu belki sizin kendi kişisel geçmişi-nizden de bir şeyler katarak biraz daha açabiliriz.

70'li yıllarda bir çeviri furasıyla karşı karşıyayız. İslâmcılık Türkiye'de, henüz Prens Said Halim Paşa'yı keşfetmiş değil. Belki de öyle düşünebiliriz. Zaten 70'li yıllara kadar İslâmcılık neredeyse sahneden tamamen silinmiş, muhafazakârlık kalabildiği kadar muhafazakârlık kalmış, o muhafazakârlığın da kendi referanslarını oluşturma noktasında beslenme kaynakları en fazla Meh-

Aslında esas handikap edebiyatçıyı aşmamak çünkü edebiyatçılarla bir dünyayla tanışmak, onlarla coşmak, onlarla duygulanmak, duygu dünyasına katılmak mümkün, ama orada kalındığı zaman sağlıklı bir fıkıh bilinci oluşturmuyorsunuz. Sağlıklı bir doktrin duygusu, itikat duygusu oluşturmuyorsunuz. Oysa İslâmî düşünce ve itikat daha ziyade o edebiyat olarak fazla etkisi olmayan insanlar üzerinden, âlimler üzerinden kurulması gereken bir etkidir.

met Akif, Eşref Edip, Necip Fazıl Kısakürek var o dönemde, ama tarihimize gidip ne var ne yok bütün her şeyi bulup çıkarabilecek kadar vakti olmamış henüz İslâmcılığın, onun için 70'li yıllarda Tercüman *Buhranlarımız* kitabını yeniden yayınlıyor Said Halim Paşa'nın. Ama Said Halim Paşa öyle İslâmcılara her bakımdan yol gösterici, bugün bile öyle çok referans alınabilecek, gençlere yeni bir heyecan üfleyebilecek, bir sinerji yaratabilecek, ideoloji üfleyebilecek bir isim değil. Bir referans, ama sadece akademik bir referans, öyle çok da fazla insanları coşturmuş bir özelliği yok. Bir estetik şahsiyet de değil. Estetik ne demek? Bir edebiyatçı, bir sanatçı kişiliği yok. Bugün bir Mehmet Akif'i okuduğunuz zaman veya Sezai Karakoç'u veya Necip Fazıl Kısakürek'i, onların metinleri İslâmcı gençlik için bir heyecan oluşturunuyor, bir ideolojiyi şekillendiren bir boyut oluşturunuyor. Yani Prens Said Halim Paşa'nın öyle gündelik hayat tüketimi için elverişli bir insan olmadığı açık. Sadrazam ciddiyeti var üzerinde, resmiyeti de var aynı zamanda, yazdıklarında da resmiyet var. Yani o kitapları okuduğunuz zaman bir heyecana kapılmıyorsunuz, sadece bir rapor okumuş oluyorsunuz, bir rapor resmiyeti içinde okumuş oluyorsunuz. O yüzden İslâmcı gençler için bir referans oluşturmamasını anlamak mümkün.

Oysa mesela bir Mehmet Akif öyle mi? Çünkü şiirin başarısı sizi gerçeğin kendisinden daha fazla gerçeğin içerisine çekebiliyor, o heyecanı sizde hissettirebiliyor. Muhtemelen o gerçeği yaşasanız bu şekilde yaşamazsınız. Sözün gü-

cünü iyi kullanabilen, estet karakterlerin bu bakımdan Türkiye'deki İslâmcılığın literatür kaynakları arasında büyük bir yer tuttuğunu görüyoruz. Böyle bir atmosferde Said Halim Paşa'nın bir referans olarak görülüyor olmasını anlamak mümkün. Diğer taraftan bu belirgin bir handikap-tır. Türkiye'deki İslâmcılığın handikaplarından bir tanesidir bu. Türkiye'deki İslâmcılığın beslenme kaynakları âlimlerden ziyade edebiyatçılardır. Âlimler veya fıkıh adamları, müfessirler, mesela ben okuduğumda diyelim ki Necip Fazıl'dan ziyade Elmalılı Hamdi Yazır'dan çok daha fazla şey öğreniyorum, ama Elmalılı Hamdi Yazır'ı kaç genç ne kadar okuyor, İslâmcı gençler ne kadar okuyor? Mesela, kaç kişinin İslâmcı olmasında Elmalılı Hamdi Yazır okumuş olmasının bir etkisi olmuştur, kaç kişinin İslâmcı olmasında Necip Fazıl ve Mehmet Akif'i okumuş olmasının bir etkisi vardır? Elbette ki Mehmet Akif'i okumuş olmak insanları İslâm'a ısındırma noktasında çok daha etkili olmuştur. Bugün bile öyle değil midir? Sadece İslâmcılıkla ilgili değil, genel olarak bütün siyasal hareketlerin edebiyatçıların, güçlü edebiyatçıların onların doktrinel elemanlarından daha etkilidir. Mesela, Gorki muhtemelen Marx'tan çok daha etkili olmuştur gençler üzerinde veya Nazım Hikmet Türkiye'de Behice Boran'dan çok daha etkili olmuştur. Gerçi Behice Boran'ın siyasete atıldıktan sonraki etkisiyle akademisyen olarak etkisi arasında fark var. Siyasete atıldıktan sonra artık meydanlarda daha coşkuludur, edebi nitelikli şeyler de yazmıştır. Aslında esas handikap edebiyatçıyı aşamamak çünkü edebiyatçılarla bir dünyayla tanışmak, onlarla coşmak, onlarla duygulanmak, duygu dünyasına katılmak mümkün, ama orada kalındığı zaman sağlıklı bir fıkıh bilinci oluşturmuyorsunuz. Sağlıklı bir doktrin duygusu, itikat duygusu oluşturmuyorsunuz. Oysa İslâmî düşünce ve itikat daha ziyade o edebiyat olarak fazla etkisi olmayan in-

sanlar üzerinden, âlimler üzerinden kurulması gereken bir etkidir. O yüzden ben bir kitabımda, İslâmcılık kitabımda onu söyledim. Türkiye'deki İslâmcılık ilahiyatçılar üzerinden değil, edebiyatçılar üzerinden yayılmıştır, ama bu aynı zamanda onları örnek alan gençler üzerinde de çok kötü etkiler yapmıştır. Çünkü bu edebiyatçıların hiçbirisi sağlıklı insanlar değil.

İnanç olarak mı?

Sadece inanç değil, inanç olarak onlara bir it-hamda bulunacak durumda değilim.

Entelektüel derinlik açısından mı?

Entelektüel derinlik de fena değil. Ne manada? Mesela, modernizm anali-zine baktığınız zaman edebiyatçı-larımızın, bu İsmet Özel'de de böyledir, Sezai Karakoç'ta da böyledir, enteresan tespit-lerle karşılaşabilirsiniz. Di-ğer taraftan, bir batı kar-şıtlığı vardır, bu batı kar-şıtlığının edebiyatta bir karşılığı olabiliyor, ideo-lojide bir karşılığı olabi-liyor, ama İslâm fıkıhın-da bir karşılığı olmuyor. Çünkü İslâm'ı âdeta bir doğu dini haline getiren bir etki yapmış oluyor. İslâm bir doğu dini değildir, İslâm doğu-nun da dinidir, batının da dinidir, kuzeyin de dinidir, güneyin de dini-dir. Öyle değil mi? Avrupa ve İslâm gibi

karşılaşmaları çok sık görüyoruz. Avrupa karşıtlı-ğını edebiyatçılarda çok sık görüyoruz veya tekno-loji karşıtlığı. İsmet Özel'in bir teknoloji düşman-lığı vardır mesela, bu düşmanlığın kendisi çok sa-hici değil, uygulanabilir değil, pratik bir değeri yok. Pratik bir değeri olmayan bir mevzu İslâm fıkıhında lüzumsuz bir mevzudur, abesle iştigal-dir. İşte şöyle karşılaştırmalar, yani sanki teknolo-jiyi bir bütün olarak reddeden, teknolojiyi bir bü-tün olarak âdeta insanların büyük bir günahı gibi resmeden bir yaklaşım; bu batılı sosyal bilim veya edebiyat çevrelerinden devralınmış bir entelektüel trenddir, temayüldür. Sen bunu olduğu gibi ora-

dan aktarırsan sorgulamadan, İslâm fıkhnın süzgecinden geçirmeden getirip bunu insanlara sunduğun zaman insanlar “Ağabey, trene biniyoruz, acaba günah mı işliyoruz?” noktasına gelebiliyor. Artık hayatımızın her alanında teknoloji var. Bir de İslâm açısından bakalım, haramlığına bir delil yoksa bir şey helaldir. İslâm fıkhi çok pratiktir aslında. Ama bu estet kişiliklerin, ki Allah razı olsun bir bilinç oluşturma noktasında haklarını teslim ederek söylüyorum, fıkhi terazisine vurmadan geliştirdiği birtakım yaklaşımlar ters etki doğurabilir. Bu estet şahsiyetler belki insanlarda bir direnç duygusu oluşturmak, farklı bir dünyayı işaret etmek noktasında cesur bir serüven, macera insanı gibi kahramanlar çıkarmış olabilir, ama neticede bunların sözlerinden bir fıkhi çıkmaz, Müslümanların sadrına şifa olacak, bugünkü meselelerine çözüm üretecek, bugün onların yolunu aydınlayabilecek bir fıkhi çıkmaz. Mesela, Heidegger meşhur bir Alman filozofudur. Onun bir eleştirisi vardır, teknoloji eleştirisi vardır. Şimdi bakıyorsunuz teknoloji eleştirisine, eyvallah, batıda ortaya çıkmış, batılı bir düşünce içerisinde, batılı bir pratik içerisinde teknolojinin sakıncalarını kendisi açısından görmüş, ama kendisi açısından, bir Müslüman hassasiyetten yola çıkarak yapmamış bunu.

Dünyanın büyü bozumu Max Weber’in sekülerleşmeyi işaret etmek için kullandığı bir tabirdir. Diyor ki sekülerleşme ve modernleşme dünyanın büyü bozumudur. Bizim birçok İslâmcı düşünür buna bakarak “evet, sekülerleşme çok kötüdür, çünkü dünyanın büyü bozumudur” kalıbını olduğu gibi aktarmış. Ben de akıl ettim bir gün, dedim ki Müslümanlar için bu dünya ne zamandan beri büyüydü ki dünyanın büyü bozumundan rahatsız olalım. Dünyanın büyü bozumu eğer sekülerleşmeye, sekülerleşme eğer dünyanın büyü bozumuysa, biz Müslümanların bundan memnun olmamız lazım. Zaten neden? Çünkü İslâm’ın en büyük devrimlerinden biri de artık tecrübe edilen bir tür eski dünya geleneklerini her şeyde bir büyü var gibi, her şeyde bir can var gibi bir algı veya bir tecrübeden insanları sıyrıp, hayır da, şer de Allah’tandır, dünyanın özünde hiçbir büyü yoktur, hiçbir etki yoktur, bütün etki, bütün tesir alemlerin rabbi olan Allah’a aittir noktasına getirmesidir. Dünyadaki büyüü gideri-

yorsun yani, sen zaten gidermişsin. Eğer sekülerleşme buysa Müslümanlar aslında sekülerleşmeye hoş geldin, sefa geldin demişlerdir zamanında.

Tabii ki geniş kapsamlı sekülerleşmede Allah’ı da yok ediyorsunuz. O tepedeki her şeyin sahibi olan Allah’ı da yok ediyorsun. Ama tevhit sekülerleşmenin bir düzeyidir diyebiliriz belki, ileri bir düzeyi değil, orta bir düzeyidir bir bakıma. Fakat bunun yorumunu Müslüman fıkhi duyarlılıkları açısından, hassasiyetleri açısından yorumlayacak bir şey lazım. İlahiyatçılarımızın burada biraz daha farklı, daha aktivist, daha proaktif olup, bu konudaki müdahaleyi yapmaları lazım. Son zamanlarda ilahiyatçılar arasında gerçekten bu işi çok iyi yapan insanlar da var. Bunun hakkını yememek lazım, ama uzun yıllar Türkiye’deki İslâm düşüncesi fıkhi, kelam, Kur’ân, sünnet dengesini iyi gözetten ulema diyebileceğimiz nitelikteki insanlardan ziyade batıdan aldığı bir takım kavramları çok fazla süzebilecek durumda olmayan, yeterince İslâmî ilim geleneğine sahip olmayan estet şahsiyetler tarafından belirlenmiştir.

Prens Said Halim Paşa’nın yettiği ortam bence biraz daha farklı, o fıkhi dengesini de iyi kurabilecek nitelikte, ama onun da bir handikabı var işte. Sen sormadan evvel bu şekilde düşünmemiştim, sen sorunca biraz daha üzerinde düşünmüş oldum. Prens Said Halim Paşa’nın da handikabı bir estet olamayışı ve kitleleri etkileyememiş olmasıdır. Kitlelerde bir heyecan oluşturamamış olmasıdır. O yüzden de İslâmcı kuşaklar için bir referans oluşturamamıştır. Oysa biz işin teorik düzeyini hesaba katarak dönüp hazinemize bir baktığımız zaman o hazinenin içerisinde böyle bir değer buluyoruz.

Teorideki Derinlik ve Süreklilik

Hocam, şu mesela çok enteresan değil mi, Said Halim Paşa'dan cumhuriyet döneminde ilk bahseden Tarık Zafer Tunaya. Onun üzerinde durmasından etkilenen, bir referans olarak neredeyse ilk kez ele alansa İdris Küçükömer. Düzenin Yabancılaşması metnine Tunaya'ya referansla Said Halim Paşa'dan bir alıntıyla başlıyor. Bugün mesela Said Halim Paşa'nın eserlerinin transkripsiyonu yapıldı, Latin harfleriyle basıldı. Bugün birçok İslâmcı estet batıyı değerlendirme konusunda Said Halim Paşa'yla aynı şeyleri söylüyor, ama dönüp hiç ona bakmıyor. Mesela İsmet Özel bir ölçüde batıyı değerlendirme konusunda keşistikleri noktalar var birbirleriyle, ama dönüp bakmıyor. Necip Fazıl'ın haberi var mıydı, varsa bile ciddi ciddi okuyup üzerinde düşündü mü emin değilim. Bu enteresan bir şey değil mi? Tunaya görüyor, Küçükömer'in dikkatini çekiyor ama İslâmcıların dikkatini çekmiyor.

İşte bu tam da bizim neden teorideki derinlik ve süreklilik üzerinde durmamız gerektiğini gösteren bir durumdur bu. Kendi teorimizdeki sürekliliği sağlama, inkıtaa uğratmadan bir tür gelenegimizin köşe taşlarını ortaya çıkarma, hem de onların neyi nasıl düşünmüş oldukları konusundaki tecrübelerine de biraz ışık tutma ve o tecrübelerinden de faydalanma konusunu bir geleneğe dönüştürmek lazım. Neticede bugün Prens Said Halim Paşa kitapları bayağı satan, metinlerinin neredeyse tamamı yayınlanmış bir isim. Keşfedilmiş artık, yani bilinmeyen bir özelliği neredeyse kalmamış ama onun gibi başka niceleri var. Mesela Süleyman Nazif, Ziya Paşa, Babanzade Ahmed Naim, Musa Kazım, Filibeli Ahmed Hilmi. Bütün o dönemin isimlerini keşfederken de biraz dikkatli olmak gerekiyor. Belki de onun düşünce tarihi dersleri için ayrı bir şey oluşturmak mümkün. Tabii ki o külliyyatı, o literatürü bir yerde tedris etmek lazım. Tezkire dergisi yeni dönemde böyle bir fonksiyonu üstlenebilir, buna dönük olumlu sinyaller geliyor.

Çok ilginç bir şey söyleyeyim size bakın bu vesileyle, biz Türkiye'de yıllarca Mısır, Pakistan, Hindistan, biraz devrimden sonra İran menşeli metinler tercüme etmiş, tercüme edilmiş bu metinleri okuyarak yetişmiş insanlarız. Yani İslâmî bilinci-

miz biraz da o kanalla şekillenmiş insanlarız. Aynı nitelikte, aynı hızda Türkiye'den bu dillere pek çevirinin olmadığını da biliyoruz, pek etkilenmiyor bizden, Arap dünyası bizden beslenmeyi uzun sürer durdurdu. Yani varolan kitaplar sol kitaplar, Nazım Hikmet'in kitapları, Aziz Nesin'in kitapları falan çevriliyor başka dillere, ama bizim İslâmcı kesimin kitapları ne yazık ki bilinmiyor. Şöyle bir şey, mesela bir Hayrettin Karaman Arap dünyasında yok. Hâlbuki Hayrettin Karaman'ı ben ciddi anlamda İslâmî düşüncenin, pratiğin, siyasetin tipik temsilcilerinden biri olarak görüyorum. Otantik bir aydın, bir âlim, aynı zamanda bir fakih. Fıkhi, Müslümanların gündelik hayat siyasetine dönüştürme becerisini bence çok iyi ortaya koyuyor. Yani ortaya koyduğu İslâmî pratik, düşünce, geleneksel ehli sünnet, Türkiye'nin ehli sünnet inancıyla da son derece barışık. Ben Hayrettin Karaman üzerine bir metin hazırladım, o makaleyi yazdığım esnada fark ettim ki hiç kimse çalışmamış, hiç çalışan yok, Hayrettin Karaman'ı keşfeden kimse yok. Hayrettin Karaman veya başka bir sürü isimler var. Bir fikir olarak, bir âlim profili olarak bu tür insanların bence araştırma konusu yapılması lazım.

Akademik olarak da estet şahsiyetlere daha büyük ilgi var galiba.

Harika, mesela batılı oryantalistlerin Türkiye İslâmcılığı üzerine yaptığı çalışmalara bakıyorsanız, işte İsmet Özel üzerine çalışmalar var, Necip Fazıl'a vurgular var. Ama burada bahsettiğimiz bazı entelektüellerden tamamen habersizler.

Son zamanlarda AK Parti iktidarından sonra özellikle 2010 yılından itibaren Arap baharının da etkisiyle müthiş bir Türkiye ilgisi oluşmaya başladı. Düne kadar Türkiye'deki İslâmcılar Müslüman Kardeşler'i örnek alırlardı, biraz onlardan beslenirlerdi. Emin olun şu anda gerek Müslüman Kardeşler çevresi gerek İslâmî entelektüel çevreler Arap dünyasında Türkiye modeli üzerinden İslâmî siyaset tartışmalarını yeniden revize ediyorlar, buna demokrasi tartışmaları da dâhil oluyor, laiklik tartışmaları da dâhil oluyor. Türkiye'deki herhangi bir düşünürün tercümesi şeklinde değil ama Türkiye'deki siyaset modelinin incelendiği, tartışıldığı yığınla kitap ve makale yayınlanıyor son zamanlarda.

Bilme İradesi İŞİD İçin Devrede

Kepel'in Cumhuriyetçi karabasan ayinleri ile kıyaslandığında bir liberter hatta goşist (liberter sosyalist) olan Roy gerçek manada anlama gayretini ortaya koyan, başkılığa açık olan bir özgürlükçü tavır içindedir. Elbette o da bir Fransız'dır ve batının gözlükleri ile olaylara bakmaktadır, sosyolojizm Roy'un goşizmini önemli ölçüde gölgelese de Roy ile Kepel kıyas kabul etmez.

— Dilaver DEMİRAĞ —

64

Modern dünyayı şekillendiren en önemli şey bilmek oldu. Bilmek hiç şüphesiz insanın merakı ile de ilgili olmakla birlikte modern bilme merak duygusunda çok hâkim olmakla ilgilidir. Foucault iktidarın bilerek konumlandırma ve bu konumlandırma ile de yönetmesi olgusuna çok değinmiştir. Foucault'a göre iktidar bilgiye, bilgi de iktidara sürekli eklemlenir, iktidar ilişkisi sürekli bilgi üretir ve üretilen bilgi de sürekli iktidar etkilerine yol açar. Foucault'ya göre, bilgi, iktidar araçlarınca şekillendirilerek yayılmaktadır.

Bu çerçevede bilimin iktidarın önemli bir uzantısı olduğuna dair çözümlemelerinde geniş ölçüde yer vermiştir. Bu anlamda, ona göre bilim, aydınlanma düşünürlerinin aksine bir özgürleştirme aracı değil, aksine iktidarın denetim mekanizmalarından biridir ve bireyleri hapseder. Foucault'u sosyolojiye uyarlayan Bauman da bilme arzusunun ardında aklın dünyayı yönetme tutkusuna işaret eder. İktidarla bilgi ilişkisine yönelik aklın şeyleri bir düzene koyma ya da düzeni sağlamak adına her şeyi bir yere yerleştirme olgusuna dikkat çeker. Modern bilginin aynı zamanda bu düzenle bilgiyi önlem almaya koştuğu da bir vakadır. Bilmek ve bilindiği için de o olayın etkisini azaltmak ya da ortadan kaldırmak. Mühendislik ve teknik bilgi esas olarak bunun içindir. Ama Bacon'da somutlaşan bilgi güç içindir sözün-

de esas olan bilenin bilmeyene oranla daha üstte olması da vardır dahası bilen yönetir. Bu anlamda Bauman modern iktidarın bilgiyi düzenleme erki için kullandığını belirtir. Bahçecilik denen şey zararlı olanı dışarı atmak içindir.

Bu bilgi biçimi bugünler de İŞİD için devreye sokulmuş durumda. Burada bilgi iki koldan ilerliyor bunlardan biri istihbaratçılarla içiçe olarak daha çok İŞİD'in yapılanması, stratejisi, hedefleri vb. bilgileri içeriyor ve buna eşlik eden bir bilgi olarak da terör örgütü olarak İŞİD'in ideolojisi üzerine kafa yoruluyor. Bu kol daha çok ABD'de işlerlik kazanıyor. ABD bilgi anlayışı olarak pratik işe yarar bilgi meselesini yani pragmatizmi öne çıkartıyor.

Buna mukabil bir de Avrupa da ve özellikle Fransa da süregelen bir bilgilenme çabası da var. Burada esas olan iki şey öne çıkıyor bir gençler neden İŞİD'e ilgi duyuyor onları çeken cezbeden ne? İkincisi ise İŞİD'in Paris saldırıları ile öne çıkan İŞİD Fransa da nasıl ve neden taban bulabildi.

Bu tartışma aynı zamanda Fransız İslamistlerinde ya da İslamcılık olgusu üzerine çalışanlarda görülen İslamcılık bitti tartışmalarının üzerinde yürüyen bir tartışmada.

Daha çok *Liberation* ve yine sol eğilimli *Le Echo* gazetelerinde en önde iki İslamcılık uzmanı entelektüel olarak Oliver Roy ile Giles Kepel ara-

sında yürüyen bir tartışma olsa da bu tartışmanın çevresinde dolaylı olarak da önde gelen Fransız entelektüelleri üzerinden de süren bir soruşturma da söz konusu ve zaman zaman bu tartışmaya da dolaylı katılım oluyor.

Burada belirgin iki saf var birisi Oliver Roy'un da sürüklediği radikalizmin İslâmcılaştığı ile Gilles Kepel'in etrafında belirginleşen hayır İslâmcılık daha da radikalleşti. İlk saf yeni devrimci ideolojinin İslâmcılık olduğuna vurgu yapıyor ve bu anlamda İŞİD'in bu devrimci enerjiyi soğurduğu ve açığa çıkardığını söylüyor özellikle Oliver Roy'un Cezayirli fikir adamı ve sömürge karşıtı radikalizminin temsilcisi Franz Fanon'a gönderme yapan İslâmcılığın ötekileştirilen ezilenlerin ya da dünya mazlumlarının bayrağı mahiyetinde bir yere sahip olması anlamında yeni yeryüzü lanetlilerinin İslâmcılıkla bütünleşmeye başladığı düşüncesi Kepel'de ve Debray'da somutlaşan Aydınlanmacı ve miadını doldurduğu halde sürdürülen laiklik meselesinden çok daha önemli bir yere oturuyor. Roy'un tespiti tam da Süleyman Said'in tespiti olan İslâmcılığın post kolonyal bir hareket olduğu yönündeki saptaması ile uyuyor dahası Susan Buck Morss'un daha çok sıkı bir Fanoncu da olan Ali Şeriatî üzerinden İslâmcılıkta bir direniş anlayışının somutlandığı tezleri ile de çıkışıyor.

Bu tartışmayı eleştirel değerlendirmeler ile aktaralım. Kepel Selefilik üzerinden iz sürüyor ve İŞİD'in bittiği verimli toprağın bu olduğunda ısrar ediyor. Diğer yani Roy ise dinsel olanın üzerinde daha az durarak siyasi sosyoloji üzerinden bir okuma yapıyor. Roy'un İŞİD okuması ilginç bir biçimde anarşizan verilerden destek bulan bir ana hat bu hat direniş olgusuna odaklanıyor ve elbette zor olana bir davet de içeriyor batı kendisi ile hesaplaşmayı bilmeli.

Bu ikisi arasındaki tartışma noktalarını bu tartışmaları izleyen *Liberation* editörü Cécile Dumas tarafından güzel biçimde özetleniyor.

"Her şey 13 Kasım saldırılarının ertesi günü başladı. Paris saldırılarının herkesin kanını dondurduğu sırada, büyük bir Batı başkentinin göbeğinde bir kitle katliamı yapabilen bu terörist örgütün evveliyatına bakmak gerekiyordu. Bu teröristler kimdi? Nasıl hareket ediyorlardı? Nasıl devşirilmiş ve yetiştirilmişlerdi? Cihadçılık için "nihi- list bir isyandır" dedi Olivier Roy, 25 Kasım'da *Le*

Monde'da yayınlanan bir yazısında. Siyaset bilimci, tezini desteklemek için, hedefi on ikiden vuran bir formül kullandı: "İslâm'ın radikalleşmesi değil, radikalliğin İslâmîleşmesi söz konusu." Yani Fransa'nın kurban oluverdiği aşırı-şiddet, bir din meselesi olmaktan ziyade, "bir kuşak isyanı"nın dışavurumuydu. Sosyal medyada büyük ölçüde paylaşılan "radikalliğin İslâmîleşmesi"ni uzmanlar daha ziyade soğuk karşıladılar. Özellikle de aksi tezi savunan Gilles Kepel. Ona göre, terörizmin bu yeni çehrelerini kavramak için İslâm'dan, Selefi söyleminin hegemonyasından yola çıkmak gerekemekteydi. Birinin (Kepel) cihadçılığın sorgulanmasının merkezine dinî olguyu yerleştirdiği noktada, diğeri (Roy) bu olguyu çevreye yerleştiriyordu. Biri Afganistan'dan beri üç savaşçı kuşağının ana hatlarını çıkarırken, diğeri bunu önemsemiyor ve Khaled Kelkal'dan beri tek bir kuşak gördüğünü söylüyordu."

Ancak Roy bir noktadan sonra sosyolojizm kokan açıklamaları ile batı solunun, liberallerinin açmazlarına yuvarlanıyor sosyolojik ve psikolojik saikler dinsel olanın önüne geçiriyor. Onun çalışmalarındaki tezlerine bakan daha çok 68'li yıllarda önemli bir silahlı isyan dalgası yaratan gençlere odaklanan çalışmalar ile örtüşüyor yani cihadizm öfke, umutsuzluk ve tepkilerden doğuyor. Buna mukabil Kepel ise onun Fanoncu açıklamalarını geriye atıp tamamı ile dinsel olana odaklanıyor cihadolojinin söz bilimi diyeceğimiz selefi- vehhabilik olgusuna saplanıp kalıyor.

Kepel: Cihadçılık Değişim Geçirdi

Gilles Kepel somut bilgiyi "havalı tezler"e yeğlediğini belirtiyor ve sahayı takip etmek, sahadan

veri toplayıp sonrada bu verilerden hareketle bir teorik çatı oluşturmak gerekir tezinden yola çıkıyor. Onun *Liberation* da yayınlanan “Cuma Hutbelerine Bakalım” yazısından evvel *Le Monde*’da yayınlanan “Cihadçılığın Yazılımı Değişti” başlıklı söyleşi onun meseleye bakışındaki temel ipuçlarını verir. O bu söyleşisinde Cihadçılığın üçüncü kuşağındaki farkın altını çizirken aynı zamanda yerel bir Cihadçılık olayının ortaya çıktığını da belirtir. Ona göre iki önemli olaya bakmak gerekir, birisi Ebu-Musab es-Suri’nin bizde de “*Küresel İslâmî Direniş Çağrısı*” ya da yaygın bilinen adı ile “*Küresel İslâmî Direniş Çağrısı*” kitabının internete dolaşıma girmesi ile ortaya çıkan Cihadçılığın üçüncü kuşağının ortaya çıkması, ikincisi ise Banliyö İsyanlarıdır. O’na göre bu isyanlar Fransız Cihadçılığı’nın üçüncü kuşağını doğuracaktır. İlk etapta bu ikisi arasında bir bağ yokmuş gibi görünür ama oluşacaktır. Suri, Cihadçılığın üçüncü kuşağıdır aslında. İlk kuşak Afgan cihadına katılanlardan oluşur, ikinci kuşak ise Bin Ladin etrafında mevzilenen el-Kaidecilerdir, ancak Ladin beklediği gibi büyük bir kitlesel seferberlik yaratamaz, eninde sonunda Afganistan’daki Tora Bora mevkiinde Taliban’la müttefiklik kurarak bir mevzi- lenme yaratır. Suri’nin gözünde Ladin başarısızdır ve pasif kalmıştır. Kepel değinirse de ilginçtir IŞİD’in kurucusu Ebu Musab Zerkavi de Suri gibi düşünmektedir, onun gözünde de Ladin başarısızdır ve pasifisttir, yeterince de radikal değildir. Bu bakımdan Kepel gerçekten de saha bilgisini ya da yaygın akademik dille “emprik” verileri konuşturmakta, bağlantılar gerçekten de isabetli. Kepel Suri’nin Avrupa’daki üçüncü kuşak göçmen gençleri Ortadoğu’ya yönlendirmek, orada tağut devletlere karşı mücadele içinde bu gençleri örgütleyip ve askeri olarak da eğitip ideolojik eğitimlerini de tekmil edince gerisin geriye onları Avrupa’ya yollayıp burada savaştırma yönünde bir stratejisi olduğundan söz eder. Nitekim bu taktikle Fransız Cihadı’nın üçüncü kuşağı oluşturulur ve bunlar da tam da Suri’nin hedefine uygun olarak kasım eylemleri ile fiilen savaşı başlatmışlardır.

Kepel’e göre üçüncü kuşak, Fransa’yı sarsan

ve sol tarafından da selamlanan Banliyö İsyanlarından doğmuştur ve Müslüman Kardeşler’in Hollande üzerinden gençlerin Fransa ile entegrasyonunu sağlama başarısızlığından doğduğuna dikkat çeker. Banliyölerde Müslüman Kardeşler’den çok radikal Selefilik gençleri etkiler.

“Üçüncü kuşak 2005 isyanlarının ardından gelir. Bu olaylar, sükûneti sağlamayı beceremeyen Fransa İslâm Örgütleri Birliği’ndeki (UOIF) Müslüman Kardeşler’in başarısızlığının belirtisi olmuştur. Oysaki yelpazenin bir ucundaki “hane reisleri”nin çocukları, 2012’de François Hollande’a kitlesel biçimde oy verip milletvekili seçimlerinde 400 aday göstererek siyasi olarak toplumla bütünleşeceklerdir. Ama yelpazenin diğer ucunda da, içinden çıktıkları Fransız toplumundan köklü bir kültürel kopma geliştirecek olan Selefiler bulunmaktadır. Onlara göre, demokrasi, özgürlük, kadın-erkek eşitliği ve laiklik,

“gâvur” mefhumlarıdır. Çoğunluğu şiddet yanlısı değildir. Asıl çatışma, yüzü de örten çarşafın 2010’da yasaklanmasının, Yemen, Mısır ya da Mağrip ülkelerine hicrete yol açmasıyla başlayacaktır... Bu hâdiseler olurken de Fransa’daki ekonomik ve toplumsal bunalım sürüp gitmekte ve çoğu genci okul

Oliver Roy

sonrasında işsizlik beklemektedir. Bunun sonucunda da okulun ve taşıyıcısı olduğu özgürlük ve laiklik gibi değerlerin saygınlığı kalmıyor.”¹

Kepel’in deyim yerinde ise çuvalladıgı nokta da tam da budur, o hâlâ entegrasyon fırsatının kaçmasını düşünerek hayıflanmakta ve gençlerin Fransız okullarında laikliği benimseyeceğini düşünerek bu kaçan balık büyük olur ekseninde dönmektedir.

Kepel üçüncü kuşak gençlikte eğitimsiz, öfkeli ve yetersiz bir ideolojik örgüye sahiplik görmektedir. Derinlemesine bir din bilgileri yoktur yazdıkları bildiriye bakılırsa da bunlar internet üzerinden okudukları yazıların dili ile konuşmaktadırlar.

“Eylemlerin üstlenildiği metne bakınca, internetten öğrendikleri, geçmişi hayli kısa İslâmî kültürleri olan bu Fransızca-konuşan IŞİD’li grubunun, İslâmcılık bahsinde tabir caizse kraldan çok

Burada belirgin iki saf var birisi Oliver Roy'un da sürüklediği radikalizmin İslâmcılaştığı ile Gilles Kepel'in etrafında belirginleşen hayır İslâmcılık daha da radikalleşti. İlk saf yeni devrimci ideolojinin İslâmcılık olduğuna vurgu yapıyor ve bu anlamda İŞİD'in bu devrimci enerjiyi soğurduğu ve açığa çıkardığını söylüyor özellikle Oliver Roy'un Cezayirli fikir adamı ve sömürge karşıtı radikalizminin temsilcisi Franz Fanon'a gönderme yapan İslâmcılığın ötekileştirilen ezilenlerin ya da dünya mazlumlarının bayrağı mahiyetinde bir yere sahip olması anlamında yeni yeryüzü lanetlilerinin İslâmcılıkla bütünleşmeye başladığı düşüncesi Kepel'de ve Debray'da somutlaşan Aydınlanmacı ve miadını doldurduğu halde sürdürülen laiklik meselesinden çok daha önemli bir yere oturuyor.

kralcı oldukları izlenimi ediniyoruz. Üçüncü kuşak cihadçılığının bir sorunu bu: Eylemcileri de ideologları da “vahşileşmiş” ve bir eylemin zaman içinde gerekli siyasi hesaplarını yapamıyorlar.”²

Kepel ardından tüm bu İŞİD tartışmalarının ardındaki iktidar mantığını sergiliyor.

“Ortadoğu’da ne kadar savaşta isek, Fransa’da da o kadar polisiye ve istihbarî bir sorunla karşı karşıyayız; fakat bu soruna toplumsal ve kültürel bir meydan okuma da eşlik ediyor. Asıl mesele, üçüncü kuşak cihadçılığının yazılımını ve istihbarattaki gedikleri anlayabilmektir. Terörizm yenilmez değildir, fakat bu iş için onun ekonomi-politiğini anlamak ve içinde boy attığı zemini yok etmek gerekir. Muayyen sayıda gencin, içinde doğdukları, okuluna gittikleri Fransız toplumuyla özdeşleşemeyip kendilerini başka yere ait hissettikleri zemindir bu.”³

Kısacası Kepel için Cihadçılık araştırması bir tecessüsün arayışı, bir siyasi hareketi anlama onun zihin kodlarını çözerek onlarla duygudaşlık kurma çabası değil açık ve net Fransa’daki banliyö İslâmcılığının İŞİD üzerinden içlerinde biriken zehri boşaltmalarının önüne geçebilmek, daha da önemlisi Banliyö İslâmcılığının radikalleşerek tehdit olmaktan çıkıp ehlileşerek sisteme entegre olmalarını sağlama almak. Kepel’in Cumhuriyetçi laisitesi basbayağı bir iktidar mantığını taşıyor ve açık ve net bir zoru içeriyor. Nitekim ideolojik ak-rabası Regis Debray’e göre, cumhuriyetçilikte ‘kamusalılık’ esastır, demokraside ise ‘bireysellik’ önceliklidir. Debray, başörtüsünden de örnek verir; mealen şöyle: “Sınıfa girerken başörtüsünü vestiyere bırakan kız, cumhuriyetçilere göre, alkışlanacak bir ‘erdem’ sergilemiştir. Demokratlara göre ise, bu kız baskı karşısında ‘özgürlükler’inden bi-

rini bırakmaya zorlanmıştır.” Dolayısıyla Cumhuriyetçi erdemlere göre imamlar Fransızlaştırılmalı, yeterlilik belgesine sahip değilse vaaz vermeme-lidir. Açık ki onların Cumhuriyeti bir karabasan ayininden başkaca bir şey değildir.

Oliver Roy: Cihadçılığın İlacı Laiklik Değildir

Kepel’in Cumhuriyetçi karabasan ayinleri ile kıyaslandığında bir liberter hatta goşist (liberter sosyalist) olan Roy gerçek manada anlama gayretini ortaya koyan, başkallığa açık olan bir özgürlükçü tavır içindedir. Elbette o da bir Fransız’dır ve batının gözlükleri ile olaylara bakmaktadır, sosyolojizm Roy’un goşizmini önemli ölçüde gölgelese de Roy ile Kepel kıyas kabul etmez. Her şeyden önce Roy yaşanan başkalaşımın, devrimci isyanın farkındadır dahası üçüncü dünya ezilmişliğinin sancaktarlığını yaparak batı merkezciğe kafa tutan onlara karşı Maoculuktan bu yana kimsenin meydan okumayı göze alamadığı bir dünya da batıya açıkça senin artık sonun geldi devrin bitti diyecek kadar açıktan meydan okuyan İslâmcılığın radikalleşmesi sürecini selamlamamayı da bilir. Radikal İslâm’ın yeni bir devrimci direniş olarak vücut bulduğunun farkındadır o cihadistlerde bir tür anarşizan bir isyan halini görür. Roy’un tespitle-rinin özünü Fransız Antropolog Alain Bertho’nun “Karşımızdaki hâdise, münferit bir sekterlik vaka-sı, ya da “İslâm’ın radikalleşmesi” değil; daha ziyade, radikal isyanın İslâmîleşmesi.” tezi oluşturu-yor. Tam da bu yüzden Roy kendisi ile söyleşi yapan Fransız haber sitesi Atlantico muhabirinin “Radikal İslâm bir ölçüde yeryüzünün lanetlileri-nin yeni ideolojisi haline mi geldi?” sorusuna hiç tereddüt etmeden evet cevabını veriyor.

“Evet. Cihadçılık öncelikle dünya çapında, küresel: Belirgin bir sebebe (Filistin, işsizlik) bağlı değil, altmışlı ve yetmişli yıllarda gençliğin bir kısmını harekete geçirmiş olan Dünya Devrimi çağrısı çizgisinde: Belirli bir kategoriye değil herkese hitap ediyor, ama her şeyden önce gençliği etkiliyor. Bu anlamda Daesh/İŞİD de, El-Kaide de, Action Directe (Doğrudan Eylem) gibi, Baader-Meinhof çetesi gibi gençlik hareketleridir ki bu da onları ataları olan komünist partilerden, günümüzde de Müslüman Kardeşler'den/İhvan'dan ayırt ediyor. Fakat aynı zamanda tüm başkaldıranlara da hitap ediyorlar, sadece Müslümanlar'a değil (Müslüman Kardeşler'in/İhvan'ın durumu ise buydu): Şayet Müslüman değilseniz, otuz saniyede din değiştirip büyük maceraya atılabiliyorsunuz (diploma lâzım değil, dini araştırmakla geçirilen yıllar lâzım değil; yine Müslüman Kardeşler'in/İhvan'ın aksine). Din cilasının ardında, eylem için eylem bu. Üstelik cihadçılık, zamanında komünizmin yapmış olduğu gibi, yerel “lanetliler” (ki bunlar solcular için hiçbir zaman gerçekten proleterler, cihadçılar için ise “göçmenler” olmamıştır; iki durumda da, daha ziyade, sınıf düşmüş enteller ve marjinaler) ile tutunamayanların bir saldırılığına da olsa efendi konumuna geçtiği bir âleme onları sokan büyük bir evrenselci dava (dün devrimdi, bugün cihad) arasında bir köprü sunuyor.”⁴

Roy, Kepel'in her şeyi selefilikle açıklama girişimine itiraz ediyor. “Hayır” diyor bu gençler Se-

lefilik nedeni ile radikalleşmiyorlar, zaten radikalleşmişlerdi ama Selefilik öyle ciddi anlamda fikir üretimi gerektirmeyen, dini olarak belirli bir birikim elde etmenize olanak vermeden basmakalıp ve hazırlop cevaplar ile onlara gereksinim duydukları ideolojik formasyonu vermiş olmaktadır. Ama diyor Roy bu gençleri esas büyüleyen cihadizmin eylemselliği cihadizm eyleme geçmeniz için sizden ideolojik bir eğitimden geçmenizi talep etmiyor doğrudan “eyleme geç” çağrısı yaparak ihtiyacınız olan aksiyon ve bunun vereceği adrenalin duygusunu karşılamış oluyor.

“Bütün Selefilikler cihadçı değil. Cihadçı radikalleşmenin dinî radikalleşmenin bir sonucu olduğunu düşünmek bir hata: Durum öyle olsaydı, çok daha fazla cihadçımız olurdu. Çünkü, “Aziz Cehalet”te açıkladığım gibi, Selefilik, Müslüman dindarlık biçimleri arasında küreselleşmeye ve kültürsüzleşmeye en elverişli biçim. Cihadçıları büyüleyen, ilâhiyat veya tasavvuf değil, eylem ve şiddet.

Siyasî radikalleşme ile İslâm arasındaki ilişkiyi daha iyi kavrama olanağı sağlayan iki veri var. Öncelikle teröristler ve cihadçılar arasındaki yüksek mühtedi oranı (Suriye'ye giden Fransız gençlerinin yüzde 22'si sonradan Müslüman olanlar ve bu oran artıyor). İslâm'da onları büyüleyen şeyin dinî ibadet olmadığı, cihadın ve şiddetin cazibesine kapıldıkları iyi görülüyor. Şiddete rağmen değil, şiddetten büyüledikleri için din değiştiriyorlar. Burada karşımıza çıkan şey, “radikalliğin İslâmîleşmesi”dir, dinî bir radikalleşme değil. İkinci unsur ise, Müslüman kökenli olup Daesh/İŞİD'e katılan gençlerde, İslâm'a dönüşleri ile (çünkü önceden, gece hayatı, alkol ve kadınların bulunduğu, bütünüyle batılaşmış bir yaşantı sürdürmüşlerdir) şiddete geçişleri arasındaki süre çok kısa. Bu genç «born-again»ler bir Müslüman ortamında (cami, dernek, hatta siyasî hareket bağlamında) hakikaten hiç sosyalleşmemişler. Tıpkı Fransız toplumu içinde oldukları gibi, bizzat Müslüman cemaati içinde de marjinaler ve dinî bir olgunlaşma yaşamaksızın doğrudan şiddet eylemlerine geçiyorlar.

Görüldüğü kadarıyla motivasyonlarının anahtarı, toplumdan ziyade hayattan intikam alma arzusu: “Sefil” bir konumdan (ufak suçlar işleyen sabıkalı, işsiz...), o zamana kadar müminlerin ger-

Roy ve Kepel olaylara fazlası ile Fransız merkezli yaklaşıyorlar ve her ikisi de Ortadoğu jeopolitiğini, batının bu bölgedeki emperyalist hırslarını, ABD'nin ve dahası bölgedeki dikta rejimlerinin bu şiddet dalgasının ortaya çıkmasındaki rolünü göz ardı ettikleri gibi Fransa'nın ırkçı kibri ile yüzleşmekten kaçınıyorlar. François Burgat tarafından dillendirilen sömürgeci geçmiş ve bu geçmişin Fransız ırkçılığı tarafından sakatlanmış banliyö gençliği üzerindeki yaklaşımlarını üçüncü dünyacı diye kestirip atıyorlar.

çek cemaatlerine hiç ilgi duymamış da olsalar, Peygamber'in ve sanal müminler cemaatinin öcünün alındığı bir "süper kahraman"lık statüsüne ulaşmak."⁵

Roy, Kepel'den farklı olarak daha güncel olandan yola çıkıyor, genç kuşağın deli gibi akan kanından, bireyci yaşam biçiminden yola çıkıyor ve İŞİD'e katılan yabancı gençleri bu eksende anlamlandırıyor. Ancak Roy'un bu tezleri, batılı ya da batının banliyölerinde umutsuzluğun içinde fosilleşme tehlikesi geçiren gençlerin duygu dünyasını eksene alan bu açıklamaları doğru olsa da, İŞİD'in esas gövdesini oluşturan Müslüman kuşağı yerli yerine oturtmakta yetersiz kalıyor. Avrupa kökenli savaşçıları cezbeden şey doğrudan eylem eyvallah, aksiyon, adrenalin, anlam bulma duygusu bunların tümü bu sosyoloji içinde anlam bulabiliyor, buna mukabil batıdan tamamı ile farklı bir sosyolojideki sadece gençlerin değil daha orta yaştaki durmuş oturmuş Müslüman Arapları İŞİD'e yönelten nedir? Roy burada İslâmcılığın temelini teşkil eden devlet olgusuna işaret ediyor. Arap ya da İslâm dünyasından gelen diğer savaşçıları cezbeden şey ütopyanın hayat bulma durumu. İŞİD İslâmcılara yaşarken ütopyanın hayat bulma şansını veriyor.

Oliver Roy bay fosil olarak tanımlayacağımız Cumhuriyet erdemlerinin jakobenist laisizmi ile Müslümanlara totaliter dayatmalarını zorlayan Gilles Kepel vb. Fransız Kemalistlerine açıkça meydan okuyarak İŞİD vb. terör eylemlerine karşı çareyi Lasizimde bulanlara açıktan meydan okuyarak hayır bu bir çare değil, tersine eleştirel düşünceyi özellikle üniversitelere sokmak terörizme yönelik toplumsal meydan okuma da önemlidir, görüşünü öne sürüyor.

Kepel İmamlara, Roy Kuşağa Bakın Diyor

İki tarafın da tezlerini oturttuğu teorik zemini bu şekilde ele aldıktan sonra tartışmadaki pozisyonlarına bakabiliriz. Kepel dinsel olana odaklanmakta ısrar ederken Roy da kültüralist tavrında ısrar ederek meseleye kuşak ekseninde yaklaşmayı sürdürüyor. Kepel dinsel olana odaklanıp Selefilik sanık sandalyesine oturtuyor ve kültüralist yaklaşımların dinsel olanı ihmal ettiğini düşünüyor.

"Goşistlerin, cihadçıların, neo-faşistlerin ve kimlikçilerin birbirine karıştırıldığı bir bohça ha-

line gelen radikallik sözcüğüne odaklanmada, terörist cihadçılığa özgü meydan okumayla ve onun çok daha geniş ve muğlak bir hâdise olan Selefilikle ilişkisiyle yüz yüze gelmeme istenci var."⁶ diyerek Bertho, Scot Atran gibi kültürel antropolojik yaklaşımların zayıf olduğunu düşündüğü yerine ateş ediyor. Dahası kültüralistlere özellikle de radikalleşmecilere "durun bakalım saha verileriniz eksik ampirik kanıtlarınız çok güçsüz" dercesine uzmanlık bilgisini konuşturuyor.

"Yirmi beş yıl boyunca, Siyasal Bilimler'in (Sciences Po) Ortadoğu-Akdeniz kürsüsündeki meslektaş ve öğrencilerle, araştırmamızı üçlü bir sacayağı üzerine kurdük: sosyal bilimler, en az bir birincil dilin bilinmesi (Arapça, Türkçe, Farsça, vb.) ve saha çalışması. Halkın yaşadığı banliyölere gitmek için metroya binmek gerek. Hapishanedeki cihadçılarla görüşmeler yürütmek önemli. Bildiri ve twitleri okumak, siyasi söylevleri ve Cuma hutbelerini dinlemek gerek. Kavramsal varsayımlar dile getirerek tartışma unsurlarını özümleyebilmek gerek."⁷

Karşı tarafa adeta bırak bu ukalalığı dercesine "elde veri yok cihadçılarla yapılmış röportajlar çok eksik, örgüt hakkındaki bilgilerimiz çok zayıf" diyerek bu meydan okumaya itiraz ediyorlar.

Kepel Foucault'cu soykütük çalışmasına gönderme yaparak üç kuşak ekseninde bir analizle "Cihadçılığın yazılımının nasıl değişim geçirdiğini" ortaya koyuyor ve tezinin temelini oluşturan selefilik banliyölerde Suud finansmanı ile nasıl yaygınlaştığına dikkat çekiyor:

"Yaşanan tarihsel olayların temsil ettiği bilşsel meydan okumaları hesaba katmak için, Foucault'nun salık verdiği gibi onları seçeceleri içine yerleştirmekle başlamak çok önemli geliyor bana. Bu çağdaş Cihadçılık seçecesi, Hegelci bir diyalektik süreç gibi üç evrede birbirine ekleniyor. İlki 1979'da Afganistan'da başlıyor ve

1997’de Cezayir’deki aşırı şiddete kadar gidiyor. İkinci kuşak, El-Kaide ve 11 Eylül 2001 kuşağı; bizi ilgilendiren üçüncüsü ise, 2005’te çok önemli bir rol oynayan Ebu Musab Es-Suri ve onun internet üzerinden yaptığı küresel İslâmî direniş çağrısıyla başlıyor. Bu “3. Cihad Kuşağı” o yıl Fransa banliyölerinde yaşanan şiddet patlaması içinde de oluşmuştu. İlk iki aşamada, Cihadçılar, onlara bir kitle hareketine dönüşme imkânı sağlayabilen sempatizan devşirmeyi ve hasımlarının kanını dondurabilen şiddeti cepheden yürütmeyi beceremediler; kendi potansiyel sempatizanlarını bile ürküttüler. 13 Kasım ve 22 Mart saldırıları için aynı cinsten bir varsayımı bu zemin üzerinde önerebiliyorum. Bu varsayım kuşkusuz “tahrife açık”, yani insan ve toplum bilimlerini çalışmaları temel alan başka metinlerin itirazına açık bir biçimde üretildi. Roy sahiden meydan okumak istiyorsa, hakaretler ve niyet okumalarla dolu söyleşiler vermek yerine, benim “Fransa’da Terör”ü yürütmek için hakiki bir kitap yazmalıdır.”⁸

Roy ise bu meydan okumaya “Selefilik sonuç, sebep değil” diyerek itiraz ediyor:

“Tahlillerimden İslâm’ı muaf tutmakla suçlanıyorum; Arapça konuşmamam ayıplanıyor. Ama bir Fransız banliyösünde Arapça konuşmanın hiç yararı yok! IŞİD’in Baader-Meinhof Çetesi olduğunu hiçbir zaman söylemedim; elbette Ortadoğulu bir hâdise bu. Ama IŞİD Batı’da kendinden epey önceden beridir varolan bir depodan besleniyor. Beni ilgilendiren de bu gençliğin radikalleşmesi. Onlar kim? Selefilik banliyölerde yayıldığı hususunda Kepel’le aynı kanıdayım. Fakat bir Salah Abdeslam’ın dinî güzergâhına bakıldığında, bir Selefi olmadığı kolaylıkla görülür; alkol kullanmış ve gece kulüplerine takılmış biri. Radikalleşmiş ama Selefilikten ziyade mistik tarzda. Abdeslam Kardeşler kahve ve alkol sattıkları bir kafe işletiyorlardı. Cemaatin içinde değillerdi; banliyö korkularımızı alelacele buraya şablonlamayalım. Dini dışarıda bırakmıyorum, bu yeni dinî sicali anlamayı deniyorum. *Terörizm Selefilik bir sonucu değil.*”⁹

Ve başlıyor kendi yaklaşımını ortaya koymaya:

“Bu yeni şiddet özelliğini üç olgudan alıyor:

1) Khaled Kelkal’dan (1995) Abaaoud’a (2015), ölüm cihadçı tasarının parçasıdır. Bu adamlar ölüme gidiyorlar, bir B planları yok; oysa

genel olarak bir terörist örgüt, militanlarını eylemden sağ salım çıkarmaya uğraşır.

2) IŞİD’de, ondan önce de El-Kaide’de, kayda değer sayıda din değiştirmiş kişi bulunuyor: Dünyadaki hiçbir Müslüman örgütünün asla yüzde 25 oranında din değiştirmiş elemanı olmamıştır.

3) Kouachi’lerden Abdeslam’lara, saldırılara kardeşlerin karışması soru işaretleri yaratır. Bunu nasıl anlamalıyız? İşte, olgular bunlardır, zırvallar değil. Ve tek bir açıklaması yoktur.

Tek bir daldan yola çıkarak konuşmaya çalışmıyorum. Felsefe eğitiminden sonra, radikallerin tüm yelpazesıyla karşılaştığım Dreux’de kırk yıl yaşadım, Afganistan’da İslâm’ın radikalleşme biçimleri üzerine çalıştım. Orada 80’li yıllarda ilk cihadçıların gelişini gördüm ve içlerinden biriyle temasta kaldım. Ortadoğu’da Suriye, Türkiye ve Irak’ta dolanıp durdum. Bugün, bu yeni teröristlerin yaşam öykülerini inceliyorum. İyi işler yapan gazetecilerin verilerini çok kullanıyorum. Haberleri biriktirerek tutarlı varsayımlara varılabiliyor. Burnumun koku almasına ve sezgilerime başvurduğumu itiraf ediyor ve bunu üstleniyorum.

Afganistan’da, Ortadoğu’da çok saha çalışması yaptım; ama bugün, öğrencilerimi gönderiyorum. Araştırmacı bir romancı değildir, tek başına çalışmaz. Allâme-i cihan olduğunu iddia etmenin âlemi yok. Gilles Kepel’in cisimleştirdiği o allâme araştırmacı yaklaşımına karşı koyuyorum.

Floransa’da, Mısırlı veya Türk öğrencilerle çalışıyorum; Tunuslu veya Ürdünlü meslektaşlarım var. İyi iş bir ekip işidir, ama gençlerin çalışmalarını sahiplenmek yerine kendi isimleriyle imzalamalarına izin vermek gerek.

Ayrıca Kâbil’den La Courneuve’e uzanan bir Müslüman dünyası görüşüne; her şeyin IŞİD’le ve Selefilik’le başlayıp terörizme vardığı, kültüralist ve çizgisel görüşe itiraz ediyorum. Başbakan Manuel Valls’ın örtünmeyle terörizm arasında kurduğu bağa da itiraz ediyorum. İşlemekte olan çok daha fazla yatay geçişlilik var. Çalışmamın bitmesine çok var daha, hâlâ arıyorum.”¹⁰

Bu tartışmada hiç şüphesiz iki tarafın da kendi payına haklı olduğu noktalar var. Kepel indirgemeci bir anlayışla olayın özgün noktalarını göz ardı ederek tüm açıklamasını Selefilik üzerine kurduğu için meseleyi anlamlı bir perspektifle sunamıyor. Kaldı ki empirik yani deneysel ola-

rak, saha verisi olarak da tezini yanlışlayan vaka örnekleri mevcut. Dolayısıyla fazlası ile genelleme- ci olmaktan kurtulamıyor. Buna mukabil Roy ise tekil örneklerin rolünü fazlası ile abartarak dinsel olanı geri plana atıyor. Birkaç tekil örnek de kişilerin daha önce den dindar olmayan hayat sürmelerini merkeze alarak Selefilik bu olayda rol oynamıyor gibi ihmal edilecek bir sonuca varıyor. Oysaki kendisinin de örneklettiği gibi İŞİD vakası '68 kuşağı anarşizmlerinin silahlı isyancılığı olgusu ile kıyaslandığında çok hatalı sonuçlara varmak olası.

Her ikisi de olaylara fazlası ile Fransız merkezli yaklaşıyorlar ve her ikisi de Ortadoğu jeopolitiğini, batının bu bölgedeki emperyalist hırslarını, ABD'nin ve dahası bölgedeki dikta rejimlerinin bu şiddet dalgasının ortaya çıkmasındaki rolünü göz ardı ettikleri gibi Fransa'nın ırkçı kibri ile yüzleşmekten kaçınıyorlar. François Burgat tarafından dillendirilen sömürgeci geçmiş ve bu geçmişin Fransız ırkçılığı tarafından sakatlanmış banliyö gençliği üzerindeki yaklaşımlarını üçüncü dünyacı diye kestirip atıyorlar. Dahası her ikisi de İslamcılığın bu süreçteki rolünü göz ardı ediyorlar oysaki sonuçta bu gençler hatta bizzat İŞİD olgusu İslamcılığın birikimi üzerinden yükseliyor. Cihad söylemlerindeki, özellikle de Seyid Kutup etkisini, tağut kavramlaştırmasının İslamcı söz dağarcığındaki merkezi rolünü hiçe sayan kaba bir kültüralizm ve sosyolojizm ekseninde tam da batının duymak istediklerini söylüyorlar sonuçta. Kuşkusuz Oliver Roy'un saptamaları Kepel den daha anlamlı en azından İslamcılığın üçüncü dünyacı isyanının ideolojik cephaneliğindeki önemli rolünü teslim edebiliyor. Tüm bu eleştirilerime rağmen batılı sosyal bilimciliğin hakkını teslim edebilmek de gerekli, en azından bir anlama, meseleyi bir çerçeveye oturtma çabası var, konu hakkında bir fikir üretimi söz konusu. Oysa ki olayın bize bakan bir yönü de var, o da şu İŞİD sonuçta bu topraklardaki İslamcı gençlik üzerinde ihmal edilemeyecek bir cazibeye sahip, bizde sürekli bu anlayışın İslâmî olup olmadığı şeklindeki özür dileyici ve savunmacı tavırdan ya da sol seküler, liberal çevrelerdeki İŞİD'in kafa kesme görüntülerinden yola çıkarak topyekûn yok sayma, gerici vb. lafazanlıklar ile olaya yaklaşım beceriksizliği ile kıyaslandığında Roy gibi Fransız solcularına insan ister

istemez saygı duyuyor. Bizdeki sözde İslamcılık uzmanlarının İŞİD vakasını, gençler üzerindeki cazibesini anlama yönünde çabalarının eksikliği göz önüne alındığında neden batının bir sıfır önde olduğu daha iyi anlaşılıyor. Sonuçta öyle ya da böyle Batı bilgi üretiyor ve anlamaya çalışıyor, belki bu bilgi iktidarın hizmetinde. Sonuç olarak istihbaratla sosyal bilimler zaman zaman kesişiyor olsa da iktidar sadece istihbarata odaklanmanın ötesinde meseleye nasıl bir toplumsal cevap üretelebileceği meselesini de dikkate alıyor, bizdeki iktidarlar ise bu konuda ihmalkâr, gelişigüzel yaklaşım içerisindeler.

Kuşku yok ki öncelikle İslamcı cenaha İŞİD olgusunu ve onu cezbediciliğini anlamak ve bu gençleri bu ateşten sakınmak için başka bir anlam evresi üretmek noktasında sorumluluk düştüğü yadsınamaz. Meseleyi sadece batının emperyal arzularına odaklamak, İŞİD'in ABD'nin bölgeyi biçimlendirme istemlerine hizmet ettiğini söylemek yetmiyor, bu gençlere ne söyleyeceğiz meselesi ihmal edilemez. Bunun içinde İŞİD'in cezbediciliği üzerine batıdakiler kadar kafa yormak bu ülkedeki entelektüellere de, İslamcı fikir adamlarına da boyun borcu olsa gerek.

Dipnotlar

- 1 Gilles Kepel, "CİHADCILIKIN YAZILIMI DEĞİŞTİ", Çev: Haldun Bayrı <http://medyascope.tv/2016/01/08/gilles-kepel-cihadciligin-yazilimi-degisti/>
- 2 a.g.s (adı geçen söyleşi)
- 3 a.g.s
- 4 Olivier Roy & Haoues Seniguer: İslam nasıl yeryüzünün lanetlilerinin yeni ideolojisi haline geldi? Çev: Haldun Bayrı <http://medyascope.tv/2015/09/27/olivier-roy-haoues-seniguer-islam-nasil-yeryuzunun-lanetlilerinin-yeni-ideolojisi-haline-geldi/>
- 5 a.g.s
- 6 Gilles Kepel: "Il Faut Écouter Les Prêches Du Vendredi" Liberation 14 Mayıs 2016 (Gilles Kepel: "Cuma hutbelerini dinlemek gerek") Çev: Haldun Bayrı <http://medyascope.tv/2016/04/17/islam-mi-radikallesti-radikalizm-mi-islamilesti-gilles-kepel-ile-olivier-roynin-kavgasi-tam-hiz-suruyor/>
- 7 a.g.m (adı geçen makale)
- 8 a.g.m
- 9 Olivier Roy : «C'est la radicalisation de la jeunesse qui m'intéresse», Liberation, 14 Nisan 2016, (Olivier Roy: Beni ilgilendiren Gençliğin Radikalleşmesi) Çev: Haldun Bayrı <http://medyascope.tv/2016/04/17/islam-mi-radikallesti-radikalizm-mi-islamilesti-gilles-kepel-ile-olivier-roynin-kavgasi-tam-hiz-suruyor/>
- 10 a.g.m

YOLCULUK, YOL HALLERİMİZ, ÇARELERİMİZ

Senin vahyini uygulayanlara tabi olmamızı sen öğrettin ama biz adeta bu kavramların içini boşaltarak (tahrif ederek) kendi anlamlarımızı yüklediğimiz, yeni algı operasyonlarıyla başkalarının yolundan gitmeyi farz olarak algılayanlar haline geliverdik. Yaratan'ın sözünü emir sayıp yerine getirmek yerine, liderlerimizin, üstatlarımızın, efendilerimizin sözlerini, "bunda bir hikmet vardır" diyerek İslâm'a uymayan taleplerini yerine getirmeyi esas haline getirdik.

Ramazan Tamer BÜYÜKKÜPÇÜ

"İbni Ömer *radiyallahu anh* dedi ki:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve selem* iki omuzumu tuttu ve:

"Dünyada sanki bir garip veya bir yolcu gibi ol!" buyurdu."

İbni Ömer *radiyallahu anh* şöyle derdi:

"Akşama ulaştığında sabahı gözetme, sabaha kavuştuğunda da akşamı bekleme. Sağlıklı anlarında hastalık zamanın için, hayatın boyunca da ölümün için tedbir al!"

(Buhârî, Rikak 3. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 25; İbni Mâce, Zühd 3)

Evet, hayatımız bir yolculuk kadar sürecek ve yolculuk hallerinin getirebileceği her şey daha önceki ümmetlerin başına geldiği gibi bizim de başımıza gelecekti.

Hiçbirimiz bu yolculukta ayrıcalıklı olamayacak veya ayrıcalık beklemeyecektik. Ama ne olduysa, ya yolculuk yaptığımızı unuttuk ya yolculuğumuzu görmezden geldik ya da her şeyi oyun haline getirmeyi çocukluğundan beri becermiş varlıklar olarak, sorumluluklarımızı ve yaşadıklarımızı sanki bir oyun zannedip ciddiye almayarak olduğu kadarıyla yaşamayı tercih ettik.

Yola çıkarken bizden öncekilerin tecrübeleri, Rabbimizin kitabıyla bize aktarılıp Peygamberimizin sünnetiyle gösterildiği halde unutan, isyan eden, görmezden gelen olmak suretiyle, kendimizi rahatlatmanın bir yolunu hep bulduk. Yola çıkarken ahdimiz ve misakımız vardı; Allah'tan başkasına kulluk etmeyecek ve gönderdiği elçilerin izinden bir adım dahi dışarıya çıkmayacaktık. Ama gel gör ki şeytani unuttuk.

Şeytan en büyük düşmanımızdı. Onunla düşmanlığımızın kıyamete kadar süreceğini bilenlerdik, ama bir türlü düşmanlığımızı hatırlayamadık ve zaman içinde hiç olmayacak bir şey oldu ve bizler dost olduk. Şeytanla dostluğumuz öyle bir hal aldı ki onun taifesine yakın olmayı ve çocuklarımızı onlarla birlikte yetiştirmeyi ayrıcalık ve üstünlük kabul ettik. Çünkü tarif böyleydi; çağdaş, seviyeli Müslümanlardan olabilmek için çocuklarımızı özel ve güzel okullarda birlikte büyütüp, üstün kariyer sahibi olmalarını sağlamahydık...

Ey rabbimiz; yola çıkarken her sabah ezanla başladığımız günde, okuduğumuz aşırılarda senin esmânî ve sıfatlarını tekrar ettiğimiz halde seninle başladığımız günü seninle sürdürmeyi bir türlü beceremedik.

Yolculuğa çıktığımız her günde; güne iyi niyetle başlayıp, yolda başımıza gelebilecek sıkıntılardan kaçtığımızı zannederek, karşılaştığımız yanlışlara dur demeyi, hiç olmazsa suratlarımızı asmayı/hoşnutsuzluğumuzu göstermeyi bir türlü beceremedik.

Ey rabbimiz; yola çıkarken; sen bize bu yolun emek ve sabır istediğini ifade ettiğinde, biz 'evet bunu biliyor ve istiyoruz' demiştik. Ama sabırlı olmayı ve dayanma gücümüzü ayakta tutmayı da bir türlü beceremedik.

Yolumuzun esasları olarak iman esaslarını ve ıslah edilmiş tavırların sahibi olmamızı istemiştin ama biz hâlâ dilimizle imanımızın tamlığını ifade ederken; davranışlarımızı ıslah edip senin razı olduğun kullar haline gelemedik.

Yolda bir garip olmamız gerekirken; kendimizce çokbilmişlik edip, "bu yolda bir gariplik var. Biz bu

yola çıktıysak hani Allah yardımcımız olacaktı!” diye-
rek, karşımıza hiçbir zorluk ve engel çıkmamalı diye
düşünmeye başladık.

Yoldaki gariplikleri dillendirirken; elimizden gele-
ni yaptığımıza hem kendimizi hem de çevremizdeki-
leri o kadar inandırdık ki, artık suçlu arayışına gerek
kalmadan gönüllerimizi müsterih, yaptıklarımızı yer-
terli görmeye başladık.

“Yolculuk halidir bu. Her şey başımıza gelebilir”
diye, olabileceklere hazırlıklı olmamız gerekirken;
“bula bula beni mi buldun yarabbi bu konuda dene-
yecek!” diye serzenişte bulunarak, daha önceki üm-
metlerin ve elçilerin başına gelenleri unuttu verdik.

Sen bize vahyini gönderdin ama biz öyle kitaplar
bulduk ki kendimize; o kitaplardan okunmadan vah-
yin anlaşılamayacağını, hatta ilmi eserler arasındadır
diyerek bazı kırmızı kitaplardan alıntı yapmadan söz-
lerimize veya yazmaya başlamamak gerektiğini savu-
narak, kitabının önüne geçen kitaplarla her gün hem
dem olmayı teamüller haline getirdik.

Sen kitabını “mehcur bırakanlar”dan bahsetmiş-
tin ama biz hiç üstümüze alınmayarak kendi meşrebi-
miz veya üstadımızın kitaplarını sınırsız kucaklayıp,
onun vasıtasıyla senin kitabına ulaşma beklentisi içi-
ne girdik.

Sen; “Allah’a, elçisine ve sizden olan emir sahiple-
rine uyun!” demiştin, biz içinde yaşadığımız sistem-
lerin izin verdiği kadarıyla, itaati ve teslimiyeti büyük
bir takva ve uyum hali olarak kabul ederek, sistemle-
rin terbiye edip ehliştirdiği yaratıklar haline geldik.

Ya rab,

Sen sırat-ı müstakimi tarif etmiş idin ama bu bize
yetmedi. Biz senin yoluna girdiğimizi düşünürken,
şeytan ve dostlarının yollarımızın üstünde, farklı ki-
taplarla, bidatlerle, sapıncılarla, modern yaşam tarz-
larıyla oturdıklarını fark edemedik. Bizi saptırmak
için yemin edişini unutarak; kendi meşreplerimizin
bizi kurtulmuş grup (Fırka-i Naciye) haline getirece-
ği inancıyla elimizdekilerle yetinen ve övünen haline
gelmeye başladık.

Sen; Hz. Âdem ve eşinin başından geçenleri biz-
lere anlatarak aklını kullanan olmamızı emretmiştin.
Biz o kadar çok aklımızı kullandık ki; ya kiraya vere-
rek dünyalık makam ve mevkiiler edindik ya da aklı-
mızı ilahlaştırarak artık başka bir hatırlatıcıya ihtiya-
cımız yok diyerek, ukalalaşan ve nefislerini ilahlaştı-
ran oluverdik.

Sen; Hz. Âdem kıssasında tövbeyi öğretmek ister-
ken; biz ağacın cinsini tartışarak moda, para, şöhret,
makam, evlat, mal, iktidar gibi yeni ağaçların bizim
imtihan sebebimiz olduğunu anlayamadık.

Sen; şeytanın bizim üzerimizde sinsi ve hain plan-
larla yaptığı sistemleştirilmiş saptırmalarını hatırlattı-

ğın halde, biz onun melek mi, cin mi olduğunu tartış-
tık. Şeytani tüm sistemleri adını hangi izm’den alırsa
alsın; nasıl olur da yine aynı şeytani sistematik kan-
dırmacalarla, Müslüman olanlara yutturabiliriz derdi-
ne düştük. Hatta bununla da yetinmeyip İslâm sos-
yalizmi, demokratik İslâm, laik İslâm gibi bazı be-
şeri sistemlerle İslâm’ın hayat tarzının nasıl birbirine
uzlaştırılabileceğini ve uyumunu bilimsel makalele-
le, entelektüel gevezeliklerle ve sosyal bilimler pro-
jektörleriyle ortaya koyma telaşına kapıldık, yan yol-
lara saptık.

Sen; bize “zalim sultanlara karşı durun!” demiştin
ama biz onlara karşı çıkışı veya taraftar olmayı iman
bir göstergesi kabul ettik. Birbirimizle uğraşmayı, hat-
ta Allah rızası için birbirimizi tekfir ederek öldürme-
yi, asıl derdimiz ve sorumluluğumuz görüp başkaları-
nın oyuncağı haline dönüşmüş bir ümmet olmayı, zil-
leti, katliamı ve başkalarının tasarladığı ve sahnelediği
oyunları kurtuluşun yolu kabul ediverdik.

Senin vahyini uygulayanlara tabi olmamızı sen
öğrettin ama biz adeta bu kavramların içini boşaltar-
ak (tahrif ederek) kendi anlamlarımızı yüklediğimiz,
yeni algı operasyonlarıyla başkalarının yolundan git-
meyi farz olarak algılayanlar haline geliverdik. Yarata-
nın sözünü emir sayıp yerine getirmek yerine, liderle-
rimizin, üstadlarımızın, efendilerimizin sözlerini hiç-
bir değerlendirmeye tabi tutmadan “bunda bir hik-
met vardır” diyerek İslâm’a uymayan taleplerini yeri-
ne getirmeyi esas haline getirdik

Sen; “dininizi ciddiye alın” demiştin ama biz din
adamı diye tarif edilen, dininin adamı bile olamayan
bazı paranoyakların eline teslim ettiğimiz akıllarımız-
la ve hayatlarımızla katiline âşık maktuller haline ge-
liverdik.

Sen; verdiğin nimetlerin karşılığı olarak şükret-
memizi emretmiştin ama biz başkalarına teşekkür et-
mekten sana şükretmeye fırsat bulamayan, rızanı yan-
lış adreslerde arayan bir ümmet haline geliverdik.

Sen; nimeti rızana uygun kullanmamızı emrettin
ama biz nimete takılıp, tekâsür krizi yaşayan ve ni-
meti vereni unutan bir toplum haline dönüşüverdik.

Sen; “sakın ha yaptığınız davet çalışmalarına pa-
rayı, dünyalığı karıştırmayın” dedin ama biz senin di-
nini anlattığımız konferanslar için pazarlıklar yapan
menajer çalıştırmakla; paranın miktarını yükselten
popüler konuşmacılar haline gelerek, hiçbir ücret is-
temeyen peygamberlerin yolundan gittiğimizi gözyaş-
ları ve salyalar akıtarak iddia edecek kadar edepsiz-
leştik.

Sen; elçilerini, müminleri, bizden olan emir sa-
hiplerini, muttakileri sevmemizi, veli edinmemizi is-
temiştin ama popüler olan hocaları, sanatçıları ve gü-
zel sesli hafızları sevmeyi tercih ettik. Bunlar yetmez-

miş gibi popüler olanları televizyon ekranlarında çok göründükleri için dini bilen kabul edip, fetvalarıyla yolunu takip etmeyi, giyim ve kuşamlarını taklit etmeyi “tarz olmak” diye tarif ederek sünnetin yolunu terk ettik.

Sen; atalar dinine dikkatimizi çekmiş ve “onlar bilmeyen cahillerdir, sakın ha onların yolunu takip etmeyin” demiştin. Ama biz örflerini, adetlerini, yüz-yıllar önce yerleşmiş yanlış örfleri kendimize din haline getirip savunmayı da vatan ve millet sevgisi veya milli, manevi değerler diye isimlendirdiğimiz kutsanmışlıklar içinde savunmayı bir ayrıcalık ve şeref bilmeye başladık.

Sen; “takva örtüsünü unutmayın” demiştin ama biz moda, renk ve tarz uyumunu gözetirken, asıl unutmamamız gereken takvayı bir türlü bürünemedik. Takvanın modasını, oyununu icat ettik ama bir türlü ahlak edinmeyi beceremedik. Çünkü biz takvayı; markada, meşrepte, sakalda, asalette, seçkinlikte aramaya çalıştık. Şekillerimize, giyim ve kuşamlarımıza, bineklerimize, kokularımıza, takılarımıza değil kalplerimize bakacağını söylediğin halde; biz giyimiyle, kokusuyla, takısıyla seçkin müslümanlar olmayı ölçü edinenlerden olduk.

Sen; “benden korkun, ben işitenim, bilenim” demiştin ama biz senin yarattıklarından ve gizli kayıt sistemlerinden korktuğumuz kadar, senden korkmamız gerektiğini unutarak, kullarının önünde iki büküm olan ama sana secde edecek fırsat bulamayan kullar haline geliverdik.

Sen “tedebbür, taakkul, tefakkuh ederek vahyi müzakere edin” demiştin ama biz futbol maçlarının müzakeresinden bir türlü senin vahyini müzakereye vakit ayıramadık.

“Kitaba sımsıkı sarılın” demiştin; biz kitabı sımsıkı örtüler içine sarıp kimsenin göremeyeceği ve ulaşamayacağı, hayatımızdan dışarı çıkarılmış kutsal metin haline getirdik. Mushaf’ın metnini kutsayarak hayatımızın hiçbir anına ve alanına temas etmemesi için çaba sarf eder olduk.

Sen bize; “sünnetullahı kavrayın ve evrendeki ayetleri dikkatlice izleyerek yaratıcıyı ve yaratılmış sistemi düşünün” demiştin ama biz bu mükemmel işleyişi tabiat anaya yükleyerek, güzellikleri adeta yeni azgınlıklar yapabilmek için hazırlanmış mekânlar olarak değerlendirmeye başlayıp en güzel manzaraların karşısında içkisini yudumlayan, sevgililerin buluşma mekânı haline getiriverdik.

Ya rab;

Sen bize sayısız nimetler vermiş ve “saymakla bitiremezsiniz” demiştin. Biz de nimetlerini saymaktan vazgeçtiğimiz gibi seni de saymaktan vazgeçip; nimetlere takılıp kalarak nimetleri vereni unuttuğu-

muz ve nimetlerle sanki kendi eserlerimiz gibi övünmeye çalıştık.

Sen bize; “ihtilafa düşerek gücünüzü kaybetmeyin” demiştin ama bizler sonradan ortaya çıkmış ihtilaflı konuları deşeyerek, ortaya çıkacak problemlerin çözümünde her birimiz kendince bir yol izlemesiyle tefrikaya düşmeyi ve fırkasıyla övünerek sanki kâfirin karşısında başarı gösteren muzaffer komutanlar gibi birbirimize karşı sağladığımız üstünlüğü ayrıcalık ve kurtuluş yolu kabul etmeye başladık.

Sen bize; “dininizi bir yaşam tarzı olarak algılayın ve kabul edin” demişken, bizler çağdaş, demokrasiye saygılı ve hoşgörülü olmak adına kitabını ve yaşam tarzlarını parçalayarak, sekülerizmi İslâm’a sahip çıkmanın garantör ilkesi haline getirmeye çalıştık. Nefsimize kabul ettiremediklerimizi; dönemi dolmuş Arap adetleri olarak tavsif ederek, dünyevileşen ve içinde yaşadığımız sistemlerin ehlileştirdiği sirk varlıkları haline geliverdik.

Sen bize; “söz verdiğiniz zaman sözünüzde durun” demiştin. Biz bunu öncelikle sana verdiğimiz sözleri tutmayarak, başkalarını da ciddiyeye almayarak; sonra da güvenilecek insanların Ermeniler ve Yahudiler olduğunu dillendirmekle, başkalarının algı yanıltma çalışmasında en önemli yardımcıları haline geliverdik. Yaratana verdiği sözü ciddiyeye almayanların, yaratılmışlara verdiği sözü tutmasını bekler olduk.

Sen bize; “söz taşımayın, ölmüş kardeşinizin etini yemeyin, alay etmeyin” demiştin. Ama bizler ilim adına söz taşımayı, sözün fasık tarafından getirilişini, sözün eğrisini düzgününden ayırt etmeyi, sözün eğip bükmemeyi bir türlü beceremeyerek; söz olarak gelen vahyi söz olmaktan çıkartıp başka ataların sözlerini, büyüklerin sözlerini, batılı düşünürlerin sözlerini, Hintli, Çinli bilgelerin sözlerini ve rivayet kültürünün ürünlerini senin sözünün önüne geçirdik.

Sen; “birbirinizin gizli yönlerini araştırmayın” demiştin. Ama biz araştırma bir yana gizli kameralarla ailelere ait mahrem görüntüleri çekerek, bir başkasına tehdit aracı olarak bile kullanmayı, reel politik şartlarının gerekliliği veya savaşın oluşturduğu meşru zeminler diye uydurduğumuz ölçülerle meşrulaştırdık.

Ya rab!

Sen “tartıyı düzgün tutun” derken sanki biz hiç duymamış gibi; alırken gramını kaçırılmayan ama verirken kilosunu çalmaya kalkışan, yetmezmiş gibi yetimin hakkını yerken yaptığımız gibi hilekârlığı normal işler haline getirdik. İhaleleri alabilmek için yapmadığımız sahtekârlık kalmadığı gibi, rüşvet denilen pisliği hediye adıyla dağıtmayı bile cömertlik kabul ettik.

Senin elçin dilimize, belimize sahip çıkarsak cennete girişimizin kolay olduğunu bize öğretmiş ve sen

fuhşıyyatı yasaklamış iken; internette edindiğimiz nick namelerle sahte ve sanal ilişkilerle, sadakatsizliği nasılsa gerçek değil diyerek normalleştirip, ihaneti karşı cinsi suçlayarak hak kabul ettiğimiz bir duruma getirdik.

Sen bize Yusuf gibi olun demiştin ama biz defilelerde mankenleri beğenen müslümanlar olarak, arenalardan çıkacak kahraman gladyatörlerin kaslı kollarının hayaliyle yanıp tutuşan kendince iffetlilerimiz, bu soysuz, ahlaksız durumu meşrulaştıran basiretsizler haline geliverdik.

Sen, “erkeğiyle kadınıyla müminler gözlerini harmandan sakınsınlar” demiştin. Ama biz evdeki pespaye giyimlerimizi dışarı çıkarken sanki defileye çıkacak kadar düzgünleştiren, sünnettir diye kozmetik sanayiine destek vermeyi kendine yol edinen, gözümüzü sakınmak bir yana başkasının gözlerini üzerine çekmek için gözlerinin ve dudaklarının altını hatırlatma çizgisi olarak çizen, gayri İslâmi giyim tarzlarını tesettür modası adıyla meşrulaştıran bir toplum haline geliverdik.

Sen, “istişare ederek işlerinizi bereketlendirin” derken; biz yöneticilerimizin kendi bireysel düşüncelerini sanki istişare sonucuymuş gibi algılayarak, dikte edileni yerine getirmeyi sünnete hatta farza uygun davranışlar diye çevremize kabul ettirmeye çalıştık.

Sen, “bilmediğinin ardına düşmeyin” dediğin halde; bizler her şeyi bilmeyi kendine bir erdemmiş gibi kabul ederek, ilim veya akademik usul adına, aklımızı devre dışı bırakarak malumatfuruşluğumuzu ilim diye herkese yutturmaya çalışanlardan oluverdik.

Sen, “iyiliği emredip kötülükten sakındırın” dediğin halde; biz kötülüğü özendirip iyiliği sakındırarak, mukteza-i hal mucibince davranmak diyerek, yaptığımız usulsüzlüğü gizleyen, kurumlarımızda göz kamaştırarak, göz boyamaya çalışan bireyler ve cemaatler haline geldik.

Sen ve elçin boş ve lüzumsuz işlerden, konuşmalardan uzak durun dedin ama biz vakitlerimizi öyle boş işler ve konuşmalarla doldurduk ki artık senin farzlarını bile yapmaya fırsat, vakit bulamaz hale geldik.

Ya rab;

“Sen ilahımızsın, rabbimizsin sana kulluk eder senden yardım dileriz” diye ağzımızdan çok güzel ve süslü ifadeler çıkarırken; senin belirlediğin hudutları sınırları çiğneyerek veya arkamızı dönüp taşkınlık yaparak; kendi nefsimizin veya âşık olduğumuz yer yüzü tanrıların isteklerini yapmayı; insani, İslâmi ve fitri davranışlar, tepkiler sınıfına sokarak kanun koyucu rolleri oynamayı bile becermeye başladık. Sen haramlar ve helaller belirledin ama biz de itiraz etmeden senin belirlediğin sınırlara rağmen, kendimizce kısır ve minik akıllarımızla kanun koyan ilahlar konumuna kendimizi koyuverdik.

Sen, “akrabalık bağlarını sağlam tutun, anne babaya iyi davranın” dedin ama bizler başkalarına tüm güzel sözleri söylerken; akrabaya iyilik etmeyi menfaatçilerden kurtulmak, ana-babanın meşru isteklerini

yerine getirmeyi de hizmetçilik nitelemeleriyle basitleştirip bağlarımızı zayıflatık.

Sen bize; “cimrilik etmeyin, ihtiyacınızdan fazlasını dağıtın” demiştin ama bizler artanı çocuklarımızın erken emekliliği için bankaya yatırdığımız emeklilik primleri haline getirdik. Bu davranışın adını da Müslümanlar tasarrufu çocuklarına öğretmeleri diyerek kavramın içini boşalttık veya değiştirdik. Elimizde biriktirdiklerimiz o kadar çoğaldı ki ölünce kimsenin yüzüne bakmayacağı sadece çöpe atılan fazla-

lıklar olarak, kimsenin işine yaramayan çöplerden evler ve kurumlar inşa ettik. Evimizdeki fazlalıkları değiştirmek isterken yaptıklarımızı sevap hanesine yazılacak ameller olabilmesi için verecek hak eden fakirler aramaya başlayıp, yardım götürülenleri de atmaya kıyamadıklarımızı atmak için taşıyıcı hamallar olarak kullanmaya kalkıştık. Yıgmada o kadar ileri gittik ki artık yığdıklarımızla övünür hale geldik. Neler biriktirmedik ki, çocuklar, paralar, ziynetler, makamlar, kitaplar, şöhretler, diplomalar, arabalar, eski eserler, fotoğraflar, pullar, eski telefonlar, paralar vs...

Sen “infak edin, zekât ve sadaka verin” dedin. Biz kendi çocuklarımıza veya eşimize verip elden ele aktarmayı infak zannettik. Zekâtlarımızı hesap ettirirken hocalara danışan ama harcarken danışmayı

*Sen bize; “ihtilafa düşerek gücünüzü kaybetmeyin” demiştin ama bizler sonradan ortaya çıkmış ihtilaf-
lı konuları deşeyerek, ortaya çıkacak problemlerin çözümünde her birimiz kendince bir yol izlemesiyle tefrikaya düşmeyi ve fırkasıyla övünerek sanki kâfirin karşısında başarı gösteren muzaffer komutanlar gibi birbirimize karşı sağladığımız üstünlüğü ayrıcalık ve kurtuluş yolu kabul etmeye başladık.*

enayilik olarak tarif eden bir ümmet haline dönüştük. Yaratanın gönlü olsun diye kandil simidi dağıtmayı, lokma döküp, helva dağıtmayı infak zannettik.

Sen bize hayırda yarışın demiştin ama biz atlarımızı, develerimizi, arabalarımızı, köpeklerimizi, elbiselerimizi, takılarımızı, evlerimizi, mobilyalarımızı, markalarımızı, makyajlarımızı, çocuklarımızı, sermayelerimizi yarıştırmaktan hayırda yarışmayı beceremedik. Medyanın önünde yardım dağıtmayı veya herkes bilsin diye yaptığımız reklam harcamalarını, cenneti ve ikbali kazanmak için vesile edinmeye kalkıştık.

Sen “hayır yarışlarında öne çıkan, önden giden, örnek olun” demiştin. Biz azgınlıkta, gösterişte, alışıta, taraftar toplamada öncü olmaya çalışanlardan olduk.

Ya rabbi;

Sen bize “bilerek iman edin ve davranışlarınızı ıslah edin” demiştin. Ama biz kolay yolu tercih ederek kendimizi de kurtarız zannıyla bilmeden iman edip, kendimizi ıslah etmeden eskiden gelen tüm kötü tasavvur ve alışkanlıklarımızla senin huzuruna gelebileceğimizi ve senin bizi affedeceğini düşünmeye başladık.

Sen “mala, evlada, eşe, makama karşı dikkatli olun, size düşman olabilirler” demiştin ve dikkatimizi çekmiştin. Ama sanki sen hiçbir şey söylememişsin gibi evlatlarıyla, mallarıyla, makamlarıyla ve eşleriyle övünen bir ümmet haline gelerek kendi düşmanlarını kendi elleriyle besleyen ve ahiretlerini zindana çeviren ümmet haline geldik.

Ya rabbi;

Hiçbir şeyin bitmediğini biliyoruz.

Nefes almaya devam ettikçe yanlışlarımızdan geri dönmemiz mümkün. Sen bize her yeni günü, sana dönebilmemiz için bir fırsat olarak yeniden büyük bir nimet olarak veriyorsun.

Her yeni günü fırsat bilerek biz sana dönmenin yollarını arıyoruz. Senin ve elçinin bu konudaki yol göstericiliği bizler için çok önemli ipuçları veriyor. Bize verdiğin akıl, vahiy ve elçi sebebiyle hesap soracaksın.

Öyleyse; artık bazı şeyleri teklif etmek istiyorum.

1- Öncelikle durumunuzu, halinizi tespit edin. Bu anlamda eksikleriniz, fazlalıklarınız neler? Yeneden gözden geçirin ama zaaflarınızı asla göz ardı etmeyin. Iskaladıklarınız sizin bir gün asıl ihtiyacınız olan şeyler olabilir.

2- Her yeni günde bir eksikliğinizi tamamlamayı, yanlışınızı düzeltmeyi hedefleyin. Böylelikle mütakamil bir mümin olma imkânını yakalamış olursunuz. Çok büyük hayaller kurup kısa zamanda usanmaya başlamsa; minik adımlarla güzel şey-

leri kendinize ahlak haline getirinceye kadar yeni bir davranış modeli oluşturmaya çalışmayınız. Unutulmamalıdır ki; ibadetlerin en faziletlisi az da olsa sürekli olanıdır.

3- Her gün mutlaka azdan başlayarak tespit edeceğiniz bir takvimle; Kur’ân’ı, mealini ve tefsirini, hadis ve sünneti okuyacak sıralama planlaması yapmakla bilgi temelini oluşturunuz. Ömrü Kur’ân’la geçirirseniz o size ahirette de yoldaşlık eder.

4- Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde futbol vs. gibi anlamsız vakit kaybına sebep olacak konuşmaları açmayınız veya bir şekilde konuşmanın seyrini değiştirerek bir hadisi veya gündemle ilgili vahyin yaklaşımını paylaşın. Kıymetli olan vakittir, kıymetliye kıymeti; konuştuklarınız veya yaptıklarınız kataktır.

5- Namazlarınızı mümkün oldukça camide, değilse evinizde cemaat yaparak kılmaya çalışın. Bu haliyle bireyselleşmeden kurtulmak mümkün olacaktır.

6- Değiştirmeniz gerektiğini düşündüğünüz her şeyi bir anda değil ama güzel bir sıralamayla değiştiriniz. Bu ister çevreniz, isterse davranış veya tasavvurlarınızla ilgili olsun fark etmez. Unutmayın ki; değişmezseniz, dönüşürsünüz.

7- Günlük olarak izlediğiniz haberlerden dedikodu malzemesi çıkarmak yerine; her izlenen haberden sonra ertesi gün ölürsem rabbime bu konuda nasıl hesap veririm diye sormayı ahlak haline getirin. Dinleyip bir şey yapamıyorsanız zaman içinde bağışıklık sisteminiz bozularak vahşeti görmezden gelmeye başlarsınız. İşittiğiniz halde işitmeyenler gibi olmayın..

8- İmkân buldukça çocuklarınızla birlikte özür-lüler veya yaşlıları ziyaret ederek; kendinize hayatın çok farkına varmadığımız alanlarıyla ilgili farkındalık oluşturun. Önce acizliğinizi bilerseniz, aciz olmayana yönelmeniz kolaylaşır.

9- Başkasına tebliğ çıkarken en yakın komşularını, akrabalarını, arkadaşlarını unutanlardan olmamak için; yeniden komşularınızın, akrabalarınızın, arkadaşlarınızın farkına varmalısınız. Farkına varmadığınız her şey bir gün muhtaç olunca bulamayacağınız değerler haline gelebilir.

10- Gıybetin yapıldığı yerlerde engel olmayı veya engel olamıyorsak terk edip gitmeyi bilmeliyiz. Terk edilip tavrı konulmayan yanlışlar bir gün alışkanlıklara dönüşür.

11- Dünyalıkların dünyada kaldığını bildiğimiz halde hâlâ yığmaya devam ediyorsak; öbür tarafta yatırıma dönüşecek infak içerikli yatırımlarımızı şimdi den planlamalıyız. Her maaşımızdan, kazancımızdan kendimizce belirleyeceğimiz miktarda infak etmeden harcamamayı becermeliyiz. Tüyü bitmedik yetimin hakkı sadece mirasta veya yapılan ihaledeki yol-

suzluklarda olmayıp, sizin kazandıklarınızda da vardır unutmayın.

12- Kendimizi muhacir ümmetin derdiyle hem dert edebilmek için, çok sık bir şekilde muhacirliği hatırlatacak ümmet ziyaretlerine önem vermeliyiz. Ümmetin derdinden uzak kalmamalıyız. Aklınızdan çıkarmayın ki; bir gün, unutanlar unutulmaya mahkûmdurlar.

13- Her hafta belli bir gün ve saatte dostlarınızı çok kısa da olsa ikramsız ve kısa süreli ziyaretler ederek, mümkün oldukça ziyaret etmedik dostunuzun kalmamasına özen gösteriniz. Kara günde belli olacak dostların, ak günlerde duasını almak size yakışır.

14- Kızdıklarınızı affetmeseniz de; ölmenizle bitecek derdiniz olduğunu bilerek; kendi içinizden kızıp uzaklaşacağınıza, çağırıp eksikliğini tamamlamayı veya yanlış düzeltmeyi hedefleyiniz. Unutmayın ki; kızmak şeytandır.

15- Sistemin bireyselleştirerek birbirimizden uzaklaştırdığı ortamlarda yenilgi kaçınılmazdır. Bu yenilginin tek galibinin şeytan ve dostları olduğu malumdur. Bu anlamda bir arada olmakla, organizasyon gücüyle pek çok zorluğu aşmamız mümkündür. Kötü örneklerden yola çıkarak cemaatten ve vahdetten uzak kalmamaya özen göstermeliyiz. Unutmayın ki; vahdetin yolu tevhitte geçer.

16- Ümmetin çok zorlu, problemlili ve travması bol bir dönemden geçtiğini fark ederek; kafirlere hoşgörülü olduğumuzdan daha fazla, müminlere karşı hoşgörülü ve sabırlı olmayı becermeliyiz.

17- Vahdeti ortadan kaldıracak, tevhide algılayamamış beyinlerin tarih boyunca ortaya çıkardığı konuları tekrar tekrar aramızda tartışarak bir yere varmamız imkânsızdır. Dinin temelini tarihteki bazı çekişmelerde arama yerine; günün şartlarında mümin olarak ne yapmalıyız sorusuna cevap aramalı, tartışmak yerine danışmayı becermeliyiz.

18- Mezheplerin, meşreplerin, mesleklerin yaptıklarının anlamsız bir yarışa sokulduğu günümüzde; bunları bir kenara bırakıp, yerine getirmemiz gereken sorumlulukları öncelemeliyiz.

19- Allah'tan haşa şikâyetçi olup, "ben ne yaptım da bunu başıma verdin?" demek yerine, "ben yapmam gereken neyi yapmadım da bu başıma geldi?" sorusunu sorabilmeliyiz.

20- Başkalarının yapmadıklarını görüp, eleştirmek, dedikodu yapmak yerine, gücümüz yetenleri yapabilmeyi becermeliyiz. Kimse görmese de Allah görmüş ve takdir etmiş olaksa; eksikliği konuşmak yerine, eksikliği gidermenin yolunu aramalıyız.

21- Bir şeyleri mış gibi yapmak yerine, hakkını vererek kulluğun bilincine varmak gerekir. Mış gibi yaptığımız tüm davranış ve konuşmalardan vazgeç-

meliyiz. Unutmayın ki; mış gibi yapanlar, kendileri için hazırladıkları cennete gitmiş(!) gibi olacaklardır.

22- Üzerine vazife olmadığı halde her şeyi bilen, bilgi şişmanlığı gelişmiş varlıklar olma yerine; az bilse de bildiğini, bilinçli bir şekilde kulluğa çeviren olmamız gerekir. Ümmetin başına ne geldiyse et yiyen ve jetaryenlerden geldi. Unutmayalım ki; Et yiyen ve jetaryen olmanın anlamı yoktur.

Ya rabbi;

Günahkârız, avuçlarımızı açtık sana yalvarıyor ve tazarruyla diyoruz ki;

1- Öncelikle halimiz, tekrar gözden geçirmek için akıl izan vermeni senden istiyoruz çünkü sensin bizlere tek yardım edebilecek.

2- Yaptıklarımız arasında senin rızana uygun olmayan tasavvur ve davranışların bulunduğunu tespit ettik. Anti virüs programının her gün kendini güncellemesi gibi vahyini her gün güncelleyerek sana dönmeyen gayreti içinde olacağız. Sen ayaklarımızı dinin üzerinde sabitle!

3- Yaptıklarımızdan dolayı tövbe ediyor ve senden af diliyoruz. Sen bizi affet!

4- Biz kendimizi değiştirmezsek sen bizi ve işleyişin olan sünnetullahı bizim keyfimiz için değiştirmezsin bunu biliyoruz. Bize; kendimizi senin rızana uygun halde değiştirecek akli ve izanı ver ya rabbi!

5- Şeytanın bize vesveseleriyle nasıl iğva verdiğini bilenlerdeniz. Onun iğvalarına karşı öncelikle biz dikkatli olacağız ama sen bizi onun eline teslimiyetten kurtaracak sebeplerini karşımıza çıkar!

6- Müslümanlara karşı kalbimizdeki tüm kötü düşüncelerden uzak kalmak için daha dikkatli ve uyanık olacağız. Sen bizi vesveselerden uzak tut!

7- Sabrı direnmek olarak öğrendik. Sen bize şeytan ve dostlarına, kâfirlere ve zalimlere karşı mücadele azmi ver!

8- Haddimizi aştığımız alanları tekrar gördük ve farkına vardık. Sen bize haddi aşanlardan olmamamız için düşünen kalplere sahip olmayı nasib eyle!

9- Eşlerimizi, çocuklarımızı senin yolunda bizlere yoldaş eyle. Onlar kötü hale düşmeden bizlere uyanıklık ve emri bil maruftan uzak kalmayan kullardan olmayı nasib eyle!

10- Konuştuklarıyla amelleri birbirine uygun olabilmeye mantığını bahş eyle!

11- Gönlümüzü rahmetinle doldur, dilimize rahatlık, dinine hizmetkârlık, çocuklarımıza heyecan, işlerimize kolaylık, sözlerimizi anlaşılır kılacak düşüncüyü nasib eyle!

12- Sen büyüksün, ilahımızsın, bize değer veren, şeref kazandıransın. Bizleri sana imanla, kullukla değerli kıl, şereflemdir!

Ya rab sen bizi affet, affetmeyi seversin...

SEZAI KARAKOÇ VE “PUTLAR FUARI”

Sezai Karakoç'ta gelenek eleştirisi, başlı başına bir bahis olarak ayrıca incelenmeye değerdir. “Ağaçlar ve Mezartaşları” yazısından kısa alıntılarla meramımızı anlatmaya çalışalım. Şüphesiz geçmişi irdelerken asla günümüzü atlamayan bir bakışın sahibidir Sezai Karakoç. Hatta geçmişi daha ziyade menkıbelere takılıp kalarak değil, onlardan ibret alarak bir gelecek kurma çaba ve amacıdır ki ona hareketin ismini Diriliş koyma ilhamını vermiştir.

Metin Önal MENGÜŞOĞLU

Sezai Karakoç üstadın *Taha'nın Kitabı* adlı şiir kitabının “Taha'nın Ölümü” bölümünde, “ağaç yutmuş kabrin taşı, yazısını” şeklindeki dizeyi ilk okuduğumda elbette hem anlam hem de sezgi bakımından kalbimde uyanan bir şey olmamıştı. İstanbul'daki yaşama sürecim içerisinde, ardına düştüğüm keşifler sonrasında, Sultanahmet'ten Beyazıt'a doğru giderken, Çemberlitaşı geçer geçmez, onun karşı sırasındaki caminin yan bahçesinde, bir hazire olduğunu görmüş-tüm. Hazireyi yoldan ayıran beton çeperlerin aralıklarından bakıldığında bahçede üç beş kabir göze çarpı-yordu. Malum, Osmanlıda kabirlerin başına veya ayakucuna umumiyetle servi arada bir de çınar ağacı dikilirdi.

Bahsini ettiğim haziredaki kabirlerden birisinin başına dikilmiş bulunan servi ağacı, zaman içerisinde öyle büyümüştü ki yaşlanmış, gövdesi yarılmış ve gölgelediği mezarın mermer taşı yarılan gövdesinin içerisinde bir ana kucağı gibi almıştı. Kabrin başına dikilen taş üzerinde en üstte “Ya Ğaffâr” ilahi sıfatı okunmaktaydı. Besbelli taşın alt kısımlarında da kabirde yatan kişinin künyesi bulunuyordu. Ne var ki kabri gölgesin ve süslesin diye oraya dikilip yaşlanan ve yarılan ağacın gövdesi, künyeyi kucaklayıp görünmez kılımtı.

Sezai Karakoç üstadın şair dikkati onun bütün şiir serüveni boyunca, bir kısmını keşfedebildiğim ancak büyük kısmını henüz kimselerin keşfedemediği kim bilir daha nice hazi(r)neler barındırmaktadır.

Türkiye'de mevcut iktidarın varlığıyla atağa geçen büyük muhafazakâr kitle, yaşayan değerli üstat Sezai Karakoç yerine, ondan daha ehven ve de sloganik ifadelerle öne çıkan birilerini görüp, üstadı acaba niçin unutmaktadır? Salt “antiemperyalist, anti Kemalist, antikomünist, antikapitalist” gibi basit sloganlara sarılmayı marifet mi sanmaktadırlar? Yoksa Sezai Karakoç'un tamamen sembolik görünüm-

lü bir başka parti adına konuşuyor olması sebebiyle, meseleyi parti rekabetine mi dönüştürmüşlerdir?

Sezai Karakoç, yaşadığımız son elli yılın başlangıcında inanan kesimleri sokağa, hayat sahnesine davet eden, onlara ciddi bir medeni cesaret aşısı yapan Necip Fazıl'dan aldığı emaneti, Necip Fazıl'ın kimi kişisel aksamlarını da tashih ederek, çok daha sağlıklı zeminlere çekmesini başarmış önemli bir münevverdir.

“Ağaçlar ve Mezartaşları”

Altmışlı yılların ortalarından itibaren *Diriliş* dergisi ve eserlerini okuduğum üstatla yüz yüze tanışma tarihi 1969 idi. Aynı tarihte *Diriliş* dergisinde üstadın birçok değerli makale ve denemeleri yayınlanmaktaydı. Onlardan birisi Aralık 1969 tarihli 3. sayıdaki “Ağaçlar ve Mezartaşları” başlıklı yazıdır.

Bu yazıdan kimi alıntılar yaparak neredeyse kırk yıl evvel Sezai Karakoç'un temel İslâmi ve itikadi meselelerde ne kadar isabetli bakış ve anlayış sahibi olduğu okunacaktır.

Yazının başlığındaki “Putlar Fuarı” ifadesi sözünü ettiğim yazıdan alıntulandı. Üstat yazısının daha başlangıcında çok net ifadelerle, put ve putçuluk hususunda, dünyanın bütün dönemlerinde ve bütün toplumlarda bir biçimde yaşanan tehlikeye işaret eder:

“Ölümlerin başına dikilen mezartaşları gibidir putlar. Onlara benzerler, onlar gibi bir ölüye işaret ederler.” İleride birer “ölüm heykeli”ne benzetilen putlar, belki somut maddelerden mamuldür. Ne var ki insanı içeriden kemiren zihinsel putlar da vardır; onlar, bazen kişinin bizzat kendisi bile olabilmektedir. Yahut Allah'tan gayri “Efendi” yerine koyduğu, kendisine bağlanılması lazım geldiğini savunduğu, kendisi gibi bir insan evladı da olabilir. Tek tür “Bağlanma” eyleminin yalnız Allah'a yapılması iman, bunun dışındaki her tür bağılık ise putperestliktir.

Esasen çağdaş putlarla kadimleri arasında görüntü ve büyüleyicilik bakımından hiçbir fark yoktur. Çünkü putçuların kılavuzu İblis ve onun elemanları olan şeytanlar, tarih boyunca hep aynı yöntemi kullanarak aldaticılıklarını sürdürmüşlerdir. O aldaticılığın en etkin ve en tehlikeli boyutunu İlahi Kelam şöyle öğretmektedir:

Fatır Suresi 5 ve Lokman Suresi 33. ayetinde belirtilen Türkçe söylersek “*O çok aldatici (şeytan) sakın sizi Allah ile aldatmasın!*” ifadesinin önemi burada çok açık biçimde karşımıza çıkmaktadır. “*Allah ile aldatılmak*” herhalde aldanmaların en trajik olanıdır. Sizi Allah yoluna çağırıyormuş gibi yaparak ya bizzat kendilerine yahut sizin gibi bir başka insanoğluna yahut da bir nesneye/farklı bir yaratığa inanç ve itaate çağırır bu. Kısacası İlahi Hitap’ın öteki uyarılarını hatıra getirmektedir.

Şuara Suresi 213, Furkan Suresi 68, Kasas Suresi 88 ve Mü’minûn Suresi 117. ayeti kerimelerinin “*sakın Allah ile beraber başka bir ilaha iman ve itaat etme!*” şeklinde tercüme edilecek ifadeleri insanların tüylerini ürpertecek boyutta önemlidir. Putçuluk, sanıldığı gibi yalnızca heykelleri dikilmiş kimi ulu, yüce, kahraman sa(n)yılan kimselere yönelik saygı duruşlarından ibaret değildir. Sezai Karakoç şöyle sürdürüyor yazısını:

“Güneşten bahsederler, fakat milletleri güneşten mahrum ederler. Halk açlık içinde kırılır da umurlarında olmaz putların. Onlar, halkları ihtiraslarına kurban etmenin peşindedirler. Onları duygularından yakalarlar...”

Muharref Kitab-ı Mukad-des’in Hristiyan ve Yahudi müntesipleri de pekâlâ birer putperesttirler. Peygamberlerini Allah’ın oğlu görmeleri bu itikatları için kâfi sebeptir, lakin mevcut kitapları dikkatle incelendiğinde, aynı tezahürleri orada da görmek mümkündür. Bir kere onların muharref kitapları hakkında Resit Rıza’nın tespiti önemlidir. O, Son İlahi Kitap’ın neredeyse her altı ayetinden birisinde insanın düşünmesiyle alakadar olduğunu söyler. Kitab-ı Mukaddes için ise onun asla akletme ile alakadar olmadığını ve insanları duygularından yakalamaya çalışan, duygu sömürsü yapan metinler bütünü olarak değerlendirir. Bu da bir tür putperestliktir.

Karakoç’un Tefekkür Malzemesi

Sezai Karakoç’u hem muhafazakâr hem de materialist çevreler, umumiyetle saygı duyulan bir münevver olarak anmakta, lakin neredeyse ağız birliği yapmışçasına, *medeniyet* ve *estetik* görüşlerinden hareketle, onu hep bu iki bakış açısına kısırmaya çalışırlar. Bu açıdan baktığımızda, İslami hayatı yaşadığı pek söylenemeyen ama son yıllarda yazdıklarıyla İslâm’ı bir *medeniyet* ve *estetik* manzumesi olarak anlatmaya çalışan Hilmi Yavuz ile aynı kategoriye koymaktadırlar. Bir başka perspektif de hiç ama hiç alakası yokken İsmet Özel’i bile aynı düzlemde görerek, onun güya politik görüşleriyle Sezai Karakoç arasında bir yakınlaşma vehmedebil-

mektedirler. Yakınlaşma olmasa bile adını andığım üç aydını isimlerini ardı ardına zikrederek bir potada eritme hevesindedirler.

Elbet bu tutum muhafaza-kârları rahatlatan, kimi cehaletlerini örten, hatta daha ileri gidip zıralayanlarla Sezai Karakoç adını yan yana yazarak, oradan kendilerine destek arayanların gafletini örtmek bakımından bulunmaz bir fırsat ve ganimet gibi görünmektedir.

Ne var ki Sezai Karakoç’un tefekkür malzemesine bütüncül bakanlar, bu şeytanca teoriyi tersine çevireceklerdir. Bir kere Sezai Karakoç, üstadı sayılan Necip Fazıl’da bile asla rastlanılamayacak boyutta, Kur’ân kültürüne malik, tevhid, adalet, emri bil maruf nehyi anil münker bilincini her daim diri tutan, ciddi bir müslüman mütefekkindir.

Üzerinde durduğumuz tek bir denemesi bile bize onun İslam telakkisi ve yorumu hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Örnek okumayı sürdürelim:

“İnsanlar önce ateşi, suyu, güneşi, ayı, yıldızları, rüzgârı, yarı tabiat güçlerini putlaştırdı. Sonra onlara insanlar ortak yapıldı. İnsanlar önce yarı ilahlaştırıldı... Peygamberler, işte bu, gerek tabiatın, gerek hayalden ve gerek insanların, hükümdarların tanrılaştırılmasından doğan putları kıran, deviren Tanrı Elçileridir.”

Muhafazakârlar umumiyetle şu “*yarı ilahlaştırılan insanlar*” iddiasına bakarak, kimi fanatik kemalistlerin Atatürk’ü putlaştırmasını anlamaya pek yatkındırlar. Oysa bizzat kendileri bağlı bulundukları fırkaların, tarikatların, mezheplerin, partilerin, geçmiş meşhurların, sultanların da aynı şekilde aynı akıbete uğratıldıklarını, bizzat kendi elleriyle bunu reva gördüklerini unuturlar. Putlaştırma suçunu üzerlerine almaktan kaçınırlar. Oysa Allah Elçisi’nin emanet bıraktığı yaşama modelini bir kenara bırakıp, O’nun saçını, sakalını teli, kanı, teri, sidiği, sümüşü, maalesef gaitası gibi Kur’ân’ın kerih gördüğü atıkların yüceltmenin başka izahı var mıdır?

Sezai Karakoç şöyle yazmayı sürdürüyor:

“Peygamberler, mezartaşlarını patlatan, deviren ve kendi hayat yolunda, göğe yükselme yolunda ilerleyen serviler gibidirler. Ağaç hayatın, mezar taşları ölümün sembolüdürler... İnsanlık, zaman zaman bu “sözcü”, bu “uyarıcı”ları gördü. Ölmüşken dirildi. Başlarına dikilen putları devirdi. Derin nefes aldı. Göğü ve yeri bildi. Hür oldu. Peygamberler insanlığı metafizik ve sosyal boyunduruklardan kurtardı.”

Ne olursa olsun Osmanlı’yı savunma gibi bir idealin ardına düşerek, neredeyse bütün Osmanlı Sultanlarını evliya gibi gören, politikacı bile değil, ilim adamı kıklıklı mürtecilerin, yukarıdaki değerlendirmelerden hisse kapması gerekir ama bu devir Sezai Karakoç’u görmeme, unutturma devri olarak yaşanmaktadır maalesef muhafazakâr muhitlerde.

Sezai Karakoç metninden alıntılarını sürdürelim:

“Peygamberler gerçek hayatın mesajcıları olarak, ölümün işareti olan putları kırdılar. Onlar, Allah’ın izniyle halkları dirilttikçe, putlar geri geri, batının, akşamın karanlığına çekildiler... Putlaştıranların oyunu bu-

rada da bitmez, daha kıvrımlı bir yolu izlemeye başlarlar. *Tanrıyı putlaştırmak isterler, peygamberleri putlaştırmak isterler.* Allah'ı kendi ırkının putu yapmak isteyen bir ırk, Hazreti İsa'yı putlaştırmak isteyen bir kıta, yüzyıllarca hakikatin yolunu tıkadı, insanlığı çıkmazdan çıkmaza sürükledi."

Yeniden dönüp Sezai Karakoç'un külliyatına dikkatle bakanlar, orada muvahhit bir soluğu göreceklerdir. Onu yalnızca şair, politikacı, medeniyet ve estetik perspektifi olan bir aydın olarak değil derin bir müslüman mütefekkir olarak hatırlayacaklardır. Diriliş mecmuasında altmışlı yıllardan itibaren peyderpey yayınlanan, sonra da muhtelif kitaplarına yerleştirilen bir hayli ciddi makale ve denemesinde bu sahil söylemin izleri vardır.

"Yeşil Sarıklı Ulu Hocaların" Ahaliye Öğretmediği

Yeni zamanlarda Kur'an kelimesini ağzına alan müslümanları, "*sen hadisten hiç söz etmedin Peygamber düşmanısın, Kur'an İslamcısısın*" şeklinde yaftalayan mürteciler, aslında Sezai Karakoç'u okumuş olsalardı, onu da aynı biçimde suçlayacaklardı. Zira üstat da bahsi geçen denemelerinde, her vesileyle Kur'an demekten asla sarfi nazar etmemektedir. Birakınız düşünce eserlerini, *Hızırla Kırk Saat* adlı şiir kitabı bile sözlerimize yakın tanıklık edecektir:

"Bu çok sağlam surlu şehirden de geçtim/ Beni yalnız yarasalar tanıdı/ Az kalsın bir bağ bekçisi beni yalayacaktı/ Adım hırsızda da çıkacaktı/ Her evde kutsal kitaplar asılıydı/ Okuyan kimseyi göremedim/ Okusa da anlayanı göremedim/ Ey yeşil sarıklı ulu hocalar, bunu bana öğretmediniz/ Bu kesik dansa karşı bana bir şey öğretmediniz/ Kadının üstün olduğu ama mutlu olamadığı/ Günlere geldim bunu bana öğretmediniz/ Hükümdarın hükümdarlığı için halka yalvardığı/ Ama yine de eşsiz zulümler işlediği vakitlere erdim/ Bunu bana söylemediniz."

Sezai Karakoç'un bütün söyleminde görüldüğü gibi, malum muhafazakârların ucuzcu, kolaycı, kopyacı, şerh ve haşiye mantığına dayalı kör bir taklit yoktur. Onun dogma ile de işi olmaz. Evet, kendisini gelenekçi olarak görür. Lakin onun gelenekçiliği atalar kültürüne olduğu gibi bağımlı, ataların dinini sürdürenlerden çok farklıdır. Şeyhi önünde, sorgulamadan, ölü gibi bir teslimiyetten yana değildir o. Ve zaten bütün düşünce hareketinin adına Diriliş demiş olması da bize bunu göstermektedir. Ölmüş olan bir toplum olmalı ki onun dirilişinden söz edilebilsin. Peki, toplum yalnızca dış güçlerin sadmesiyle mi ölmüştür? Öyleyse "*Yeşil sarıklı ulu hocaların*" ahaliye öğretmediği, anlatmadığı, onlardan esirgediği nedir?

Denilebilir ki Sezai Karakoç'ta gelenek eleştirisi, başlı başına bir bahis olarak ayrıca incelenmeye değerdir. Bu yazının boyutlarını aşacak olan böyle bir çalışma genç akademisyenleri beklemektedir. Biz yine "*Ağaçlar ve Mezartaşları*" yazısından kısa alıntılarla meramımızı tamamlamaya çalışalım. Şüphesiz geçmi-

şi irdelerken asla günümüzü atlamayan bir bakışın sahibidir Sezai Karakoç. Hatta geçmişini daha ziyade menkıbelere takılıp kalarak değil, onlardan ibret alarak bir gelecek kurma çaba ve amacındır ki ona hareketin ismini Diriliş koyma ilhamını vermiştir. Müslüman memleketlerin öteki bölgelerinde Türkçeye Uyanış, Islah, Yenilenme şeklinde tercüme edilebilecek kimi çağdaş faaliyetler vardır.

Kuzey Afrika'da Raşit Gannuşi üstadın, Nahda isimli hareketi son yıllarda, üstadın Türkiye ziyaretleriyle biraz daha tanınır oldu. Onun Tunus'ta başlattığı bu İslami Hareketin Türkçeye "*Yeniden Doğuş*" olarak tercümesi yapılmaktadır. Bütün bu isimlendirmeler müslümanların çağdaş dünyadaki hareketliliğinin birer önemli ve değerli parçası olarak tarihe geçecektir. Sezai Karakoç da Diriliş hareketi ile yalnızca bir parti lideri, medeniyetçi ve estetikçi şair olarak değil aynı zamanda tevhidi bilince katkı sunmuş bir müslüman mütefekkir olarak hatırlanacaktır.

Yeni zamanların putçuluğuna dair söylediklerini de alıntılayalım:

"Evet, çağımızda da, yeniden insanın putlaştırıldığı birtakım ideolojiler ve rejimler saltanat kurdu."

İddianın açılımına bütün dünya düzleminde bakıldığında Hitler, Musolini, Stalin, Mao, Atatürk bir kuşak önce putlaştırılan liderlerdi. Özellikle müslüman coğrafyada yakın tarihte ise Cemal Abdünnasır, Hüsnü Mübarek, Rıza Şah Pehlevi, Muammer Kaddafi, Hafız Esed ve oğlu sayılabilir.

Gerçi siyasal değişim ve dönüşümlerin bütününe bakıldığında, müslüman dünyada, diktatörlüklerin sorgulanmaya başladığı da gözlenmiyor değildir. Ne var ki bugünden yarıya ciddi bir Uyanış ve Diriliş için henüz vakit erken gözükmektedir. Çünkü şöyle söylemekteydi üstat aynı yazısında bu hususta:

"Yüz milyonlarca insanın ve gencin örnek bir insan gibi başarısına taptığı diktatörlerin, modern tiranların ve firavunların dünyasındayız, çağındayız bugün."

"*Yeniden putların hâkim olduğu bir çağdayız*" diye yazıyı sürdürürken üstat da aslında farkındadır; dünya Hak ve batılın mücadele alanıdır. Oradan putlar hiçbir zaman eksik olmamıştır, olmayacaktır. Lakin O, "*Ölümden Sonra Kalkış*"ın yazarıdır. Yolunu izleyen gençlere böyle bir dikkat egzersizi yaptırmalıydı. Ve zaten sözlerinin sonunda, bahsini ettiğimiz gençlere, öyle muhteşem bir umut aşısı yapmaktadır ki bütün karamsar ve kötümser ruh hallerini hayra tebdil eylemektedir.

Üstat yazısını şöyle bağlıyor; bizim de son sözlerimiz bu alıntıyla olsun:

"Çağımız bu putların adeta sergi alanı. *Putlar fuarı*. İnsan, ağırlı insan.. Saat, ağırlı saat..."

Bu ufuk ağaracak, bu gök aydınlanacak ve bu putlar kırılacak bir gün.

Peygamberin mirasçısı bir neslin Diriliş aşısıyla."